

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

ПАЛКА ВІТАЛИЙ ВІКТОРОВИЧ

УДК 342.9 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ
ТЕРОРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБОЮ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ В. В. Палка

Науковий керівник – **Журавльов Дмитро Володимирович**,
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Палка В. В. Адміністративно-правові засади протидії терористичній діяльності Службою безпеки України. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2026.

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, яке полягало в тому, щоб з'ясувати сутність і розкрити особливості адміністративно-правових засад протидії терористичній діяльності Службою безпеки України, на основі чого надати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства в цій сфері.

Встановлено, що «тероризм» – це комплексне, зумовлене політичними, ідеологічними, психологічними, етнічними, економічними або іншими чинниками суспільно небезпечне явище, виражене в діяльності окремих осіб та/або груп осіб з підготовки, організації та безпосереднього вчинення злочинів, які спричиняють масові людські жертви та матеріальну шкоду, що дестабілізує поточну життєдіяльність держави, деморалізує та демотивує її населення.

З'ясовано, що протидія терористичній діяльності (тероризму) – це діяльність спеціально уповноважених суб'єктів владних повноважень, яка направлена на встановлення та ліквідацію політичних, ідеологічних, економічних та інших детермінантів тероризму, профілактику їх виникнення, а також виявлення й припинення діяльності окремих осіб та груп, які готують або вчиняють терористичні акти, та забезпечення притягнення останніх до юридичної відповідальності.

Узагальнено, що особливості адміністративно-правового статусу Служби безпеки України як суб'єкта протидії терористичній діяльності

полягають у такому: по-перше, СБУ є ключовим правоохоронним органом у системі суб'єктів протидії тероризму; по-друге, ефективність та оперативність її діяльності забезпечуються наявністю спеціальних гарантій незалежності; по-третє, протидія тероризму в межах СБУ інституційно оформлена через функціонування спеціально уповноваженого структурного підрозділу; по-четверте, цей правоохоронний орган має широкі повноваження адміністративного й іншого характеру, за допомогою яких здійснюється протидія терористичним актам.

Доведено, що правоохоронна функція Служби безпеки України у сфері протидії тероризму – це напрям діяльності її органів і підрозділів, спрямований на запобігання й припинення терористичних актів, а також інших суміжних кримінальних і адміністративних правопорушень, захист прав і законних інтересів людини, громадянина та держави, а також їх відновлення в разі порушення.

Аргументовано, що принципи діяльності Служби безпеки України щодо протидії терористичній діяльності – це основні, фундаментальні юридичні ідеї-вимоги, згідно з якими організовано діяльність органів та підрозділів СБУ за напрямом протидії тероризму на території нашої держави. До таких принципів належать: верховенство права та законність; гуманізм; прозорість; обов'язковість співробітництва; комплексність інструментів протидії; забезпечення неминучості покарання; інноваційність; підконтрольність і підзвітність.

Зауважено, що в контексті протидії терористичній діяльності незалежність Служби безпеки України від впливу інших суб'єктів державної влади є важливою передумовою ефективного виконання покладених на неї завдань, функцій і повноважень. За таких умов процеси планування, організації, пошуку та залучення додаткових ресурсів, а також безпосередня боротьба з тероризмом здійснюються оперативно, без надмірної бюрократизації. Крім того, інституційна незалежність сприяє запобіганню

незаконному використанню сил і засобів СБУ для досягнення цілей, що не передбачені законодавством або мають протиправний характер.

Акцентовано, що нормативно-правові засади протидії терористичній діяльності Служби безпеки України формуються на основі Конституції України, міжнародно-правових актів (зокрема угод, конвенцій та декларацій), а також законів й підзаконних нормативно-правових актів. Встановлено, що правовий фундамент протидії терористичній діяльності Служби безпеки України загалом достатньо повно й системно регламентує основні аспекти діяльності Служби в досліджуваній сфері, водночас є об'єктивна потреба в удосконаленні відповідних засад, передусім у частині уточнення ролі цього правоохоронного органу у сфері протидії тероризму.

Визначено, що адміністративно-правові форми протидії терористичній діяльності Службою безпеки України – це регламентовані адміністративним законодавством практичні моделі правореалізаційної діяльності органів і підрозділів СБУ, яка спрямована на створення правових, організаційних та інших умов для протидії тероризму як соціальному явищу, а також на своєчасне й ефективне запобігання та припинення терористичних актів.

Обґрунтовано, що метою адміністративно-правового режиму антитерористичної операції є створення й забезпечення особливого правового порядку публічного управління в умовах терористичної загрози, який дає змогу уповноваженим суб'єктам державної влади ефективно запобігати, припиняти й нейтралізувати терористичну діяльність, мінімізувати її наслідки, гарантувати захист національної безпеки, життя та здоров'я населення, а також забезпечити функціонування органів державної влади в умовах підвищеного ризику.

Зазначено, що зміст адміністративно-правового режиму антитерористичної операції полягає у встановленні спеціального правового порядку діяльності органів державної влади, передусім суб'єктів, наділених повноваженнями у сфері протидії тероризму, серед яких ключову координаційну роль відіграє Служба безпеки України. У межах цього

режиму конкретизуються їх компетенція, механізми взаємодії, порядок прийняття управлінських рішень, особливості контролю та відповідальності.

Констатовано, що підставами запровадження адміністративно-правового режиму антитерористичної операції є такі: 1) юридичний факт виникнення публічної небезпеки терористичного характеру, що створює реальну загрозу охоронюваним законом цінностям та потребує спеціального державного реагування; 2) недостатність звичайних (ординарних) механізмів публічного управління для локалізації або нейтралізації відповідної загрози; 3) необхідність централізації управління та концентрації владних повноважень у межах єдиного координаційного механізму; 4) потреба в тимчасовому встановленні особливого порядку реалізації прав і виконання обов'язків на визначеній території.

Сформульовано, що адміністративно-правовий режим антитерористичної операції має особливу правову природу, яка зумовлена поєднанням імперативного методу адміністративно-правового регулювання, владно-організаційного характеру управлінських рішень і застосуванням заходів адміністративного примусу в умовах реальної або потенційної терористичної загрози.

З'ясовано, що взаємодія Служби безпеки України з іншими суб'єктами сектору безпеки й оборони у сфері протидії терористичній діяльності є врегульованою нормами адміністративного права системою узгоджених владно-організаційних відносин та управлінських відносин, які виникають між СБУ та іншими суб'єктами в процесі реалізації їх компетенції та спрямовані на забезпечення єдиного, скоординованого й безперервного державного реагування на терористичні загрози.

Зазначено, що діяльність Європейського Союзу у сфері протидії тероризму за останнє десятиліття характеризується системністю, поступовим розширенням предмета регулювання та посиленням превентивної складової, хоча вона зберігає допоміжний (субсидіарний) характер щодо національних компетенцій держав-членів.

Встановлено, що в Законах України «Про Службу безпеки України» та «Про боротьбу з тероризмом» доцільно більш детально уточнити повноваження СБУ в межах реалізації превентивних антитерористичних заходів, зокрема це стосується: механізмів моніторингу; застосування обмежувальних заходів; уточнення механізмів запровадження спеціальних адміністративних режимів та гарантії дотримання прав людини під час їх реалізації.

Доведено необхідність розробки та прийняти «Типового положення про Порядок взаємодії Служби безпеки України з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони в питаннях протидії терористичній діяльності». Цей документ має визначити нормативні, організаційні та процедурні засади координації міжвідомчої діяльності з огляду на вимоги законодавства України у сфері національної безпеки, боротьби з тероризмом і режимів правового воєнного чи надзвичайного стану.

Акцентовано на необхідності формування чітких процедур адміністративного контролю й нагляду, а також посилення інструментів міжвідомчої інформаційної взаємодії, зокрема через цифровізацію обміну даними, стандартизацію аналітичних процедур і правове врегулювання використання сучасних технологій у сфері контртерористичної діяльності.

Ключові слова: Служба безпеки України, протидія, тероризм, терористична діяльність, об'єкт, адміністративно-правове регулювання, адміністративно-правовий статус, завдання, функції, принципи, правові засади, адміністративно-правовий механізм, адміністративно-правові форми, методи, підстави, порядок, взаємодія, удосконалення, адміністративне законодавство.

SUMMARY

Palka V.V. Administrative and Legal Foundations for Countering Terrorist Activities by the Security Service of Ukraine. – *Professional scientific paper as manuscript.*

The thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of Juridical Science in speciality 12.00.07 «Administrative Law and Procedure; Financial Law; Information Law». – Scientific Institute of Public Law, Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2026.

This thesis presents a theoretical synthesis and a novel solution to the research problem, which is to identify the essence and reveal the characteristics of the administrative and legal foundations of the Security Service of Ukraine's counterterrorism activities, and on this basis, to provide scientifically grounded proposals and recommendations aimed at improving administrative legislation in this area.

It has been established that «terrorism» is a complex, socially dangerous phenomenon caused by political, ideological, psychological, ethnic, economic, or other factors, manifested in the activities of individuals and/or groups of individuals in the preparation, organizing, and directly committing crimes resulting in mass casualties and material damage, destabilizing the State's current functioning and demoralizing and demotivating its population.

It has been established that countering terrorist activity (terrorism) is the activity of specially authorized State authorities aimed at identifying and eliminating the political, ideological, economic, and other determinants of terrorism, preventing their emergence, as well as identifying and halting the activities of individuals and groups preparing or committing terrorist acts, and ensuring that the latter are held legally accountable.

In summary, the distinctive features of the administrative and legal status of the Security Service of Ukraine as an entity countering terrorist activity are as follows: firstly, the SSU is a key law enforcement agency within the system of entities countering terrorism; secondly, the effectiveness and efficiency of its

activities are ensured by special guarantees of independence; thirdly, counter-terrorism within the SBU is institutionally formalized through the operation of a specially authorized structural unit; fourthly, this law enforcement agency is granted broad administrative and other powers, through which counter-terrorism activities are carried out.

It has been stated that the law enforcement function of the Security Service of Ukraine in the field of counterterrorism constitutes the scope of activities of its agencies and units aimed at preventing and suppressing terrorist acts, as well as other related criminal and administrative offenses; protecting the rights and legitimate interests of individuals, citizens, and the State; and restoring them in the event of a violation.

It has been argued that the principles governing the Security Service of Ukraine's activities in countering terrorist activities are the basic, fundamental legal concepts and requirements according to which the activities of the SSU's agencies and units in the field of counterterrorism on the territory of our State are organized. These principles include: the rule of law and legality; humanism; transparency; mandatory cooperation; a comprehensive set of countermeasures; ensuring the inevitability of punishment; innovation; and accountability.

It has been noted that, in the context of countering terrorist activities, the independence of the Security Service of Ukraine from the influence of other State authorities is a crucial prerequisite for the effective fulfillment of the tasks, functions, and powers entrusted to it. Under such conditions, the processes of planning, organizing, seeking, and mobilizing additional resources, as well as the direct fight against terrorism, are carried out promptly, without excessive bureaucracy. Furthermore, institutional independence helps to prevent the unlawful use of the SSU's forces and resources to achieve objectives not provided for by law or of an unlawful nature.

It has been emphasized that the legal framework for the Security Service of Ukraine's counterterrorism activities is currently based on the Constitution of Ukraine, international legal instruments (including treaties, conventions, and

declarations), as well as laws and subordinate regulatory acts. It has been established that the existing legal framework for the Security Service of Ukraine's counterterrorism activities generally regulates the main aspects of the Service's activities in this area in a sufficiently comprehensive and systematic manner; at the same time, there is an objective need for further improvement of the relevant principles, primarily regarding the clarification of this law enforcement agency's role in the field of countering terrorism.

It has been demonstrated that the administrative-legal forms of countering terrorist activities by the Security Service of Ukraine are practical models of law enforcement activities by the SSU's bodies and units, regulated by administrative legislation, aimed at creating legal, organizational, and other conditions for countering terrorism as a social phenomenon, as well as at the timely and effective prevention and suppression of terrorist acts.

It has been substantiated that the purpose of the administrative-legal regime of an anti-terrorist operation is to establish and ensure a special legal order of public administration under conditions of a terrorist threat, which allows authorized state authorities to effectively prevent, stop, and neutralize terrorist activity, minimize its consequences, guarantee the protection of national security, the life and health of the population, and ensure the functioning of state authorities under conditions of heightened risk.

In summary, the essence of the administrative-legal regime of an anti-terrorist operation lies in establishing a special legal framework for the activities of State authorities, primarily those entities vested with powers in the field of counter-terrorism, among which the Security Service of Ukraine plays a key coordinating role. Within this regime, their competencies, mechanisms of interaction, procedures for making administrative decisions, and specific aspects of oversight and accountability have been defined.

It has been argued that the grounds for establishing the administrative and legal regime of an anti-terrorist operation are as follows: 1) the legal fact of the emergence of a public danger of a terrorist nature, which poses a real threat to

legally protected values and requires a special state response; 2) the inadequacy of ordinary public administration mechanisms to localize or neutralize the relevant threat; 3) the need to centralize management and concentrate authority within a single coordination mechanism; 4) the need to temporarily establish a special procedure for the exercise of rights and fulfillment of obligations within a defined territory.

It has been emphasized that the administrative-legal regime of an anti-terrorist operation is of specific legal nature, which is determined by the combination of the imperative method of administrative-legal regulation, the authoritative and organizational nature of management decisions, and the application of administrative coercive measures in the context of a real or potential terrorist threat.

It has been established that the interaction of the Security Service of Ukraine with other entities of the security and defense sector in the sphere of countering terrorist activity constitutes a system of coordinated authoritative and organizational relations and managerial relations arising between the SSU and other entities in the course of exercising their competencies and are aimed at ensuring a unified, coordinated, and continuous state response to terrorist threats.

It has been noted that the European Union's activities in the field of counterterrorism over the past decade have been characterized by systematicity, a gradual expansion of the scope of regulation, and a strengthening of the preventive component, although they retain a subsidiary nature with respect to the national competences of Member States.

It has been stated that the Laws of Ukraine «On the Security Service of Ukraine» and «On Combating Terrorism» should specify in greater detail the powers of the SSU in the context of implementing preventive counterterrorism measures; in particular, this concerns: monitoring mechanisms; the application of restrictive measures; clarifying the mechanisms for introducing special administrative regimes and ensuring respect for human rights during their implementation.

The need to develop and adopt «Model Regulations on the Procedure for Interaction Between the Security Service of Ukraine and Other Entities in the Security and Defense Sector Regarding Countering Terrorist Activities» has been demonstrated. This document should define the regulatory, organizational, and procedural foundations for coordinating interagency activities, taking into account the requirements of Ukrainian legislation in the areas of national security, counterterrorism, and legal regimes of martial law or a state of emergency.

Emphasis has been placed on the need to establish clearer procedures for administrative control and oversight, as well as to strengthen tools for interagency information exchange, particularly through the digitization of data exchange, the standardization of analytical procedures, and the legal regulation of the use of modern technologies in the field of counterterrorism.

Keywords: Security Service of Ukraine, counteraction, terrorism, terrorist activity, object, administrative and legal regulation, administrative and legal status, tasks, functions, principles, legal foundations, administrative and legal mechanism, administrative and legal forms, methods, grounds, procedure, interaction, improvement, administrative legislation.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Палка В. В. Поняття протидії терористичній діяльності. *KELM*. 2023. № 7(59). С. 500–504 (Республіка Польща).
2. Palka V. Characteristics of Certain Administrative and Legal Forms and Methods of Counteracting Terrorist Activity by the Security Service of Ukraine. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 6. Р. 130–135.
3. Палка В. В. Нормативно-правові засади протидії терористичній діяльності Службою безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2025. № 1. С. 75–79.
4. Палка В. В. Сутність та характеристика структури адміністративно-правового механізму протидії терористичній діяльності Службою безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2025. № 2. С. 54–58.
5. Палка В. В. Адміністративно-правовий статус Служби безпеки України як суб'єкта протидії терористичній діяльності. *Право та державне управління*. 2025. № 3. С. 415–419.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Палка В. В. Протидія терористичній діяльності як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 20–21 квіт. 2023 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 144–146.
7. Палка В. В. Принципи діяльності Служби безпеки України щодо протидії терористичній діяльності. *Тенденції та перспективи розвитку юридичної науки сьогодні*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 16–17 квіт. 2024 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2024. С. 136–139.
8. Палка В. В. Завдання діяльності Служби безпеки України щодо протидії терористичній діяльності. *Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у 21-му сторіччі*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18–19 лют. 2025 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2025. С. 71–73.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ПРОТИДІЇ ТЕРОРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБОЮ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	15
1.1. Поняття та сутність протидії терористичній діяльності як об'єкта адміністративно-правового регулювання та предмета діяльності Служби безпеки України	25
1.2. Адміністративно-правовий статус Служби безпеки України як суб'єкта протидії терористичній діяльності	40
1.3. Завдання, функції та принципи діяльності Служби безпеки України щодо протидії терористичній діяльності	54
1.4. Нормативно-правові засади протидії терористичній діяльності Службою безпеки України	71
Висновки до розділу 1	87
РОЗДІЛ 2. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБОЮ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	97
2.1. Поняття та характеристика окремих елементів адміністративно-правового механізму протидії терористичній діяльності Службою безпеки України	97
2.2. Адміністративно-правові форми та методи протидії терористичній діяльності Службою безпеки України	111
2.3. Підстави, порядок запровадження та зміст адміністративно-правового режиму антитерористичної операції за участю Служби безпеки України	133
Висновки до розділу 2	147
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБОЮ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	153

3.1. Особливості взаємодії Служби безпеки України з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони в питаннях протидії терористичній діяльності.....	153
3.2. Удосконалення адміністративного законодавства у сфері протидії терористичній діяльності Службою безпеки України та перспективи його адаптації до норм Європейського Союзу	166
Висновки до розділу 3	178
ВИСНОВКИ	184
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	191
ДОДАТКИ	212

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасний стан розвитку української держави супроводжується суттєвим ускладненням безпекового середовища, у межах якого тероризм є однією з найбільш небезпечних і багатовимірних загроз. Його вияви характеризуються високим рівнем організованості, використанням сучасних технологій, а також тісним зв'язком з іншими формами злочинної діяльності, що зумовлює необхідність системної та комплексної протидії з боку держави. За таких умов особливого значення набуває належне правове забезпечення діяльності уповноважених органів, здатне гарантувати ефективність реагування на відповідні виклики. У національній системі боротьби з тероризмом провідна роль належить Службі безпеки України, яка здійснює координаційні, правоохоронні та інші функції у цій сфері. Її діяльність охоплює як безпосереднє реагування на терористичні загрози, так і реалізацію превентивних заходів, спрямованих на недопущення їх виникнення та поширення. У зв'язку з цим визначальне значення має чітке та системне адміністративно-правове регулювання, яке встановлює правові межі, форми та механізми реалізації відповідних повноважень.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Окремі проблемні питання, присвячені різним напрямкам діяльності Служби безпеки України, у своїх наукових працях розглядали: О. В. Антонюк, О. М. Бандурка, А. В. Боровик, В. М. Бесчастний, В. М. Біліченко, З. М. Бурик, А. Г. Вархов, Ю. В. Гаруст, Є. А. Гетьман, А. З. Гринь, Р. З. Дарміць, О. Ю. Дахно, О. В. Джафарова, Н. З. Деревянко, О. Ю. Дрозд, Є. В. Дуліба, Д. В. Журавльов, В. О. Зозуля, Є. В. Кобко, О. О. Козенко, В. І. Курило, К. М. Куркова, В. І. Литвиненко, Л. І. Луценко-Миськів, А. А. Манжула, Я. Ф. Радиш, О. Ю. Салманова, М. О. Саракуца, Є. Ю. Соболь, О. А. Сокурено, Л. В. Сорока, Т. О. Цимбалістий, Р. В. Шаповал, С. О. Шатрава, О. О. Шевчук, К. В. Шкарупа, О. С. Юнін та багато інших.

Водночас, попри значний теоретичний доробок, у науковій літературі фактично неопрацьованим є питання адміністративно-правових засад протидії терористичній діяльності Службою безпеки України.

Таким чином, наявність прогалин і недоліків правового та організаційного характеру, пов'язаних з діяльністю Служби безпеки України щодо протидії терористичній діяльності, а також відсутність комплексних монографічних досліджень, присвячених вказаній проблематиці, обумовлюють актуальність і своєчасність представленої дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження узгоджується з положеннями Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, схваленого Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023; Концепції боротьби з тероризмом в Україні, схваленої Указом Президента України від 5 березня 2019 року № 53/2019. Дисертація узгоджується з темою науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета та завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі аналіз наукових поглядів учених, норм чинного законодавства та правозастосовної практики з'ясувати сутність і розкрити особливості адміністративно-правових засад протидії терористичній діяльності Службою безпеки України, на основі чого надати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства в цій сфері.

Досягнення поставленої мети зумовлює потребу у вирішенні таких *завдань*:

- визначити поняття та сутність протидії терористичній діяльності як об'єкта адміністративно-правового регулювання та предмета діяльності Служби безпеки України;
- розкрити адміністративно-правовий статус Служби безпеки України як суб'єкта протидії терористичній діяльності;
- встановити завдання, функції та принципи діяльності Служби безпеки України щодо протидії терористичній діяльності;
- обґрунтувати нормативно-правові засади протидії терористичній діяльності Службою безпеки України;
- розкрити окремі елементи адміністративно-правового механізму протидії терористичній діяльності Службою безпеки України;
- виокремити адміністративно-правові форми та методи протидії терористичній діяльності Службою безпеки України;
- з'ясувати підстави, порядок запровадження та зміст адміністративно-правового режиму антитерористичної операції за участю Служби безпеки України;
- визначити особливості взаємодії Служби безпеки України з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони в питаннях протидії терористичній діяльності;
- обґрунтувати шляхи вдосконалення адміністративного законодавства у сфері протидії терористичній діяльності Службою безпеки України та перспективи його адаптації до норм Європейського Союзу.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають в процесі протидії терористичній діяльності Службою безпеки України.

Предметом дослідження є адміністративно-правові засади протидії терористичній діяльності Службою безпеки України.

Методи дисертаційного дослідження. Основу дисертаційного дослідження становлять як загальні, так і спеціальні методи наукового пізнання. Так, за допомогою *логіко-семантичного, аналітичного та формально-юридичного* методів було визначено поняття та розкрито сутність

протидії терористичній діяльності як об'єкта адміністративно-правового регулювання та предмета діяльності Служби безпеки України (підрозділ 1.1), а також схарактеризовано адміністративно-правовий статус Служби безпеки України як суб'єкта протидії терористичній діяльності (підрозділ 1.2). Метод *документального аналізу* та *системно-структурний* метод застосовано для того, щоб встановити завдання, функції та принципи діяльності Служби безпеки України щодо протидії терористичній діяльності (підрозділ 1.3), а також розкрити нормативно-правові засади протидії терористичній діяльності Службою безпеки України (підрозділ 1.4). *Структурно-логічний, системно-функціональний* та *порівняльно-правовий* методи використано з метою визначення поняття та надання характеристики окремим елементам адміністративно-правового механізму протидії терористичній діяльності Службою безпеки України (підрозділ 2.1), виокремлення адміністративно-правових форм і методів протидії терористичній діяльності Службою безпеки України (підрозділ 2.2). За допомогою *формально-юридичного, логіко-нормативного* та *системного* методів було з'ясовано підстави, порядок запровадження та зміст адміністративно-правового режиму антитерористичної операції за участю Служби безпеки України (підрозділ 2.3). Методи *системного аналізу, міжгалузевого підходу* та *узагальнення* були застосовані для того, щоб з'ясувати особливості взаємодії Служби безпеки України з іншими суб'єктами сектору безпеки й оборони в питаннях протидії терористичній діяльності (підрозділ 3.1). З метою опрацювання шляхів удосконалення адміністративного законодавства у сфері протидії терористичній діяльності Службою безпеки України та перспектив його адаптації до норм Європейського Союзу (підрозділ 3.2) застосовано методи *моделювання, прогнозування* та *порівняльно-правового аналізу*.

Науково-теоретичне підґрунтя роботи становлять праці фахівців з галузей адміністративного, кримінального, конституційного, міжнародного права. Також було використано здобутки фахівців з інших наукових дисциплін: філософії, соціології, психології тощо.

Нормативно-правову основу дисертаційної роботи становлять Конституція України, ратифіковані у встановленому законом порядку міжнародні договори та угоди, законодавчі й підзаконні нормативно-правові акти, а також відомчі акти Служби безпеки України.

Інформаційною та емпіричною базою дисертаційної роботи є наукові видання, статистичні матеріали, правозастосовна практика тощо.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є однією із перших спроб розкрити сутність і сформулювати особливості адміністративно-правових засад протидії терористичній діяльності Службою безпеки України, на основі чого надати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства в цій сфері. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків. Зокрема, у роботі:

вперше:

– визначено поняття «адміністративно-правовий механізм протидії терористичній діяльності Служби безпеки України», під яким запропоновано розуміти врегульовану нормами чинного законодавства систему спеціальних юридичних елементів, що забезпечують формування належних умов, організацію та ефективне здійснення СБУ діяльності щодо протидії тероризму як соціальному явищу, а також факторам, які зумовлюють його виникнення;

– обґрунтовано науковий підхід до характеристики порядку запровадження адміністративно-правового режиму антитерористичної операції, який складається з таких етапів: 1) визначення підстав до запровадження; 2) прийняття індивідуального управлінського рішення уповноваженим суб'єктом; 3) визначення територіальних меж дії режиму; 4) організація координаційного механізму; 5) введення спеціальних режимних заходів;

– сформульовано авторський підхід до узагальнення значення взаємодії Служби безпеки України з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони у сфері протидії терористичній діяльності, яке розкривається в такому: по-перше, забезпечує узгодженість компетенції та процедур діяльності різних за правовим статусом і функціональним призначенням суб'єктів; по-друге, мінімізує ризик управлінських колізій та дублювання повноважень; по-третє, підвищує ефективність використання оперативних, інформаційних і силових ресурсів; по-четверте, створює правові гарантії законності при застосуванні заходів безпеки; по-п'яте, забезпечує безперервність реагування на загрози в умовах кризових ситуацій; по-шосте, посилює інституційну спроможність держави у сфері національної безпеки й оборони;

удосконалено:

– характеристику таких принципів діяльності Служби безпеки України щодо протидії терористичній діяльності, як верховенство права та законність, гуманізм, прозорість, обов'язковість співробітництва, комплексність інструментів протидії, забезпечення неминучості покарання, інноваційність, підконтрольність і підзвітність;

– визначення поняття «тероризм», яким запропоновано розуміти комплексне, зумовлене політичними, ідеологічними, психологічними, етнічними, економічними або іншими чинниками суспільно небезпечне явище, виражене в діяльності окремих осіб та/або груп осіб з підготовки, організації та безпосереднього вчинення злочинів, які спричиняють масові людські жертви та матеріальну шкоду, що дестабілізує поточну життєдіяльність держави, деморалізує та демотивує її населення;

– зміст таких адміністративно-правових форм протидії терористичній діяльності Службою безпеки України: адміністративно-правотворча діяльність; координація діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом; взаємодія із органами державної влади, місцевого самоврядування, міжнародними організаціями, підприємствами, організація та установами

всіх форм власності з питань протидії тероризму; проведення антитерористичної операції; реалізація адміністративних процедур; участь у боротьбі з фінансуванням тероризму;

– обґрунтування наукової думки про те, що профілактична функція Служби безпеки України у сфері протидії тероризму – це напрям діяльності її органів і підрозділів, пов'язаний з виявленням передумов виникнення тероризму як соціального явища, а також умов, що сприяють учиненню терористичних актів на території держави;

– аргументування твердження про те, що Служба безпеки України в межах реалізації профілактичної функції у сфері протидії тероризму: виявляє та усуває фактори, що сприяють діяльності терористичних угруповань; здійснює контроль за появою осередків міжнародних терористичних організацій в Україні; ідентифікує сфери суспільної нестабільності, у яких можуть формуватися потенційні терористичні загрози; бере участь у забезпеченні охорони й безпеки об'єктів, що можуть стати цілями терористичних посягань, зокрема об'єктів критичної інфраструктури; протидіє економічним основам тероризму, а також здійснює інші превентивні заходи як самостійно, так і у взаємодії з іншими суб'єктами владних повноважень;

– наукову позицію стосовно того, що в системі нормативно-правових засад протидії терористичній діяльності Службою безпеки України міжнародні нормативно-правові акти: а) встановлюють узгоджені на міжнародному рівні правила та вимоги щодо юридичної кваліфікації окремих видів тероризму, зокрема пов'язаних із використанням особливо небезпечних засобів і технологій; б) конкретизують процесуальні аспекти взаємодії держав у сфері боротьби з тероризмом, передусім у питаннях екстрадиції правопорушників, обміну інформацією, проведення розслідувань тощо; в) визначають спільний комплекс заходів, інструментів і операцій, що застосовуються Україною у взаємодії з іншими державами та міжнародними організаціями;

дістало подальшого розвитку:

– теоретичний підхід щодо розуміння змісту адміністративно-правового режиму антитерористичної операції, який полягає у встановленні спеціального правового порядку діяльності органів державної влади, передусім суб'єктів, наділених повноваженнями у сфері протидії тероризму, серед яких ключову координаційну роль відіграє Служба безпеки України. У межах цього режиму конкретизуються їх компетенція, механізми взаємодії, порядок прийняття управлінських рішень, особливості контролю та відповідальності;

– обґрунтування наукової думки про те, що адміністративно-правові відносини пронизують сферу протидії терористичній діяльності, що зумовлено такими чинниками: а) вони виникають у процесі поточної діяльності уповноважених органів державної влади під час реалізації покладених на них законодавством антитерористичних повноважень; б) формуються у взаємодії між владними суб'єктами та фізичними і юридичними особами у зв'язку із застосуванням безпекових заходів, заходів адміністративного впливу тощо; в) охоплюють суспільні відносини, пов'язані з проходженням державної служби в органах, на які покладено функції протидії терористичним загрозам;

– теза про те, що в контексті протидії терористичній діяльності незалежність Служби безпеки України від впливу інших суб'єктів державної влади є важливою передумовою ефективного виконання покладених на неї завдань, функцій і повноважень, адже за таких умов процеси планування, організації, пошуку та залучення додаткових ресурсів, а також безпосередня боротьба з тероризмом здійснюються оперативно, без надмірної бюрократизації;

– обґрунтування необхідності розробки та прийняти Типового положення про Порядок взаємодії Служби безпеки України з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони в питаннях протидії терористичній діяльності, яке має встановлювати порядок ініціювання та проведення

спільних антитерористичних заходів, алгоритми створення міжвідомчих координаційних груп або штабів, процедури інформаційного обміну, стандарти документування рішень, правила доступу до інформації з обмеженим доступом, а також механізми спільного планування, оцінки ризиків і післяопераційного аналізу.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції використовуються і можуть бути використані в:

- *науково-дослідній сфері* – як теоретичне підґрунтя для проведення подальших теоретико-прикладних досліджень, присвячених проблемним аспектам протидії терористичній діяльності Службою безпеки України (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

- *правотворчій діяльності* – для вдосконалення чинних та розробки нових законодавчих, підзаконних і відомчих нормативно-правових актів, які визначають адміністративно-правові засади протидії терористичній діяльності Службою безпеки України;

- *правозастосовній діяльності* – з метою підвищення ефективності протидії терористичній діяльності Службою безпеки України;

- *освітньому процесі* – під час підготовки лекційних та науково-методичних матеріалів, підручників і навчальних матеріалів з дисциплін «Актуальні проблеми теорії адміністративного права», «Адміністративне право та процес: доктринальні та практичні проблеми», «Адміністративне право», «Правоохоронна діяльність» тощо (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права).

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблематики та відповідні висновки оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях «Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства: матеріали міжнародної науково-практичної конференції» (м. Київ, 20–21 квітня 2023 р.), «Тенденції та перспективи розвитку юридичної

науки сьогодення» (м. Київ, 16–17 квітня 2024 р.), «Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у 21-му сторіччі» (м. Київ, 18–19 лютого 2025 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 213 сторінок. Список використаних джерел містить 222 найменування на 21 сторінці.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ПРОТИДІЇ ТЕРОРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБОЮ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

1.1. Поняття та сутність протидії терористичній діяльності як об'єкта адміністративно-правового регулювання та предмета діяльності Служби безпеки України

Упродовж останнього десятиліття наша держава зіткнулася з безпрецедентним рівнем терористичної активності, що спричинило суттєві загрози національній безпеці та стало одним із чинників повномасштабного військового вторгнення 2022 року. Криза на території Луганської та Донецької областей виявила низку системних недоліків у сфері протидії тероризму як складному негативному явищу, передусім у частині правового регулювання та інституційного забезпечення. Трансформацію цього сектору безпеки слід розпочинати з формування належного теоретичного підґрунтя. З огляду на це, у підрозділі буде проаналізовано зміст протидії терористичній діяльності як об'єкта адміністративно-правового регулювання та як напряду діяльності спеціального правоохоронного органу – Служби безпеки України (далі – СБУ).

Загалом протидія – це особливий тип діяльності органів публічного управління. Йому притаманна низка окремих, незалежних від сфери застосування специфікацій. У сфері етимології «протидію» визначають як «дію, яка спрямована проти іншої дії, перешкоджає їй». Своєю чергою дієслівну форму цієї категорії «протидіяти» можна тлумачити так: 1) спрямовувати дію проти кого-, чого-небудь; 2) діяти всупереч комусь, чомусь; 3) спрямовуватися проти іншої дії [183, с. 317]. Синонімом категорії є «боротьба», що окреслюється як: 1) сутичка, бійка, у якій кожний з

учасників намагається подужати супротивника; 2) зіткнення в свідомості людини протилежних думок, почуттів тощо; 3) активне противенство, зіткнення між протилежними соціальними групами, станами, протилежними напрямками, течіями в суспільстві тощо; 4) діяльність, що має на меті подолати або знищити кого-, що-небудь; 5) діяльність, скерована на створення, досягнення чого-небудь [25, с. 93].

У загальному значенні протидія – це: а) активна діяльність однієї сторони, спрямована на запобігання або перешкоджання діям чи заходам іншої сторони; б) форма боротьби, що передбачає оборону, стримування або недопущення настання небажаних чи негативних наслідків. У праві цю категорію використовують у багатьох різноманітних контекстах. Наприклад, О. В. Яцюк тлумачить «протидію розслідуванню» як «навмисну діяльність, спрямовану на створення перешкод під час розслідування злочинів та встановлення істини в кримінальній справі. Особливо гостро вона виявляється під час досудового провадження й полягає в приховуванні злочинів та активному впливові на хід розслідування. Протидія може бути безпосередньою або опосередкованою, коли вплив на правоохоронні органи здійснюється через інших осіб» [216, с. 110].

Однак найчастіше цей термін вживається в контексті протидії правопорушенням, передусім кримінальним. Зокрема, С. П. Параниця визначає протидію правопорушенням у сфері обігу зброї та пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими снарядами, як діяльність, спрямовану на запобігання, тобто профілактику цих правопорушень [131, с. 154]. Своєю чергою Ю. С. Завгородня аналізує протидію в контексті подолання правопорушень, які вчиняються дітьми, та визначає її як систематичну, цілеспрямовану діяльність спеціально уповноважених державою органів, установ та організацій, що здійснюється в межах їх повноважень і охоплює комплекс заходів, спрямованих на запобігання вчинення правопорушень дітьми, зменшення кількості таких правопорушень та їх впливу на суспільство й дитину [44, с. 179].

Як зазначає В. В. Голіна, протидія злочинності – це «різноманітна робота держави та її інститутів, пов'язана з усуненням причин та умов, що безпосередньо породжують окремі види злочинів, а також недопущення їх вчинення на різних стадіях злочинної поведінки» [31, с. 7]. Згідно з дослідженнями В. М. Куца, протидія злочинності є соціально-управлінською діяльністю, яка охоплює реалізацію громадських і приватних ініціатив та кримінально-юстиційних зусиль, спрямованих на утримання злочинності в соціально допустимих межах, зміст якої становлять запобігання таким правопорушенням [84, с. 110]. Протидію злочинності, як зазначає Т. О. Подковенко, слід визначати як систему різноманітних видів діяльності та комплексних заходів (які здійснюються суспільством і державою), спрямованих на попередження, усунення, нейтралізацію й обмеження (ослаблення) факторів, що детермінують злочинність. «Як один із найважливіших напрямів соціального управління протидія злочинності охоплює реалізацію системи різноманітних за змістом заходів: політичних, ідеологічних, економічних, правових, організаційно-управлінських, культурно-виховних, медичних і технічних. Реалізація всіх потенційних можливостей суспільства, органічне поєднання різноманітних заходів та їх впровадження з дотриманням принципів комплексності, об'єктивності, наукової обґрунтованості, законності, гуманності й інших, дасть змогу здійснювати ефективну діяльність щодо захисту суспільства від суспільно небезпечних посягань» [140, с. 37].

Одну з найширших концептуальних позицій щодо змісту протидії злочинності запропоновано в роботах О. М. Бандурки та О. М. Литвинова. Учені розглядають її крізь перелік притаманних їй особливостей, до яких належить: 1) діяльність державних органів, інститутів громадянського суспільства, організацій і фізичних осіб у межах їхніх повноважень, спрямована проти злочинних посягань; 2) метою протидії є мінімізація та (або) ліквідація наслідків злочинної діяльності; 3) може здійснюватися як за допомогою ранньої (профілактичної) запобіжної діяльності, спрямованої на

виявлення й подальше усунення причин протиправної (злочинної) діяльності, так і за допомогою боротьби, спрямованої на виявлення, запобігання, припинення, розкриття та розслідування злочинів. Водночас О. М. Бандурка виокремлює такий перелік завдань протидії злочинності, як: виявлення причин вчинення злочинів і умов, що їм сприяють; застосування заходів з усунення встановлених причин і умов або їх нейтралізації (блокування); виявлення осіб з протиправною поведінкою, що має тенденцію переростання у вчинення злочинів; коригуючий вплив на цих осіб з метою недопущення вчинення ними злочинів шляхом застосування індивідуально-профілактичних заходів; застосування заходів, спрямованих на зниження серед громадян ризику стати жертвами злочинних посягань; обмеження дії негативних явищ і процесів, супутніх злочинності; мобілізація всіх позитивних сил суспільства на створення атмосфери нетерпимості до будь-яких форм злочинної поведінки; усунення недоліків і підвищення ефективності в діяльності суб'єктів протидії злочинності [12, с. 73; 11]. Попри глибину й комплексність окресленої концепції, їй притаманні такі значні недоліки: а) надмірне розширення суб'єктного складу, до якого належать не лише органи державної влади, а й приватний сектор, що фактично розмиває владний характер і значення протидії; б) учені використовують нечіткі, оціночні категорії під час розкриття змісту протидії, як, наприклад, «мобілізація всіх позитивних сил суспільства», що перешкоджає розумінню механізмів реалізації останньої; в) автори звужують протидію переважно до роботи з наслідками злочинності, нехтуючи такою важливою складовою, як притягнення винних осіб до юридичної відповідальності.

Натомість О. М. Герасименко, аналізуючи протидію СБУ кримінальним правопорушенням на об'єктах критичної інфраструктури, акцентує, що зміст категорії становить унормована законодавством діяльність спецслужби із застосуванням спеціальних сил, засобів, видів, форм і методів, яка спрямована на виконання завдань: попередження,

виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень на об'єктах критичної інфраструктури України, з метою забезпечення її захисту [29, с. 328]. Водночас О. В. Кириченко зосереджує увагу на тому, що оперативно-розшукова протидія злочинам проти громадської безпеки є сукупністю таких елементів: 1) виявлення й усунення (нейтралізація) причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів, виявлення осіб, схильних до вчинення злочинів, здійснення оперативно-розшукових заходів з недопущення вчинення злочинів зазначеною категорією осіб (оперативно-розшукова профілактика); 2) виявлення осіб, у яких виник намір вчинити злочин, і здійснення оперативно-розшукових заходів щодо відмови цієї особи від вчинення злочину (оперативно-розшукове попередження); 3) виявлення фактів готування до злочину й недопущення вчинення злочинів на стадії готування або замаху на злочин (припинення злочинних проявів); 4) виявлення фактів вчинення латентних злочинів та осіб, що їх вчинили; 5) розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування покарання, встановлення безвісно зниклих осіб; 6) забезпечення безпеки працівників суду та правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу або сприяють оперативно-розшуковій діяльності, беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їхніх сімей і близьких родичів [53, с. 47; 54, с. 13].

Отже, переважна більшість науковців зауважують: протидія правопорушенням – це нормативно врегульована, систематизована, цільова діяльність уповноважених суб'єктів владних повноважень, яка спрямована на попередження, припинення та профілактику суспільно шкідливих і небезпечних діянь, вчинених окремими особами або групами осіб, а також притягнення останніх до встановленої законодавством міри юридичної відповідальності. Адаптуючи представлене визначення до контексту дисертації, зазначимо, що основна відмінність протидії полягає в об'єкті, відносно якого спрямовано її дію. У нашому випадку йдеться про тероризм, сутність якого ширша, ніж індивідуальне правопорушення [127].

Згідно із Законом України «Про боротьбу з тероризмом», тероризм – це суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей. Законом також закріплено дефініцію кваліфікованого різновиду тероризму – технологічного, який становлять кримінальні правопорушення, що вчиняються з терористичною метою із застосуванням ядерної, хімічної, бактеріологічної (біологічної) та іншої зброї масового ураження або її компонентів, інших шкідливих для здоров'я людей речовин, засобів електромагнітної дії, комп'ютерних систем і комунікаційних мереж, передбачаючи захоплення, виведення з ладу та руйнування потенційно небезпечних об'єктів, які прямо чи опосередковано створили або загрожують виникненню загрози надзвичайної ситуації внаслідок цих дій і становлять небезпеку для персоналу, населення й довкілля; створюють умови для аварій і катастроф техногенного характеру. Виявленням тероризму є терористичний акт – злочинне діяння у формі застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій [148].

Ширша характеристика терористичного акту міститься в ст. 258 Кримінального кодексу України (далі – ККУ): «застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, міжнародними організаціями, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших

поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою» [79].

Явищу тероризму присвячено низку міжнародних документів. Наприклад, у Європейській конвенції про боротьбу з тероризмом Ради Європи від 27 січня 1977 року № ETSN90 зміст категорії окреслено через факти вчинення злочинів: 1) пов'язаних із незаконним захопленням повітряних суден; 2) проти безпеки цивільної авіації; 3) пов'язаних з посяганням на життя, фізичну недоторканність або свободу осіб, які перебувають під міжнародним захистом, зокрема дипломатичних агентів; 4) пов'язаних із викраденням людей, захопленням заручників або тяжким незаконним затриманням; 5) пов'язаних з використанням бомб, гранат, ракет, автоматичної вогнепальної зброї або вибухових листів чи посилок, якщо це призводить до загрози особам. Як тероризм Європейською конвенцією також визначено замах на вчинення будь-якого із зазначених вище злочинних діянь [41].

Тероризмом, відповідно до положень Міжнародної конвенції Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) про боротьбу з бомбовим тероризмом від 15 грудня 1997 року, є незаконна й умисна доставка, розміщення, приведення до дії або підриг вибухових, інших смертоносних пристроїв у межах місць громадського користування, державного або урядового об'єкта, об'єкта системи громадського транспорту або об'єкта інфраструктури або таким чином, що це спрямовано проти них: а) з наміром заподіяти смерть або серйозне каліцтво; б) з наміром вчинити значне руйнування такого місця, об'єкта або системи, коли таке руйнування спричиняє або може спричинити значні економічні збитки [99].

Дослідження сутності тероризму неодноразово здійснювали різні вчені у форматі монографій, дисертацій, наукових статей. Наприклад, у праці А. В. Нікітіна зосереджено увагу на походженні терміна «тероризм» з латинської мови (від слова «terror» – страх, жах). Автор зазначає: «Терористична тактика активно використовувалася й використовується нині

різними таємними співтовариствами. Зокрема, вона застосовувалася «асасинами» в країнах Близького Сходу у XI–XIII століттях під час релігійного протистояння за автономію секти. Крім того, відомою є діяльність секретних китайських співтовариств, «Ку-клукс-клану» та інших» [109, с. 136].

Своєю чергою, як зауважує М. В. Рибачук, тероризм – це антисоціальне явище, для якого характерним є вчинення навмисних злочинних актів, спрямованих на породження страху й паніки, знищення чи пошкодження майна, захоплення будь-якого об'єкта або погроза здійснити одне з перелічених діянь стосовно фізичних осіб і майна з висуненням певних вимог. Крім цього, вчений зазначає, що з розвитком історії людства тероризм еволюціонував і набув різних форм і виявів. В останні десятиліття поряд з політичним з'явився економічний, релігійний (міжконфесійний), націоналістичний і міжнародний тероризм. За засобами, які використовують під час терористичних актів, можна виокремити тероризм із застосуванням звичайних засобів ураження (холодна й вогнепальна зброя, вибухові пристрої, літаки, танки, зенітні ракетні установки тощо), а також тероризм із застосуванням зброї масового знищення (біологічної, хімічної, ядерної тощо). Найпоширенішими способами терористичних посягань, за висновком автора, стали вбивства, захоплення заручників, підпали, вибухи тощо [168, с. 7]. На переконання Є. Ю. Бараша, тероризм – це соціально-політичне явище, що має на меті застосування (або погрозу застосування) насильства серед громадян тієї чи іншої держави задля дестабілізації або розхитування її політичної системи. Із запропонованого тлумачення автор також формулює визначення міжнародного тероризму як явища, яке має вплив на громадян і території більш ніж однієї країни й характеризується такими ознаками: 1) терорист і жертви тероризму є громадянами однієї чи різних держав. Причому злочин може бути вчинено як усередині держави, так і за її межами; 2) терористичний акт готують в одній державі, проте вчинюватися він може у

декількох державах; 3) учинивши терористичний акт в одній країні, терорист може переховуватися в іншій [13, с. 151].

Як соціально-політичне явище тероризм також висвітлює О. І. Сидоренко. Науковець не виокремлює уніфіковану дефініцію, а розглядає категорію через систему притаманних їй ознак, зокрема: 1) тероризм становить протиправне застосування насильства або погрозу вчинення насильства; 2) це певна ідеологія, спосіб досягнення політичних, релігійних, сепаратистських, національних та інших цілей; 3) метою терористичних акцій є примушення державних органів і міжнародних організацій до прийняття певних політичних рішень або відмови від них; 4) тероризм відрізняється публічним характером його виконання; 5) характерною ознакою тероризму є навмисне створення обстановки страху, напруження не на індивідуальному (або вузько груповому), а на соціальному (масовому) рівні; 6) тероризм може вчинятися членом законспірованої та структурованої організації (політичної, релігійної, екстремістської, спеціально створеної державними органами) або іншими особами, які залучені членами такої організації для вчинення однієї чи декількох терористичних акцій; 7) обов'язкова наявність «спеціального» або «випадкового» потерпілого, який лише є засобом досягнення політичної мети [179, с. 297].

Водночас Л. В. Новікова зазначає: «Сучасний тероризм – це складне й багаторівневе явище дійсності, що посягає на різноманітні сфери життєдіяльності людей, породжуючи неспокій і стурбованість суспільства за своє сьогодення й майбутнє. Особливе занепокоєння громадян викликає поєднання тероризму з організованою злочинністю, яка надає стимулюючого впливу на тероризм і водночас використовує тероризм для досягнення злочинних намірів. Передусім це стосується проблем злиття тероризму з наркобізнесом, торгівлею зброєю та людьми, легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом» [112, с. 3]. З огляду на це, автор пропонує таку дефініцію категорії: «створення організованої терористичної

групи чи терористичної організації, керівництво такою групою чи організацією або участь у ній; будь-яке інше сприяння підготовці або вчиненню злочинів терористичної спрямованості, а також фінансування будь-яких злочинів терористичної спрямованості чи інших різновидів терористичної діяльності будь-яким способом» [112, с. 9]. Схоже тлумачення запропонували В. С. Канцір, В. А. Ліпкан, І. Р. Серкевич та ін. Учені доводять, що тероризм – це злочинна діяльність, яка має такий спектр специфічних ознак: 1) тероризм є однією з форм організованого насильства; 2) під час тероризму здійснюється примус ширшої соціальної групи, ніж безпосередні жертви насильства; 3) формування мети здебільшого не пов'язане з конкретними виявами насильства, тобто між жертвою й метою, на досягнення якої спрямовують свої дії терористи, немає прямого зв'язку; 4) тактична мета тероризму полягає в тому, щоб акцентувати на проблемі, стратегічна – досягти певних соціальних змін (свобода, незалежність, звільнення з виправно-трудових установ певного контингенту осіб, революція тощо); 5) акти тероризму є традиційними формами загальнокримінальних злочинів; 6) тероризм паралізує протидію з боку громадськості; 7) знаряддям впливу тероризму є психологічний шок, який супроводжується усвідомленням того, що будь-хто може стати жертвою незалежно від того, до якої верстви суспільства він належить; 8) будь-які правила чи закони не визнаються, жертвами терористичних актів можуть бути як дорослі чоловіки, так і жінки й діти; 9) розрахунок робиться на ефект раптовості, несподіваності; 10) публічність є основною ознакою тероризму; 11) демонстративність актів тероризму – бажання справити враження на широкий загал; 12) тероризм припускає «політичне вимагання», тому він не пов'язаний зі стихійними повстаннями й виступами населення; 13) тероризм зумовлює необхідність негайного задоволення висунутих вимог, інакше відбувається реалізація погроз та ескалація насильства; 14) може бути використаний різними організаціями; 15) фактично завжди бере на себе відповідальність за вчинені акти насильства, оскільки вони є засобом

досягнення мети, а не самоціллю; 16) є антитезою політичного вбивства. Йому притаманна індиферентність щодо жертв (на противагу від селективності під час політичного вбивства); 17) розрив між безпосередньою жертвою насильства та групою, яка становить об'єкт впливу, мету насильства [50, с. 454; 90, с. 43–49]. Попри комплексність підходу до розв'язання проблеми тероризму, в обох випадках науковці припускаються помилки, ототожнюючи це явище з конкретним суспільно небезпечним діянням, терористичним актом. Цей злочин є важливою складовою категорії тероризму, зміст якої охоплює його, але ним не обмежується.

Узагальнимо, що зазначені наукові підходи дають змогу виокремити такі характерні ознаки тероризму: 1) його виражено у вчиненні окремими особами або групами осіб кримінально караних, суспільно небезпечних за своїми наслідками діянь, які супроводжуються використанням зброї, вчиненням підпалів, вибухів, організацією аварій тощо; 2) терористичні акти не стихійні насильницькі злочини, які вчиняються раптово, а є кваліфікованими, умисними діяннями, яким передують довгий процес підготовки; 3) тероризм спричиняє значні людські жертви, найчастіше масового характеру, а також суттєву матеріальну шкоду суспільству й державі, або несе реальну загрозу виникнення таких негативних наслідків; 4) тероризм не обмежується кількістю суспільно небезпечних діянь і має ідеологічне, політичне, психологічне, етнічне, економічне або інше обґрунтування; 5) мета тероризму – дестабілізація державного ладу, критичне порушення публічної безпеки й порядку, насильницький вплив на органи публічного управління та/або спричинення конфліктів міжнародно чи локального характеру; 6) тероризм негативно впливає на психологічний стан соціуму, оскільки демотивує й деморалізує його представників, зумовлює постійне напруження, відчуття страху й незахищеності.

Отже, «тероризм» – це комплексне, зумовлене політичними, ідеологічними, психологічними, етнічними, економічними або іншими чинниками суспільно небезпечне явище, виражене в діяльності окремих осіб

та/або груп осіб з підготовки, організації та безпосереднього вчинення злочинів, які спричиняють масові людські жертви та матеріальну шкоду, що дестабілізує поточну життєдіяльність держави, деморалізує та демотивує її населення. З огляду на це, протидія терористичній діяльності (тероризму) – це діяльність спеціально уповноважених суб'єктів владних повноважень, яка спрямована на встановлення й ліквідацію політичних, ідеологічних, економічних та інших детермінантів тероризму, профілактику їх виникнення, а також виявлення й припинення діяльності окремих осіб і груп, які готують або вчиняють терористичні акти, та забезпечення притягнення останніх до юридичної відповідальності [127].

Як об'єкт адміністративно-правового регулювання протидія тероризму характеризується такими аспектами. Передусім це категорія публічно-правової природи. Як зазначає В. М. Слепець, поняттям публічного права охоплюються такі галузі, як конституційне право, адміністративне право, кримінальне право, міжнародне публічне право тощо. Ці галузі відрізняються трьома ознаками: об'єктом регулювання, тобто колом суспільних відносин; методом правового регулювання; колом джерел права та структурою нормативного масиву. Важливою визначальною рисою публічного права є методи правового регулювання. Родовим для публічного права є імперативний метод, яка має низку ознак, що визначають його природу, сутність. Науковець доходить висновку, що публічне право – це така правова сфера, в основі якої лежать державні інтереси, тобто побудова й діяльність держави як публічної влади, регламентація діяльності державного апарату, посадових осіб, державної служби, кримінальне переслідування правопорушників, кримінальна й адміністративна відповідальність тощо – інститути, що побудовані у вертикальній площині, на засадах влади й підпорядкування, на принципах субординації. Ось чому для публічного права характерним є специфічний юридичний порядок, порядок «влади–підпорядкування», згідно з яким особи, що мають владу, вправі одноосібно й безпосередньо, без будь-яких додаткових рішень інших інстанцій, визначати

поведінку інших осіб, і вся система владно-примусових установ має силою примусу забезпечувати повну й точну реалізацію приписів влади, а всі інші особи – їм підкорятися [182, с. 88]. Зазначене повною мірою притаманне протидії тероризму, адже така діяльність реалізується державою через систему спеціальних відомств, за допомогою імперативних методів кримінально-, адміністративно-, міжнародно-правової, а також іншої галузевої належності. Протидія передусім сприяє досягненню загальнонаціональних інтересів, пов'язаних із забезпеченням безпеки громадян України. Зазначене відповідає вимогам Конституції України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР (далі – Конституція, Основний закон), у якій декларовано: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [75].

З огляду на це, можемо визначити інший аспект, який характеризує протидію терористичній діяльності як об'єкт адміністративно-правового регулювання: остання є сферою виникнення адміністративних правовідносин. Згідно з підходом Р. С. Мельника та В. М. Бевзенко, адміністративно-правові відносини є видом суспільних відносин, які: 1) виникають, змінюються й припиняються на підставі норм адміністративного права; 2) пов'язані з реалізацією (захистом) суб'єктивних публічних прав учасників таких відносин; 3) мають в основі публічні інтереси; 4) можуть виникати між будь-якими суб'єктами адміністративного права, наділеними правами й обов'язками, закріпленими в нормах адміністративного права; 5) пов'язуються з реалізацією публічних завдань, тобто тих завдань, які належать до виняткової компетенції суб'єктів публічної адміністрації [96, с. 118–122].

Отже, адміністративно-правові відносини охоплюють сферу протидії терористичній діяльності, що зумовлено такими чинниками: а) вони виникають у процесі поточної діяльності вповноважених органів державної влади під час реалізації покладених на них законодавством антитерористичних повноважень; б) формуються у взаємодії між владними суб'єктами та фізичними і юридичними особами у зв'язку із застосуванням безпекових заходів, заходів адміністративного впливу тощо; в) охоплюють суспільні відносини, пов'язані із проходженням державної служби в органах, на які покладено функції протидії терористичним загрозам. Водночас у сфері протидії тероризму, поряд з адміністративно-правовими, виникають й інші види публічно-правових відносин, зокрема кримінально-правові, кримінально-процесуальні та міжнародно-правові.

Третьою особливістю протидії як об'єкта адміністративно-правового регулювання можна визначити її превентивну орієнтованість. Як слушно зазначає А. А. Благодир, поняття «превенція» з латинської мови перекладається як «випереджую», «запобігаю». Аналізуючи енциклопедичні юридичні джерела, учена аргументує, що у сфері права цей термін найчастіше розуміють як систему заходів, спрямованих на запобігання злочинів або «попередження поведінки фізичних і юридичних осіб, що відхиляється від норми» [15 с. 56; 214, с. 58]. На думку Я. О. Лакійчук, превенція – це діяльність уповноважених державних органів, яка має комплексний характер і передбачає застосування спеціальних заходів, спрямованих на попередження й запобігання порушенню суспільних відносин у різних галузях життєдіяльності суспільства, профілактику таких порушень, тобто усунення негативних явищ процесів та інших детермінант протиправної поведінки [85, с. 168]. Як зазначає О. Ф. Кобзар, термін «превенція» у праві використовується для визначення системи заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням. Превенція – це: 1) сукупність заходів, що сприяють усуненню причин для здійснення правопорушень;

2) дія кримінального покарання в боротьбі з кримінальними правопорушеннями [56, с. 171].

Отже, превенція – це діяльність щодо попередження вчинення правопорушень, виявлення та ліквідація їх детермінантів. У межах протидії тероризму превентивні заходи мають першочергове значення, адже недопущення вчинення терористичного акту може зберегти життя значній кількості людей та запобігти критичним наслідкам матеріального характеру, наприклад, порушенню транспортної інфраструктури внаслідок вибуху, виникненню екологічної катастрофи через умисний прорив дамби, руйнуванню пам'ятників архітектури чи об'єктів приватного будівництва тощо. Крім того, превенція забезпечує мінімізацію паніки серед населення, що підвищує шанси затримання й притягнення до відповідальності суб'єктів вчинення відповідних суспільно небезпечних діянь.

Іще одним аспектом, на якому слід акцентувати, є особливий суб'єктний склад протидії терористичній діяльності в Україні. Він охоплює широку систему органів державної влади, зазначених у розділі II Закону України «Про боротьбу з тероризмом». Важливе значення в їх системі мають правоохоронні органи, але в окремих випадках до участі у здійсненні заходів, пов'язаних з попередженням, виявленням і припиненням терористичної діяльності, залучаються в разі необхідності також інші центральні органи виконавчої влади, органи державної влади зі спеціальним статусом, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи й організації всіх форм власності. Центральне місце серед суб'єктів займає Служба безпеки України, яку в Законі визначено «головним органом у загальнодержавній системі боротьби з терористичною діяльністю» [148].

Отже, проведені дослідження дає змогу дійти висновку, що як об'єкт адміністративно-правового регулювання протидія терористичній діяльності характеризується такими особливостями: по-перше, вона має публічно-правову природу, адже проводиться в межах діяльності держави щодо забезпечення безпеки українського населення; по-друге, протидія є сферою

виникнення численних адміністративно-правових відносин; по-третє, першочергове значення в контексті протидії мають превентивні заходи, отже, категорія має превентивну орієнтованість, тобто спрямовується передусім на запобігання терористичних актів і виникненню явища тероризму як такого; по-четверте, суб'єктний склад протидії тероризму – це спеціально повноважені органи державної влади, визначені Законом України «Про боротьбу з тероризмом». Крім того, акцентовано, що основним суб'єктом з найширшими повноваженнями є Служба безпека України [129].

Значним недоліком є те, що в чинному законодавстві, зокрема в Законі України «Про боротьбу з тероризмом», немає тлумачення протидії терористичній діяльності. Ця широка за змістом і рівнем національної важливості діяльність фактично не має точного нормативного обґрунтування, що потребує виправлення з огляду на запропоновані в підрозділі висновки [129].

1.2. Адміністративно-правовий статус Служби безпеки України як суб'єкта протидії терористичній діяльності

Ефективність діяльності Служби безпеки України у сфері протидії терористичній діяльності залежить від чіткості й узгодженості нормативного закріплення її адміністративно-правового статусу. Слово «статус» має латинське походження (від «status» – стан, становище) [7, с. 355]. Відповідно до «Тлумачного словника української мови» за редакцією В. С. Калашника, статус означає «становище особи чи групи осіб щодо інших осіб і груп, що визначається відповідно до специфічних ознак (економічних, етнічних тощо)» [193, с. 776]. У філософському значенні це слово постає як соціальна, співвідносна позиція індивіда або групи в соціальній системі, яку визначають суб'єктивні ознаки [204, с. 342].

Один з найширших підходів до розуміння сутності категорії «статус» сформовано в соціологічній сфері. Зокрема, Л. М. Москвич розглядає його як сукупність соціальних можливостей суб'єкта, обсяг і характер яких залежать від тієї ролі, соціальної функції, що виконується ним у суспільстві [103, с. 10]. Згідно з тлумаченням М. П. Козирєва, соціальний статус – це соціальне положення людини в суспільстві, тобто узагальнена характеристика, що охоплює професію, економічне становище, політичні можливості й демографічні ознаки людини. Соціальний статус є первинним елементом соціальної структури суспільства, що визначає місце особистості в соціальній структурі суспільства. Він зумовлений професією, віком, освітою, матеріальними статками тощо. Наприклад, структура сім'ї утворюється взаємозалежною мережею позицій: чоловік, дружина, діти; у системі освіти – учитель, учень; в економіці – підприємець, робітник тощо. Соціальні позиції (статуси) та зв'язки між ними визначають характер соціальних відносин. Соціальні статуси займають визначене місце в статусній ієрархії, що називається рангом. Ранги статусу можуть бути високими, середніми й низькими. На основі близькості соціальних статусів, що встановлюють потенційну можливість участі індивідів у відповідних видах діяльності, формуються складніші структурні елементи суспільства – соціальні групи [185, с. 73]. Як зауважують І. В. Толстов та В. О. Даніл'ян, соціальний статус – це певна позиція особи в соціальній структурі групи й суспільства, пов'язана з іншими позиціями через систему прав і обов'язків. Автори виокремлюють чотири головні параметри для опису поняття «статус»: 1) його назва (зазвичай містить одне слово: дівчина, офіцер, сестра тощо); 2) його визначення (описує суть статусу та його місце в суспільстві чи в конкретній групі. Наприклад, викладач – особа, яка за основним місцем роботи у закладах вищої освіти провадить навчальну, методичну, наукову (науково-технічну, мистецьку) або організаційну діяльність. Або студент – особа, яка в установленому порядку зарахована до закладу вищої освіти та навчається за денною, вечірньою або заочною, дистанційною формами

навчання з метою здобуття певних освітнього й освітньо-кваліфікаційного рівнів); 3) зміст статусу – сукупність прав і обов’язків носія статусу (наприклад, студент має право: на вибір форми навчання; безпечні й нешкідливі умови навчання, праці та побуту; трудову діяльність у позанавчальний час; додаткову оплачувану відпустку у зв’язку з навчанням за основним місцем роботи, скорочений робочий час та інші пільги, передбачені законодавством для осіб, які поєднують роботу з навчанням; користування навчальною, науковою, виробничою, культурною, спортивною, побутовою, оздоровчою базою закладу вищої освіти тощо. Водночас студент зобов’язаний дотримуватися законодавства України, моральних, етичних норм; дотримуватися законів, статуту та правил внутрішнього розпорядку закладу вищої освіти; виконувати графік навчального процесу й вимоги навчального плану тощо); 4) ранг статусу – його місце в соціальній ієрархії (високе, середнє, низьке; вище ніж певні статуси або нижче ніж інші) [194, с. 58–59].

Викладене засвідчує, що статус – це полінаукова категорія, яка характеризує положення, стан, роль, місце когось або чогось у системі навколишніх ознак, координат, у певній царині тощо. У правовій сфері це поняття є однією з центральних теоретичних конструкцій, яка має численні галузеві інтерпретації. Зокрема, згідно з положеннями «Багатомовного юридичного словника-довідника» І. О. Голубовської, В. М. Шовкового та О. М. Лефтерової, статус – це правове становище (сукупність прав та обов’язків) фізичної чи юридичної особи [10, с. 449]. Ширше тлумачення представлено в «Юридичній енциклопедії» за редакцією Ю. С. Шемшученко, у якій ця категорія розкривається як сукупність прав і обов’язків фізичних та юридичних осіб, визначених Конституцією, законами й іншими нормативно-правовими актами, міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України (далі – ВРУ) [214, с. 44].

Як зауважує О. К. Намясенко, правовий статус «є складною, узагальнюючою категорією, яка відображає весь комплекс зв’язків людини з

суспільством, державою, колективом, оточуючими людьми» [104, с. 62]. Своєю чергою С. В. Ківалов визначає статус як правовий стан, який характеризується комплексом прав та обов'язків, а його елементами є правосуб'єктність і певне коло основних прав та обов'язків [2]. На переконання А. М. Подоляки, правовий статус – це встановлене нормами права становище суб'єкта в певній системі [141, с. 20]. Схоже тлумачення пропонує Б. М. Ринажевський, на думку якого ця категорія є положенням суб'єкта в певній системі, яке залежить від наданих йому прав, завдань і відповідальності [169, с. 26]. Водночас Е. Е. Додіна доводить, що правовий статус – це «визнана Конституцією та Законами сукупність вихідних, невідчужуваних прав і обов'язків людини, а також повноважень державних органів і посадових осіб» [38, с. 17].

Обґрунтована характеристика правового статусу міститься в дисертації В. І. Кіяшко, який розглядає досліджувану категорію як «місце учасників правовідносин серед інших суб'єктів». Крім того, автор зауважує: «Залежно від різновидів суб'єктів, правовий статус може охоплювати досить широкий спектр правових характеристик. Це може стосуватися обсягу прав, обов'язків, гарантій, компетенції, співвідношення цих понять і ще багатьох інших нюансів, які прямо чи опосередковано можуть впливати на становище суб'єкта». Як констатує В. І. Кіяшко, найчастіше в юридичній літературі поняття «статус» використовується в поєднанні зі словами «громадянин», «іноземець», «особа без громадянства», «працівник» тощо [55, с. 24]. Водночас О. В. Зайчук та Н. М. Оніщенко зауважують, що правовий статус – це система законодавчо встановлених і гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів та обов'язків суб'єкта суспільних відносин. До характерних ознак категорії належать такі: 1) універсальність (він поширюється на всіх суб'єктів); 2) індивідуальність (він відображає індивідуальні особливості людини та її реальне становище в суспільних відносинах); 3) взаємозв'язок з іншими компонентами; 4) системність. Найбільш доцільною вважається класифікація за двома критеріями –

характером правового статусу (загальний, галузевий, спеціальний, індивідуальний) і суб'єктом [189, с. 366].

З огляду на зазначене, правовий статус – це юридично визначене положення фізичної та/або юридичної особи в правовій системі та роль у суспільно-правових відносинах, що виражено у встановлених Конституцією та іншим законодавством України суб'єктивних правах, інтересах та обов'язках. Адміністративно-правовий статус є різновидом класичного правового й у поєднанні зі всіма загальними ознаками характеризується науковцями, як самостійна й унікальна категорія.

Як зазначає Т. О. Коломєць, адміністративно-правовий статус – це сукупність суб'єктивних прав і обов'язків, закріплених нормами адміністративного права за певним органом. Обов'язковою ознакою набуття такого статусу є наявність у суб'єкта конкретних суб'єктивних прав і обов'язків, що реалізуються в межах як адміністративних правовідносин, так і поза ними [70, с. 64]. Проаналізувавши різні наукові підходи, В. А. Гвоздій акцентує на трьох основних концепціях щодо тлумачення адміністративно-правового статусу, а саме: а) сукупність прав, обов'язків і відповідальності суб'єктів адміністративно-правових відносин; б) мета, місія (або метаціль існування певної структури), завдання та функції суб'єкта адміністративно-правових відносин, гарантії його діяльності та сфера його компетенції, і, крім того, зазначені права, обов'язки та юридична відповідальність суб'єктів адміністративно-правових відносин; в) законодавчо закріплене положення суб'єкта адміністративного права в суспільстві, яке дає йому змогу здійснювати певну діяльність і нести встановлену законом відповідальність за додержання правових приписів у разі, якщо ця діяльність здійснюється поза межами останніх [28, с. 94–95]. На думку С. Г. Стеценка, адміністративно-правовий статус – це сукупність прав, обов'язків та гарантій їх реалізації, закріплених у нормах адміністративного права. В основі адміністративно-правового статусу, як вважає автор, лежить адміністративна правосуб'єктність. Крім того, С. Г. Стеценко зауважує, що кожний суб'єкт

адміністративного права має свій варіант притаманного йому адміністративно-правового статусу, адже категорія змінюється залежно від фізичних та юридичних властивостей конкретної особи [187, с. 92–93]. Науковий підхід автора підтверджений у численних наукових розвідках, у яких адміністративно-правовий статус описувався оригінально щодо конкретного суб'єкта.

Наприклад, М. І. Шатерніков, досліджуючи адміністративно-правовий статус господарських судів, аргументував, що він є установленою в нормах адміністративного права сукупністю ознак, яка в поєднанні із завданнями, функціями й повноваженнями цих органів визначає їх правове положення серед інших суб'єктів адміністративно-правових відносин [209, с. 63]. Статус Національної поліції України визначено О. А. Падалкою як єдину систему прав, обов'язків та інших юридично значущих аспектів функціонування правоохоронного органу [125]. Своєю чергою Н. В. Вітвіцька запропонувала розглядати адміністративно-правовий статус поліцейського офіцера громади як сукупність правових характеристик, що визначають його роль у суспільстві та його місце серед інших суб'єктів права. До елементів статусу належать права (повноваження), обов'язки, відповідальність і гарантії, закріплені чинним законодавством для таких службовців. Крім того, вчена акцентує, що відповідний статус відображає особливе становище поліцейського офіцера громади як представника Національної поліції України, який виконує свої функції безпосередньо на території конкретної громади й визначає не лише його повноваження у сфері забезпечення громадського порядку та безпеки, а й обов'язки щодо співпраці з місцевими органами влади та мешканцями громади [27, с. 61].

Зазначені вище наукові підходи дають змогу дійти висновку, що адміністративно-правовий статус Служби безпеки України як суб'єкта протидії тероризму – це визначена чинним законодавством сукупність суб'єктивних юридичних характеристик, які закріплюють і розкривають положення СБУ в національній системі органів державної влади та

визначають її роль у межах правовідносин, що виникають у сфері протидії терористичній діяльності.

Досліджуючи суб'єктивні характеристики й особливості положення СБУ як складника антитерористичного сектору, спершу слід зауважити на відношенні Служби до правоохоронних органів. Відповідний аспект відображено в ст. 1 Закону України «Про Службу безпеки України», у якій закріплено, що це «державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України» [165].

Одну з найширших характеристик правоохоронних органів запропонувала Т. О. Пікуля, яка доводить, що до них належать органи, які поряд з другорядними (допоміжними) виконують одну або кілька головних правоохоронних функцій, які є визначальними в їхній діяльності (профілактичну, захисну, ресоціалізаційну, оперативно-розшукову, розслідування злочинів, судового розгляду справ, розгляду справ про адміністративні правопорушення, розгляду справ про фінансові та адміністративно-господарські правопорушення, виконання вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів дізнання й досудового слідства та прокурорів). До правоохоронних органів у широкому значенні, на думку вченої, належать суд, прокуратура та правоохоронні органи по боротьбі зі злочинністю, у вузькому – лише правоохоронні органи по боротьбі зі злочинністю (органи безпеки, правопорядку тощо) [137, с. 179].

Отже, правоохоронні органи – це спеціалізована система органів державної влади, на які законодавством України покладено здійснення правоохоронної, правозастосовної та інших пов'язаних із цим функцій. Попри спільність зазначених характеристик для різних державних інституцій, їхній діяльність відрізняється за цілями, завданнями та особливостями реалізації відповідних функцій. Такі функції здійснюються із застосуванням різноманітних форм і методів. Зокрема, Служба безпеки України є ключовим правоохоронним органом у системі державних органів,

що забезпечують протидію терористичній діяльності. Її правовий статус і повноваження визначаються законами України «Про Службу безпеки України» та «Про боротьбу з тероризмом» [148; 165].

Наступною характеристикою адміністративно-правового статусу Служби безпеки України як суб'єкта протидії тероризму є особливі гарантії незалежності. На відміну від багатьох правоохоронних та інших органів державної влади, СБУ перебуває в підпорядкуванні лише Президенту України. Він призначає та звільняє з посади Голову Служби безпеки України, який здійснює керівництво всією структурою відомства. Крім зазначеного, згідно зі ст. 15 Закону України «Про Службу безпеки України», начальники підрозділів Центрального управління Служби безпеки України: контррозвідки, військової контррозвідки, контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки, захисту національної державності, інформаційно-аналітичного, оперативно-технічного, оперативного документування, слідчого, по роботі з особовим складом, інших підрозділів, визначених Президентом України, а також начальники регіональних органів – обласних управлінь Служби безпеки України призначаються на посади за поданням Голови Служби безпеки України та звільняються з посад Президентом України [165]. Важливо також акцентувати, що постійний контроль за дотриманням конституційних прав громадян і законодавства в оперативно-розшуковій діяльності та діяльності у сфері охорони державної таємниці органів і підрозділів СБУ, а також контроль за відповідністю виданих Службою положень, наказів, розпоряджень, інструкцій і вказівок Конституції і законам України здійснюється спеціально призначеними Президентом України посадовими особами. СБУ регулярно інформує Президента, членів Ради національної безпеки України й посадових осіб, спеціально призначених Президентом України, з основних питань своєї діяльності, про випадки порушення законодавства, а також на їх вимогу подає інші необхідні відомості. Голова СБУ щорічно подає Президенту письмовий звіт про діяльність Служби та

несе персональну відповідальність за своєчасність, об'єктивність і повноту поданої інформації [165]. У своїй оперативно-службовій діяльності органи СБУ, зокрема регіональні, є незалежними від органів місцевої державної адміністрації та місцевого самоврядування, посадових осіб, партій і рухів [165]. Відповідно до ст. 28 Закону, військовослужбовці Служби безпеки України під час виконання покладених на них обов'язків є представниками влади, діють від імені держави й перебувають під її захистом. Недоторканність їх особи, їх честь і гідність охороняються законодавством [165].

У контексті протидії терористичній діяльності незалежність Служби безпеки України від впливу інших суб'єктів державної влади є важливою передумовою ефективного виконання покладених на неї завдань, функцій і повноважень. За таких умов процеси планування, організації, пошуку та залучення додаткових ресурсів, а також безпосередня боротьба з тероризмом здійснюються оперативно, без надмірної бюрократизації. Крім того, інституційна незалежність сприяє запобіганню незаконному використанню сил і засобів Служби безпеки України для досягнення цілей, що не передбачені законодавством або мають протиправний характер.

Іще одним аспектом адміністративно-правового статусу Служби є спеціальна інституційна організація. Зокрема, у розділі II Закону України «Про Службу безпеки України» закріплено, що систему СБУ становлять Центральне управління Служби безпеки України, підпорядковані йому регіональні органи, органи військової контррозвідки, військові формування, а також навчальні, науково-дослідні й інші заклади Служби безпеки України. Центральне управління СБУ координує та контролює діяльність регіональних органів, органів військової контррозвідки, закладів та установ СБ України. До його складу входять Апарат Голови Служби безпеки України та функціональні підрозділи. Перелік останніх зазначено в Указі Президента України «Питання Служби безпеки України» від 27 грудня 2005 року № 1860/2005. Згідно з Указом, складниками Центрального управління є:

Департамент інформаційно-аналітичного забезпечення; Департамент контррозвідки; Департамент військової контррозвідки; Департамент контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки; Департамент захисту національної державності; Департамент оперативно-технічних заходів; Департамент оперативного документування; Департамент охорони державної таємниці та ліцензування; Департамент господарського забезпечення; Головне слідче управління; Головне управління внутрішньої безпеки; Центр спеціальних операцій «А»; Головна інспекція Управління роботи з особовим складом; Управління правового забезпечення; Управління забезпечення спеціального оперативного обліку; Управління спеціального зв'язку; Військово-медичне управління; Служба мобілізації та територіальної оборони; Фінансово-економічне управління; Відділ забезпечення досудового слідства; Управління режиму, документального забезпечення і контролю; Управління внутрішнього аудиту; Центр охорони праці і пожежно-технічного нагляду [136; 165]. З метою ефективного виконання завдань Службою безпеки України створюються її регіональні органи: обласні управління Служби безпеки України, їх міжрайонні, районні й міські підрозділи, розміщення та територіальна компетенція яких можуть не збігатися з адміністративно-територіальним поділом України. В інтересах державної безпеки органи й підрозділи Служби безпеки України можуть створюватися на окремих державних стратегічних об'єктах і територіях, у військових формуваннях [165].

Крім визначеного, для організації та проведення антитерористичних операцій та координації діяльності суб'єктів, які ведуть боротьбу з тероризмом чи залучаються до антитерористичних операцій, при Службі безпеки України функціонує Антитерористичний центр (далі – АЦ СБУ, Центр) [165]. Відповідно до Указу Президента України «Про Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України» від 14 квітня 1999 року № 379/99, АЦ СБУ є постійним органом при Службі безпеки України, який здійснює

координацію діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом у запобіганні терористичним актам щодо державних діячів, критичних об'єктів життєзабезпечення населення, об'єктів підвищеної небезпеки, актам, що загрожують життю та здоров'ю значної кількості людей, та їх припиненні [159].

Аналіз організаційної структури Служби безпеки України засвідчує, що протидія тероризму посідає одне з ключових місць у діяльності цього органу та здійснюється на всіх рівнях його внутрішньої ієрархії. Водночас ефективність реалізації зазначеного напрямку забезпечується функціонуванням спеціалізованого, постійно діючого структурного підрозділу – Антитерористичного центру [126].

Під час аналізу адміністративно-правового статусу СБУ як суб'єкта протидії тероризму в Україні не можна оминати особливу сукупність повноважень цього правоохоронного органу. Вичерпний перелік останніх представлено в Законі України «Про боротьбу з тероризмом». Згідно зі ст. 5 Закону, СБУ здійснює боротьбу з тероризмом шляхом проведення оперативно-розшукових і контррозвідувальних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення й припинення терористичної діяльності, зокрема міжнародної; збирає інформацію про діяльність іноземних і міжнародних терористичних організацій; провадить у межах визначених чинним законодавством повноважень лише з метою отримання упереджувальної інформації в разі загрози вчинення терористичного акту або під час проведення антитерористичної операції оперативно-технічні пошукові заходи в системах і каналах електронних комунікацій, які можуть використовуватися терористами; забезпечує через Антитерористичний центр при Службі безпеки України організацію та проведення антитерористичних заходів, координацію діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом відповідно до визначеної законодавством України компетенції; здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з терористичною діяльністю; ініціює питання накладення на невизначений строк арешту на

активи, що пов'язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, прийнятого на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН, зняття арешту з таких активів і надання доступу до них за зверненням особи, яка може документально підтвердити потреби в покритті основних та надзвичайних витрат; забезпечує у взаємодії з розвідувальними органами України безпеку від терористичних посягань установ України за межами її території, їх співробітників і членів їхніх сімей; надає рекомендації, пропозиції, застереження та приписи іншим суб'єктам боротьби з тероризмом з питань боротьби з тероризмом, які є обов'язковими для врахування та виконання. Служба безпеки України спільно з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, через свої територіальні органи (у разі їх утворення) здійснюють антитерористичну підготовку населення та науково-методологічне забезпечення антитерористичної діяльності з метою підготовки населення до дій в умовах терористичного акту [148].

Окремо зосередимо увагу на повноваженнях СБУ із протидії тероризму в розрізі діяльності Антитерористичного Центру. Згідно з Указом Президента України «Про Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України», СБУ: 1) розробляє програми та робочі плани з питань запобігання вчиненню терористичних актів, координує їх виконання; 2) узгоджує плани заходів органів, представники яких входять до складу Міжвідомчої координаційної комісії, щодо запобігання терористичним актам та їх припинення, аналізує їх виконання, складає довгостроковий та оперативний прогнози в цій сфері; 3) координує та організовує підготовку й проведення заходів щодо припинення терористичних проявів, а також дії підрозділів і сил, які залучаються до здійснення цих заходів; 4) надає методичну допомогу та рекомендації суб'єктам боротьби з тероризмом щодо виявлення й усунення причин та умов, які сприяють вчиненню терористичних актів та інших злочинів, здійснюваних з терористичною метою; 5) розробляє пропозиції з

удосконалення законодавчих та інших нормативно-правових актів у сфері боротьби з тероризмом; 6) надає керівні й методичні вказівки координаційним групам при регіональних органах Служби безпеки України; 7) подає керівникові Центру пропозиції щодо рішення про проведення заходів із запобігання терористичним актам та їх припинення, а в разі необхідності – про продовження таких заходів; 8) встановлює з дозволу Голови Служби безпеки України зв'язки та здійснює взаємодію зі спеціальними службами, правоохоронними органами іноземних держав і міжнародними організаціями з питань боротьби з тероризмом, бере участь у підготовці проектів міжнародних договорів України у сфері боротьби з тероризмом; 9) здійснює у встановленому порядку контакти з медіа та громадськістю, бере участь у попереджувально-профілактичних заходах антитерористичної спрямованості; 10) сприяє органам і підрозділам Служби безпеки України в проведенні контррозвідувальної діяльності в інтересах забезпечення державної безпеки; 11) сприяє оперативним підрозділам суб'єктів боротьби з тероризмом у вирішенні завдань оперативно-розшукової діяльності; 12) сприяє розвідувальним органам України у виконанні покладених на них завдань і здійсненні функцій; 13) взаємодіє із суб'єктами розвідувального співтовариства; 14) бере в установленому порядку участь у протидії диверсійним проявам [159].

Зауважимо, що СБУ має найширші нині повноваження з протидії терористичній діяльності порівняно з іншими суб'єктами, наприклад: а) Міністерство внутрішніх справ України спільно з Національною поліцією України організовує боротьбу з тероризмом шляхом забезпечення та підтримання громадської безпеки й охорони громадського порядку, участі в межах своїх повноважень у запобіганні, виявленні та припиненні правопорушень терористичного спрямування, виконання інших завдань щодо боротьби з тероризмом, визначених законодавством; б) Міністерство оборони України, органи військового управління, з'єднання, військові частини і підрозділи Збройних Сил України забезпечують захист від

терористичних посягань об'єктів та майна Збройних Сил України, зброї масового ураження, ракетної та стрілецької зброї, боєприпасів, вибухових та отруйних речовин, що перебувають у військових частинах або зберігаються у визначених місцях тощо; в) центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування й реалізують державну політику у сфері цивільного захисту, підпорядковані їм органи управління у справах цивільної оборони та спеціалізовані формування, війська цивільної оборони здійснюють заходи щодо захисту населення й територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних з технологічними терористичними проявами й іншими видами терористичної діяльності; беруть участь у заходах з мінімізації та ліквідації наслідків таких ситуацій під час проведення антитерористичних операцій, а також здійснюють просвітницькі та практично-навчальні заходи з метою підготовки населення до дій в умовах терористичного акту тощо (ст. 5 Закону України «Про боротьбу з тероризмом») [148].

Узагальнюючи, зазначимо, що особливості адміністративно-правового статусу Служби безпеки України як суб'єкта протидії терористичній діяльності полягають у такому: по-перше, СБУ є основним правоохоронним органом у системі суб'єктів протидії тероризму; по-друге, ефективність та оперативність її діяльності забезпечуються спеціальними гарантіями незалежності; по-третє, протидія тероризму в межах СБУ інституційно оформлена через функціонування спеціально уповноваженого структурного підрозділу; по-четверте, цьому правоохоронному органу надано широкі повноваження адміністративного й іншого характеру, за допомогою яких здійснюється протидія терористичним актам. Водночас окремі характеристики адміністративно-правового статусу СБУ, зокрема її завдання, функції та принципи діяльності, мають комплексний і багатовимірний зміст, у зв'язку з чим необхідним є детальне їх дослідження, яке буде здійснено в межах окремого підрозділу дисертаційного дослідження [126].

1.3. Завдання, функції та принципи діяльності Служби безпеки України щодо протидії терористичній діяльності

Мету діяльності будь-якого правоохоронного й іншого органу державної влади відображено в системі завдань, які на нього покладено законодавством України. За умов повноцінного виконання останніх можливо отримати позитивний результат роботи. Це особливо важливо в контексті такого суспільно значущого питання, як протидія тероризму Службою безпеки України. У цьому випадку якість реалізації завдань є запорукою збереження людських життів і попередження критичної матеріальної шкоди державі й суспільству.

Термін «завдання» означає: а) те, що потребує вирішення, виконання; б) наперед визначений обсяг дорученої кому-небудь роботи; в) поставлена перед ким-небудь мета, замисел [46, с. 134]. Часто категорія співвідноситься із поняттям «мета», але, як слушно зазначає А.О. Козін, «мета складається із завдань, реалізувавши які, постає можливість досягти мети» [67, с. 48]. Отже, завдання діяльності Служби безпеки України щодо протидії терористичній діяльності – це сукупність пріоритетних цілей роботи СБУ як головного суб'єкта організаційної системи протидії терористичній діяльності в Україні, реалізація яких забезпечується виконанням покладених на органи й підрозділи Служби повноважень. У завданнях закладено кінцевий, ідеальний практичний результат діяльності СБУ, на досягнення якого спрямовано всі належні їй сили й ресурси.

Законом України «Про боротьбу з тероризмом» проблему цілей протидії тероризму повною мірою не розкрито [148]. Частково це виправлено Указом Президента України «Про Концепцію боротьби з тероризмом в Україні», у якому закріплено, що пріоритетами боротьби з тероризмом є запобігання, виявлення та припинення терористичної діяльності, усунення й мінімізація її наслідків, антитерористичне забезпечення об'єктів можливого терористичного посягання, інформаційне, наукове й інше забезпечення

боротьби з тероризмом, розвиток міжнародного співробітництва у відповідній сфері. Причому, згідно з Концепцією: 1) запобігання терористичній діяльності передбачає вирішення таких завдань: удосконалення організаційно-правових засад діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом; підвищення рівня координації діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом Антитерористичним центром при Службі безпеки України; оптимізацію завдань і повноважень суб'єктів боротьби з тероризмом із використанням досвіду, набутого під час проведення антитерористичної операції в Донецькій та Луганській областях, а також кращого світового досвіду у сфері боротьби з тероризмом; запровадження дієвих механізмів взаємодії та обміну інформацією між суб'єктами боротьби з тероризмом та іншими державними органами тощо; 2) виявлення та припинення терористичної діяльності – удосконалення нормативно-правового забезпечення заходів боротьби з тероризмом, зокрема в частині порядку визнання організації терористичною; посилення відповідальності за терористичну діяльність; здійснення в установленому порядку комплексних пошукових заходів з метою своєчасного добування достовірної інформації про загрози й наміри вчинення терористичних актів, джерела фінансування терористичної діяльності, забезпечення якісного аналізу здобутої інформації; реалізацію за єдиним задумом комплексу взаємоузгоджених планових оперативно-розшукових, розвідувальних, оперативно-технічних та інших передбачених законодавством заходів із викриття діяльності терористичних організацій, терористичних груп, окремих терористів щодо підготовки або вчинення терористичних актів; організацію та проведення спеціальних операцій з метою усунення терористичної загрози, припинення діяльності терористичних організацій, терористичних груп, окремих терористів, спрямованої на підготовку або вчинення терористичних актів; уточнення порядку взаємодії суб'єктів боротьби з тероризмом у різних ситуаціях тощо; 3) усунення й мінімізація наслідків терористичної діяльності – здійснення планування та проведення заходів боротьби з тероризмом, виходячи з

пріоритетності захисту прав і свобод людини та громадянина, інтересів суспільства й держави, мінімізацію наслідків терористичної діяльності; опрацювання комплексу заходів щодо забезпечення якнайшвидшого відновлення штатного режиму функціонування об'єктів, передусім об'єктів критичної інфраструктури, щодо яких вчинено терористичний акт; налагодження дієвої системи реабілітації постраждалих від терористичних актів, зокрема шляхом надання їм комплексної фізичної, медичної та психологічної реабілітації; впровадження механізму відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок терористичних актів; 4) антитерористичне забезпечення об'єктів можливого терористичного посягання – підтримання готовності сил і засобів суб'єктів боротьби з тероризмом до виконання завдань за призначенням, належний рівень їх ресурсного й інформаційного забезпечення, своєчасне приведення у готовність таких сил і засобів за відповідним рівнем терористичних загроз; удосконалення законодавства у сфері інформаційної безпеки держави, зокрема в частині підвищення рівня захищеності населення від негативних інформаційно-психологічних впливів; функціонування об'єднаної автоматизованої інформаційної системи у сфері боротьби з тероризмом [156].

Більш ґрунтовно аналізоване питання описано в Законі України «Про Службу безпеки України». У ст. 2 документа визначено, що на СБУ покладено в межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного й оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. До завдань Служби безпеки України також входить попередження, виявлення, припинення й розкриття кримінальних правопорушень проти миру та безпеки людства, тероризму та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України [165].

Аналізуючи завдання антитерористичної діяльності СБУ, зауважимо на цілях роботи АЦ Служби безпеки України, який, відповідно до Указу Президента «Про Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України» від 14 квітня 1999 року № 379/99, відповідальний за: 1) збирання в установленому порядку, узагальнення, аналіз та оцінку інформації про стан і тенденції поширення тероризму в Україні та за її межами; 2) розроблення концептуальних засад і програм боротьби з тероризмом, рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності заходів щодо виявлення й усунення причин та умов, які сприяють вчиненню терористичних актів та інших злочинів, здійснюваних з терористичною метою, формування планів запобігання терористичним проявам та їх припинення; 3) організацію та проведення антитерористичних операцій та координація діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом; 4) організацію та проведення командно-штабних і тактико-спеціальних навчань і тренувань; 5) взаємодію зі спеціальними службами, правоохоронними органами іноземних держав і міжнародними організаціями з питань боротьби з тероризмом; 6) підготовку проєктів міжнародних договорів України, підготовку й подання в установленому порядку пропозицій щодо вдосконалення законодавства України у сфері боротьби з тероризмом, фінансування проведення суб'єктами, які ведуть боротьбу з тероризмом, антитерористичних операцій, здійснення заходів щодо запобігання, виявлення та припинення терористичної діяльності [159].

Узагальнення зазначених нормативно-правових положень дає підстави виокремити й систематизувати перелік завдань, які виконує Служба безпеки України як ключовий суб'єкт протидії терористичній діяльності [127], а саме:

– виявлення та припинення протиправної діяльності окремих осіб і організованих злочинних груп, спрямованої на підготовку до вчинення терористичних актів, шляхом організації та здійснення контррозвідувальної й оперативно-розшукової діяльності [127];

– організація та проведення ефективного, повного й неупередженого досудового розслідування фактів вчинення терористичних актів відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства, забезпечення притягнення винних осіб до встановленої законом кримінальної відповідальності, а також відшкодування завданих державі та суспільству збитків;

– виявлення економічних, ідеологічних, політичних, соціально-психологічних та інших детермінант тероризму на території України, а також планування й реалізація комплексу превентивних заходів, спрямованих на недопущення їх розвитку та трансформації в реальні загрози;

– оперативне реагування на актуальні міжнародні терористичні загрози з боку окремих осіб і груп, причетних до терористичної діяльності, або таких, що виявляють наміри її здійснення, а також протидія організації та функціонуванню відповідних структур на території України [127];

– здійснення взаємодії з іноземними державами, передусім державами Європейського Союзу, міжнародними організаціями, а також іншими суб'єктами національної системи боротьби з тероризмом;

– забезпечення адміністративно-координаційної та науково-методичної підтримки діяльності суб'єктів владних повноважень, які визначено законодавством України як складник національної системи боротьби з тероризмом;

– здійснення інформаційно-просвітницької діяльності серед населення щодо актуальних терористичних загроз, пов'язаних з ними ризиків і відповідальності за вчинення терористичних правопорушень;

– формування й удосконалення організаційно-управлінських, нормативно-правових, матеріально-технічних та інших засад протидії терористичній діяльності в Україні як у межах діяльності Служби безпеки України, так і інших суб'єктів, визначених Законом України «Про боротьбу з тероризмом» [127].

Практична реалізація цих завдань здійснюється через систему функцій протидії тероризму Службою безпеки України. Детально характер та особливості цієї категорії проаналізовано В. С. Олійником, А. Ю. Олійником, С. Д. Гусарєвим та О. Л. Слюсаренко. У межах своїх наукових досліджень учені констатували, що слово «функція» має латинське походження від терміну «function», який перекладається як «виконання», «завершення». В українській етимології функція – це: 1) обов’язок, коло діяльності, призначення чи роль; 2) залежна змінна величина, тобто величина, що змінюється відповідно до зміни іншої величини; 3) специфічна діяльність будь-якого організму та складових його органів; 4) значення будь-якої форми, її ролі в конкретній системі, що визначаються співвідношенням з іншими формами [116, с. 38; 117, с. 123]. Поняття «функція» А. М. Колодій пропонує визначати як обов’язок, що виконується визначеним інститутом; процес щодо цілого; характеристику напряму чи аспекту діяльності [69]. Як бачимо, на відміну від завдань, категоріальне розуміння функцій безпосередньо залежить від контексту використання окресленого поняття.

У сфері права, як зауважують В. С. Ковальський, М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко, функція визначається як соціальна роль права (держави), яку спрямовано діяти в макро- або мікросередовищі, тобто встановлювати соціальні відносини, надавати їм правового визначення, додавати певну інформацію в соціальні контакти. Функції, на думку вчених, – це об’єктивно визначені основні напрями його впливу (зокрема й види діяльності), які виражають суть, призначення, роль і місце права в суспільстві [45, с. 157; 64, с. 58–59]. Водночас найближчими за значенням до теми нашого дисертаційного дослідження є функції управління та державного управління. Зокрема, С. В. Кувакін та Л. В. Трофімова тлумачать їх як найбільш стійку й постійну категорію, яка закріплюється в нормативних актах. У функціях управління виявляються як мета, так і завдання управління, також через них здійснюється вплив на суб’єкти й об’єкти управління. Категорії належить провідна роль у формуванні організаційних

структур системи управління [82, с. 8; 196, с. 74]. За Б. М. Ринажевським, функція управління – це конкретний напрям управлінського, організуючого, регулятивного, контролюючого, коригуючого, наглядового впливу органу державного управління на об'єкт управління. Вони (функції) мають конкретний зміст і здійснюються за допомогою конкретних способів і форм [169, с. 139]. Своєю чергою Н. Р. Нижник визначає функції державного управління як «специфічний за предметом, змістом і засобами забезпечення цілісний управляючий вплив держави» [108]. Функції державного управління, згідно з Т. М. Кравцовою, – це комплекс головних видів державно-управлінської діяльності, що виражають і конкретизують владно-організаційну сутність і призначення державного управління. Вони є засобом здійснення державно-владного впливу на суспільні відносини в державі, виражають зміст і призначення державного управління в суспільстві [77, с. 27]. Як зазначає Л. В. Коваль, функція державного управління – це відокремлена частина державно-управлінської діяльності, якій притаманна певна єдність змісту та яка здійснюється на основі закону спеціально створеними органами виконавчої влади, специфічними методами для реалізації завдань державного управління [63, с. 26–27].

Отже, з огляду на загальну етимологію, окреслені юридичні та управлінські наукові характеристики, можемо дійти висновку, що функції діяльності Служби безпеки України щодо протидії тероризму – це визначені нормами чинного законодавства й зумовлені цілями протидії тероризму основні напрями антитерористичної діяльності її органів і підрозділів, які реалізуються через сукупність однорідних адміністративних форм і методів. Сформульована думка дає підстави виокремити такий перелік функцій:

1. Правоохоронна функція, яка є одним із ключових напрямів діяльності органів влади, залучених у протидії тероризму, та які належать до системи правоохоронних відомств. Як зазначає В. В. Крижна, «правоохоронну функцію сучасної української держави можна впевнено віднести до головних, основних функцій, оскільки вона, перш за все,

забезпечує виживання, або збереження, суспільства як цілісності» [78, с. 111]. За своїм змістом правоохоронна функція, як акцентує дослідниця, полягає в забезпеченні охорони конституційного ладу, прав і свобод громадян, законності й правопорядку, довкілля, встановлених і регульованих правом усіх суспільних відносин. Завдяки їй забезпечується існування, благополуччя суспільства, особистості в ньому [78, с. 111]. Своєю чергою О. М. Полковніченко тлумачить правоохоронну функцію як забезпечений системою необхідних ресурсів комплексний напрям діяльності держави, який об'єднує низку заходів (зокрема й примусових), заснованих на принципах справедливості й ефективності, що спрямовані на безконфліктну реалізацію прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, забезпечення соціальної злагоди, недопущення індивідуальних, колективних і масових порушень законності й правопорядку [142]. Водночас І. В. Сажнев пропонує визначати правоохоронну функцію як напрям діяльності держави, що виражає її сутність на певному історичному етапі, спрямований на вирішення основних завдань із забезпечення охорони конституційного ладу, прав і свобод громадян, законності й правопорядку, усіх врегульованих правом суспільних відносин, і здійснюється у відповідних формах та особливими методами [172, с. 78]. Крім того, вчений акцентує на головних, найбільш специфічних ознаках правоохоронної функції, серед яких виокремлює такі:

- а) правова охорона є не будь-яким, а основним, головним напрямом діяльності держави, без якого неможливо обійтися на всіх етапах її існування;
- б) у правоохоронній функції виражається найбільш глибинне й стійке в державі – її сутність. Через цю функцію можна визначити сутність держави, простежити її зв'язки з суспільством;
- в) здійснюючи правоохоронну функцію, держава вирішує завдання, що стоять перед нею, перш за все з правової охорони та правового управління суспільством;
- г) правоохоронна функція конкретизує мету державного управління на певному історичному етапі розвитку суспільства. Наприклад, підвищення рівня злочинності примушує державу своєчасно впроваджувати серйозні практичні дії,

спрямовані на посилення боротьби з нею, виявлення й усунення причин та умов, що її породжують; д) правоохоронна функція реалізується у відповідних (переважно правових) формах (правотворча діяльність, правовиконавча діяльність і правоохоронна діяльність) та особливими, характерними для державної влади, методами (переконання, заохочення, примус) [172, с. 62–70; 119]. У межах представленої в роботі проблематики правоохоронна функція Служби безпеки України у сфері протидії тероризму – це напрям діяльності її органів і підрозділів, спрямований на запобігання й припинення терористичних актів, а також інших суміжних кримінальних і адміністративних правопорушень, захист прав і законних інтересів людини, громадянина та держави, а також їх відновлення в разі порушення. Зазначена функція пов'язана з реагуванням на протиправні дії та наміри й реалізується із застосуванням передбачених законом заходів державного примусу, зокрема тих, що пов'язані з обмеженням свободи правопорушників, застосуванням до них санкцій, використанням спеціальних засобів і вогнепальної зброї.

2. Профілактична функція. У медицині профілактика означає «заходи, що запобігають виникненню й поширенню хвороб, сприяють охороні здоров'я населення» [111, с. 62]. У сфері права категорію тлумачать переважно в контексті протидії правопорушенням. Зокрема, О. М. Макаренко пропонує широкий і вузький підходи до визначення поняття «профілактика». Зокрема, відповідно до широкого значення, це недопущення правопорушень, утримання окремих членів суспільства від протиправних проступків, тобто це діяльність з недопущення порушень норм права членами суспільства. У вузькому значенні профілактика, як зазначає О. М. Макаренко, – це діяльність, по-перше, з виявлення й усунення причин конкретних правопорушень, а також умов, що сприяють їх вчиненню; по-друге, виявлення конкретних осіб, схильних до вчинення правопорушень, і проведення з ними необхідної роботи. «Профілактика у широкому розумінні підкорена завданням попередження правопорушень як явища, а в вузькому –

попередженню конкретних правопорушень з боку конкретних осіб» [93, с. 45–51]. Своєю чергою О. М. Литвинов, до думки якого звертається Л. М. Дудник, виокремлює загально соціальну, спеціальну й індивідуальну профілактику. Перший різновид передбачає вирішення суспільством широкого комплексу соціально-економічних і культурно-виховних завдань, які ґрунтуються на радикальній реформі господарського механізму, правового регулювання в різних сферах і досягнення економічних результатів загалом у державі, забезпечення законних прав і свобод громадян, підвищення загальної етичної, політичної трудової, правової культури тощо. Спеціальна профілактика правопорушень полягає в здійсненні державними органами й установами та іншими громадськими організаціями попереджувальних заходів, спрямованих на захист суспільства від протиправної поведінки окремих осіб, унеможливлення вчинення ними суспільно небезпечних діянь. Індивідуальна профілактика, на думку вченого, має цілеспрямовану, спеціальну направленість окремих заходів, які застосовуються для встановлення й усунення причин і умов та інших детермінант злочинів, застосування спеціальних методів і прийомів знань та навичок регулювання соціальних відносин з метою встановлення осіб, від яких можна очікувати скоєння правопорушень і проведення заходів, щоб не допустити становлення їх на протиправний шлях [40, с. 123; 89]. Водночас, на думку С. Г. Брателя, профілактична функція полягає в попередженні правопорушень шляхом виявлення причин, що породжують правопорушення, а також умов, які сприяють їх вчиненню, та вживання заходів щодо їх усунення [19, с. 64]. Отже, профілактична функція Служби безпеки України у сфері протидії тероризму – це напрям діяльності її органів і підрозділів, пов'язаний з виявленням передумов виникнення тероризму як соціального явища, а також умов, що сприяють вчиненню терористичних актів на території держави. У межах реалізації цього напрямку СБУ: виявляє та усуває фактори, що сприяють діяльності терористичних угруповань; здійснює контроль за появою осередків міжнародних терористичних

організацій в Україні; ідентифікує сфери суспільної нестабільності, у яких можуть формуватися потенційні терористичні загрози; бере участь у забезпеченні охорони й безпеки об'єктів, що можуть стати цілями терористичних посягань, зокрема об'єктів критичної інфраструктури; протидіє економічним основам тероризму, а також здійснює інші превентивні заходи як самостійно, так і у взаємодії з іншими суб'єктами владних повноважень.

3. Організаційна функція. Слово «організація» та похідне від нього «організовувати», згідно з положеннями тлумачних словників та окремих наукових досліджень, означає: створювати, засновувати що-небудь, залучаючи до цього інших, спираючись на них; забезпечувати, влаштовувати що-небудь, вишукуючи для цього необхідні можливості; згуртовувати, об'єднувати кого-небудь з певною метою; зосереджувати, мобілізувати, спрямовувати когось на що-небудь; чітко налагоджувати, належно впорядковувати що-небудь [25, с. 853; 139]. Як зазначає П. В. Онопоненко, організаційна функція є напрямом діяльності зі створення інститутів для реалізації певних потреб, а також забезпечення нормального функціонування останніх [119, с. 26]. З огляду на це, організаційна функція Служби безпеки України у сфері протидії терористичній діяльності – це напрям її діяльності, пов'язаний з управлінням і координацією організаційно-інституційної складової національної системи боротьби з тероризмом в Україні. Як провідний суб'єкт у цій сфері, СБУ наділена спеціальними повноваженнями, що дають змогу спрямовувати діяльність інших суб'єктів владних повноважень, формувати належні умови їх ефективної взаємодії та співробітництва, оперативно залучати необхідні сили й ресурси правоохоронних органів, а також брати безпосередню участь у формуванні та реалізації державної антитерористичної політики. Наприклад, Законом України «Про боротьбу з тероризмом» та Указом Президента України «Про Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України» передбачено створення при

регіональних органах СБУ координаційних груп АЦ СБУ, до складу яких входить керівництво територіальних підрозділів Національної поліції України та низки інших правоохоронних відомств, а також місцевих органів державної влади, місцевого самоврядування тощо. Завдяки діяльності таких груп досягається організаційна єдність цілей та обґрунтоване використання сил і засобів суб'єктів протидії тероризму під головуванням СБУ [148; 159].

4. Інформаційно-аналітична функція. Цей напрям передбачає здійснення діяльності органами й підрозділами Служби безпеки України щодо отримання, обробки, використання, збереження інформації, яка становить службовий інтерес і стосується питань протидії терористичній діяльності. Передусім йдеться про налагодження інформаційного обміну між СБУ й іншими органами влади, міжнародними організаціями та державами з питань терористичних загроз та осіб, які причетні до вчинення відповідних злочинів, зокрема завдяки використанню цифрових технологій. Інший приклад реалізації цієї функції – формування відомчих банків даних та інформаційно-телекомунікаційних систем, у яких оброблюється та зберігається інформація щодо досліджуваного суспільно небезпечного явища. Наприклад, Служба безпеки України забезпечує ведення Переліку терористичних організацій (груп), який формує та веде штаб Антитерористичного центру при Службі безпеки України [134].

5. Науково-просвітницька функція. У межах реалізації цієї функції СБУ здійснює проведення дослідницької, конструкторської та іншої роботи, пов'язаної з пошуком нових практико-концептуальних і матеріально-технологічних рішень попередження та припинення терористичних актів, виявлення осіб, які планують їх вчинити тощо. Інший аспект цієї діяльності – науково-методологічна підтримка суб'єктів владних повноважень у боротьбі з тероризмом, а також просвітництво населення країни. В останньому випадку йдеться про проведення широких інформаційних програм, спрямованих на роз'яснення населенню країни негативних наслідків терористичних актів, порядку захисту свого життя та здоров'я в разі їх

вчинення, неминучості юридичної відповідальності за пособництво, сприяння терористичній діяльності, участь у терористичних організаціях тощо.

Протидія тероризму Службою безпеки України здійснюється з обов'язковим дотриманням визначених законом вихідних засад, ключових ідей, тобто принципів, що забезпечує відповідність діяльності цього правоохоронного органу фундаментальним засадам права. Як і більшість юридичних термінів, поняття «принцип» має латинське походження. Основою його змісту є поняття «*princīpiū*», яке означає початок, основу. В українських словниках принцип описується як основний напрям, положення теорії, системи; основний закон, правило науки чи наукового погляду; фундаментальний чинник будови якогось об'єкта; переконання, норма, канон тощо [110, с. 741].

У правовій площині А. М. Колодій визначає принципи як «ідеологічну категорію». Це означає, що вони, як і право загалом, є формою суспільної свідомості, яка здійснює ідейний, інформаційно-виховний вплив загального характеру, тобто виконує функцію загального закріплення суспільних відносин, що надає можливість розглянути їх з позиції певних ідей, керівних основ. Принципи, як зауважує автор, – це такі ідеї існування права, які виражають найважливіші закономірності й підвалини держави та права, є однопорядковими із сутністю права та становлять його головні риси, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю та загальнозначущістю, відповідають об'єктивній необхідності побудови та зміцнення певного суспільного ладу. Принципи права спрямовують і надають синхронності всьому механізму правового регулювання суспільних відносин, досконаліше інших розкривають місце права в суспільному житті та його розвитку [68, с. 24–26].

Отже, з огляду на зазначене, принципи діяльності Служби безпеки України щодо протидії терористичній діяльності – це основні, фундаментальні юридичні ідеї-вимоги, згідно з якими організовано роботу

органів і підрозділів СБУ за напрямом протидії тероризму на території нашої держави. Нині законодавством України передбачено багато різних груп принципів, якими має керуватися СБУ в межах своєї роботи. Зокрема, боротьба з тероризмом загалом, відповідно до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 року № 638-IV, ґрунтується на принципах: законності й неухильного додержання прав і свобод людини та громадянина; комплексного використання з цією метою правових, політичних, соціально-економічних, інформаційно-пропагандистських та інших можливостей; пріоритетності попереджувальних заходів; невідворотності покарання за участь у терористичній діяльності; пріоритетності захисту життя та прав осіб, які наражаються на небезпеку внаслідок терористичної діяльності; поєднання гласних і негласних методів боротьби з тероризмом; нерозголошення відомостей про технічні прийоми й тактику проведення антитерористичних операцій, а також про склад їх учасників; єдиноначальності в керівництві силами та засобами, що залучаються для проведення антитерористичних операцій; співробітництва у сфері боротьби з тероризмом з іноземними державами, їх правоохоронними органами та спеціальними службами, а також з міжнародними організаціями, які здійснюють боротьбу з тероризмом [148]. Дещо інший перелік вихідних засад протидії тероризму закріплено в Указі Президента України «Про Концепцію боротьби з тероризмом в Україні» від 05 березня 2019 року № 53/2019, а саме: пріоритетність захисту життя та прав фізичних осіб, які наражаються на небезпеку внаслідок терористичної діяльності; законність і неухильне додержання прав і свобод людини та громадянина; невідворотність покарання за участь у терористичній діяльності; перевага превентивних заходів боротьби з тероризмом; розвиток загальнодержавної системи боротьби з тероризмом з урахуванням пріоритетності завдання щодо забезпечення інтеграції України в глобальний безпековий простір [156].

Безпосередньо діяльність СБУ, а також її органів і співробітників, за Законом України «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 року

№ 2229-XII, ґрунтується на засадах законності, поваги до прав і гідності особи, позапартійності та відповідальності перед народом України. В оперативно-службовій діяльності Служба дотримується принципів поєднання єдиначальності й колегіальності, гласності та конспірації [165]. Водночас зауважимо, що кожен напрям діяльності СБУ має окрему сукупність фундаментальних принципів. Наприклад, розслідування злочинів ґрунтується на таких вихідних ідеях, як: верховенство права; законність; рівність перед законом і судом; повага до людської гідності; забезпечення права на свободу й особисту недоторканність; недоторканність житла чи іншого володіння особи; таємниця спілкування; невтручання в приватне життя; недоторканність права власності; презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини; свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів і членів сім'ї; заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне й те саме правопорушення; забезпечення права на захист тощо (Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) від 13 квітня 2012 року № 4651-VI) [80]. Оперативно-розшукова діяльність, згідно із Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року № 2135-XII, проводиться з вимогами принципів верховенства права, законності, дотримання прав і свобод людини, а юридичну основу контррозвідувальної, за Законом України «Про контррозвідувальну діяльність» від 26 грудня 2002 року № 374-IV, становить: законність; повага й дотримання прав і свобод людини та громадянина; позапартійність; безперервність; конспірація, поєднання гласних і негласних форм та методів діяльності; комплексне використання правових, профілактичних та організаційних заходів; адекватність заходів щодо захисту державної безпеки реальним і потенційним загрозам; взаємодія з органами державної влади України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, юридичними й фізичними особами; підконтрольність і підзвітність відповідним органам державної влади в межах, передбачених законом [155; 158].

Можемо узагальнити, що в антитерористичній діяльності СБУ нині керується розрізненою в положеннях багатьох нормативних документів системою принципів. Останні часто дублюються або містять абстрактні вимоги, які не мають реальної практичної користі. З огляду на цей негативний аспект, нами сформовано перелік принципів роботи СБУ з протидії тероризму, що органічно відповідають меті та функціям діяльності правоохоронного органу, а саме [128]:

- верховенство права та законність, які передбачають, що антитерористична діяльність СБУ: а) відбувається безальтернативно у формах і методах закріплених чинним законодавством України та імплементованими міжнародними актами; б) уповноважені органи, підрозділи та службові особи СБУ в межах реалізації протидії тероризму неухильно дотримуються вимог законодавства, керуються лише наданими їм повноваженнями [128];

- гуманізм – протидія тероризму органами й підрозділами СБУ повинна: по-перше, спрямовуватися на захист та охорону прав, свобод, законних інтересів, а також життя та здоров'я громадян України; по-друге, відбуватися з неухильним дотриманням усіма службовими особами прав і свобод людини, не допускати нелюдського або такого, що принижує гідність ставлення, катувань, не перешкоджати в реалізації будь-кому своїх можливостей захищати суб'єктивні інтереси та відстоювати невинуватість тощо [128];

- прозорість. Відповідно до цього принципу, Служба безпеки України зобов'язана інформувати громадськість про свою діяльність у сфері боротьби з тероризмом, досягнуті результати, ризики й загрози для населення, які несе терористична діяльність з урахуванням обмежень щодо розголошення таємної інформації, встановлених чинним законодавством [128];

- обов'язковість співробітництва. Попри головуюче місце в системі суб'єктів боротьби з тероризмом, робота СБУ не може відбуватися ізольовано. Ефективність та оперативність протидії терористичним загрозам

можливі лише завдяки комбінації сил, засобів і ресурсів, доступних СБУ, а також іншим органам публічної влади. Співробітництво попереджає перетинання компетенції, надлишковий формалізм у прийнятті рішень, централізованість позицій і цілей у боротьбі з тероризмом тощо [128];

- комплексність інструментів протидії. Подолання тероризму як явища на території України та недопущення його появи можливо досягнути лише завдяки одночасному використанню оперативно-розшукових, контррозвідувальних, процесуальних, адміністративних, науково-просвітницьких та інших інструментів, доступних до використання, з огляду на чинне законодавство України та міжнародні акти;

- забезпечення невідворотності покарання за тероризм. Згідно із цим принципом, протидія тероризму з боку Служби безпеки України має гарантувати притягнення до відповідальності за будь-які протиправні дії в цій сфері. Це охоплює не лише підготовку чи вчинення терористичних актів, а й усі форми сприяння терористичній діяльності, зокрема допомогу в організації та забезпеченні діяльності терористичних угруповань тощо [128];

- інноваційність протидії. Цей принцип передбачає, що діяльність Служби безпеки України має систематично адаптуватися до сучасних умов і супроводжуватися постійним оновленням форм і методів протидії тероризму, з пріоритетом використання цифрових технологій та інших новітніх технічних рішень. Крім того, відповідно до цього принципу, організація внутрішньої діяльності органів і підрозділів СБУ має вдосконалюватися в напрямках забезпечення кібербезпеки, автоматизації службових процесів, а також оптимізації підходів до обробки інформації тощо [128];

- підконтрольність і підзвітність – попри особливу важливість і широкі можливості в застосуванні примусу, протидія СБУ тероризму не є свавільним і неконтрольованим процесом. Діяльність органів та підрозділів Служби є підзвітною та врегульованою згідно зі всіма закріпленими в законодавстві вимогами, а керівництво правоохоронного органу відповідає за законність та якість роботи підпорядкованого особового складу [128].

На нашу думку, такою має бути система завдань, функцій і принципів протидії Службою безпеки України терористичній діяльності. Загальним недоліком усіх зазначених аспектів адміністративно-правового статусу СБУ є те, що вони законодавчого не закріплені. Вони містяться в різних нормативних положеннях, які регламентують пов'язані аспекти роботи цього правоохоронного органу. Цей негативний аспект потребує виправлення, що позитивно вплине не лише на якість правового регулювання відповідної діяльності, а й на правозастосовну практику.

1.4. Нормативно-правові засади протидії терористичній діяльності Службою безпеки України

Результативність боротьби з терористичною загрозою безпосередньо залежить від повноти й чіткості правового регулювання діяльності вповноважених державних органів у цій сфері. У нормативно-правових актах визначаються мета діяльності правоохоронних та інших органів, порядок їх взаємодії, умови застосування спеціальних заходів, а також інші ключові аспекти. Відповідні нормативно-правові засади притаманні й протидії терористичній діяльності Службою безпеки України. Вони становлять систему формалізованих нормативних актів, прийнятих у встановленому законодавством порядку, якими регулюються суспільні відносини у сфері діяльності органів, підрозділів і посадових осіб СБУ щодо запобігання, виявлення, припинення та профілактики тероризму, а також реалізації інших, пов'язаних із цим процесів.

Основою досліджуваних нормативно-правових засад є Конституція України, яка є Основним Законом держави. Як зазначають О. С. Бакумов, Т. І. Гудзь, М. І. Марчук та інші, термін «конституція» є одним із найдавніших юридичних термінів, якому вже понад дві тисячі років. Окремі елементи конституції було сформульовано в працях давньогрецьких

філософів, зокрема Платона й Аристотеля. «Попри це, прийнято вважати, що це поняття походить від латинського слова «constitutio» – установа, устрій. Імовірно, що поштовхом для використання слова «constitutio» як нормативно-правового терміну первинно послужило вживання його як заголовкового (на початку тексту) в офіційних документах Стародавнього Риму» [74, с. 27–28]. Нині, за висновком науковців, конституція – це юридичний документ, предметом регулювання якого є надзвичайно широкий спектр суспільно-правових відносин, що виникають: а) у сфері здійснення публічної влади (або політичний предмет конституції); б) у сфері визначення правового становища (статусу) особи та інститутів громадянського суспільства (або громадянський предмет конституції). Юридичними властивостями (ознаками) конституцій переважної більшості сучасних країн автори визначають такі: а) найвища юридична сила; б) особливий порядок прийняття та внесення змін; в) особлива назва; г) політико-правовий характер; д) фундаментальність (основоположний характер); е) установчий характер; ж) підвищена стабільність; и) підвищений ступінь охорони з боку держави; к) програмний характер [74, с. 27–28].

Отже, Конституція України – це Основний Закон держави, що має найвищу юридичну силу та визначає фундаментальні засади правової системи, державного устрою, демократичні основи функціонування держави, а також ключові права, свободи й обов'язки людини та громадянина. Усі нормативно-правові акти, що приймаються в Україні, повинні відповідати її положенням; за інших обставин вони визнаються неконституційними й не підлягають застосуванню. Як нормативно-правова засада протидії тероризму Службою безпеки України Конституція України: 1) закріплює основоположні принципи діяльності Служби в цій сфері, зокрема законність, верховенство права, гуманізм тощо; 2) визначає пріоритет прав, свобод, законних інтересів, життя та здоров'я людини в діяльності органів державної влади, зокрема Служби безпеки України під час протидії тероризму; 3) встановлює порядок формування керівництва Служби безпеки України за

участю Президента України та Верховної Ради України; 4) закріплює інституційно-правові засади парламентського контролю та прокурорського нагляду за додержанням прав і свобод людини, а також законодавства України в процесі запобігання та припинення терористичної діяльності; 5) визначає порядок запровадження на території держави особливих правових режимів, у межах яких здійснюється протидія терористичним загрозам.

Іще одним рівнем після Конституції України слід виокремити міжнародно-правові засади. Вони становлять сукупність угод, конвенцій, договорів та інших актів, прийнятих за участю України й інших суб'єктів міжнародного права. Міжнародно-правові документи у сфері протидії терористичній діяльності доцільно поділити на кілька груп: а) міжнародні акти, що визначають загальні стандарти протидії терористичній загрозі як комплексному явищу; б) міжнародні документи, присвячені боротьбі з окремими видами тероризму; в) угоди між Україною та іншими державами, їх органами державної влади й міжнародними організаціями щодо організації взаємодії у сфері протидії тероризму та пов'язаним з ним злочинним загрозам.

Окреслюючи першу групу документів, зауважимо на положеннях Декларації ООН про міри з ліквідації міжнародного тероризму від 1994 року. За текстом документа, держави-члени Організації Об'єднаних Націй беззастережно засуджують як злочинні й не мають виправдання всі акти, методи та практика тероризму, де б і ким би вони не здійснювалися, зокрема й ті, які ставлять під загрозу дружні відносини між державами та народами. Декларація передбачає, що держави-члени зобов'язані виконувати свої зобов'язання за Статутом ООН та відповідно до інших положень міжнародного права щодо боротьби з міжнародним тероризмом, а також вжити ефективних і рішучих заходів з огляду на міжнародні стандарти прав людини для ефективного подолання терористичної загрози, зокрема: а) утримуватися від організації терористичної діяльності, підбурювання до

неї, сприяння її здійсненню, фінансування, заохочення або прояву терпимості до неї та вживати належних практичних заходів щодо забезпечення того, щоб їх відповідні території не використовувалися для створення терористичних баз чи навчальних таборів; б) забезпечувати затримання й судове переслідування або видачу осіб, які вчинили терористичні акти, відповідно до положень національного права; в) організовувати якісний обмін інформацією щодо запобігання тероризму та боротьби з ним тощо [34].

Іншим прикладом міжнародного акту цієї групи є Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму від 16 травня 2005 року, мета якої полягає в «збільшенні зусиль Сторін у запобіганні тероризму та його негативним наслідкам стосовно повного здійснення прав людини, зокрема права на життя, як заходами, вжитими на національному рівні, так і шляхом міжнародного співробітництва, з приділенням належної уваги чинним багатостороннім або двостороннім договорам чи угодам між Сторонами» [71]. Конвенція визначає вимоги до «національної політики запобігання» кожної держави, яка виражається в декількох аспектах. По-перше, кожна Сторона документа вживає відповідних заходів, зокрема у сфері підготовки кадрів для правоохоронних та інших органів, а також у сферах освіти, культури, інформації, засобів масової інформації та розвитку обізнаності населення, з метою запобігання терористичним злочинам і їхнім негативним наслідкам з одночасним дотриманням зобов'язань щодо прав людини. По-друге, кожна держава-учасниця акту вживає таких заходів, які можуть бути необхідними для поліпшення й розвитку співробітництва між національними органами з метою запобігання терористичним злочинам та їхнім негативним наслідкам, зокрема, шляхом: а) здійснення обміну інформацією; б) удосконалення фізичного захисту осіб й об'єктів; в) поліпшення навчання й планів координації дій на випадок надзвичайних громадських ситуацій. По-третє, Сторони сприяють толерантності шляхом заохочення міжрелігійного діалогу й діалогу між тими, хто належить до різних культур, залучаючи у відповідних випадках неурядові організації та інші елементи громадянського

суспільства з метою запобігання виникненню напруженостей у суспільстві, які могли б сприяти вчиненню терористичних злочинів. Також Сторони мають сприяти обізнаності населення щодо існування, причин, серйозності терористичних злочинів, загрози, яку вони становлять, та брати до уваги заохочення громадськості до надання фактичної, специфічної допомоги її компетентним органам. Крім того, згідно зі ст. 4, Сторони, залежно від обставин та з огляду на свої можливості, надають одна одній допомогу й підтримку з метою посилення здатності запобігати вчиненню терористичних злочинів, зокрема шляхом обміну інформацією та передовим досвідом, а також підготовки кадрів та інших спільних зусиль превентивного характеру [71].

Також необхідно акцентувати на такому важливому міжнародному акті, як Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом від 27 січня 1977 року. Його головною особливістю є чітке й повне визначення в ст. 1 складу терористичної діяльності як злочину. Крім того, Конвенція впорядковує механічні аспекти взаємодії держав на регіональному, європейському рівні з питань протидії тероризму та притягнення винних у вчиненні відповідних суспільно небезпечних діянь осіб до юридичної відповідальності [41].

Аналізуючи документи другої групи, зазначимо, що до них належить низка документів ООН, присвячених протидії конкретним різновидам терористичної діяльності, зокрема пов'язаних із застосуванням зброї масового ураження. Наприклад, Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом від 15 грудня 1997 року узагальнює матеріальні та процесуальні питання притягнення до юридичної відповідальності осіб і груп, які вчинили або вчиняють терористичні акти з використанням вибухових або інших смертоносних пристроїв. Останні визначено як: «а) вибухову або запалювальну зброю чи пристрій, призначений або здатний заподіяти смерть, серйозне каліцтво або спричинити значні матеріальні збитки; або б) зброю чи пристрій, призначений чи здатний заподіяти смерть,

серйозне каліцтво або спричинити суттєві матеріальні збитки шляхом вивільнення, розсіювання або впливу токсичних хімічних речовин, біологічних агентів або токсинів або подібних речовин, чи радіації або радіоактивного матеріалу» [99]. Згідно зі ст. 4 Конвенції, кожна держава-учасниця бере на себе відповідальність та обов'язок: а) визначити кримінальним злочином на своїй території діянь, які пов'язані за змістом з бомбовим тероризмом; б) встановити справедливую кримінальну відповідальність і покарання за ці злочини. Крім того, кожна держава, отримавши інформацію про те, що особа, яка скоїла або підозрюється в скоєнні тероризму, може знаходитися на її території, вживає таких заходів, які можуть бути необхідними, відповідно до її національного законодавства, для розслідування фактів, зазначених у цій інформації, та подальшого притягнення винної особи до відповідальності [99].

Також виокремимо Міжнародну конвенцію про боротьбу з актами ядерного тероризму від 14 вересня 2005 року. Відповідно до її положень, злочином є дія особи, яка незаконно або навмисно: а) володіє радіоактивним матеріалом або виготовляє пристрій чи володіє ним: 1) з наміром спричинити смерть чи серйозне каліцтво; 2) з наміром нанести значну шкоду власності чи навколишньому середовищу; б) використовує радіоактивний матеріал чи пристрій будь-яким чином або використовує чи ушкоджує ядерний об'єкт у такий спосіб, що відбувається вивільнення або створюється загроза вивільнення радіоактивного матеріалу: 1) з наміром спричинити смерть чи серйозне каліцтво; 2) з наміром завдати значної шкоди власності чи навколишньому середовищу; 3) з наміром змусити фізичну чи юридичну особу, міжнародну організацію або державу вчинити будь-яку дію чи утриматися від неї. Будь-яка особа також учиняє злочин, якщо вона: незаконно й умисно вимагає радіоактивний матеріал, пристрій чи ядерний об'єкт, удаючися до погрози за обставин, які вказують на реальність цієї погрози, чи до застосування сили тощо [98]. З метою недопущення злочинів, за змістом Конвенції, держави-учасниці докладають усіх зусиль до вжиття

відповідних заходів із забезпечення захисту радіоактивного матеріалу з урахуванням відповідних рекомендацій і функцій міжнародних організацій. Водночас будь-якій особі, яку взято під варту або стосовно якої вжито будь-яких інших заходів або здійснюється розгляд відповідно до Конвенції, гарантується справедливе поводження, зокрема користування всіма правами й гарантіями згідно із законодавством держави, на території якої ця особа знаходиться, і застосовними положеннями міжнародного права, зокрема положеннями про права людини [98].

Акцентуємо й на Міжнародній конвенції про боротьбу із захопленням заручників від 17 грудня 1979 року, відповідно до якої, будь-яка особа, яка захоплює або утримує іншу особу й погрожує вбити, завдати пошкодження або продовжувати утримувати іншу особу для того, щоб примусити третю сторону, а саме: державу, міжнародну міжурядову організацію, будь-яку фізичну, юридичну особу або групу осіб, – здійснити чи утриматися від здійснення будь-якого акту як прямої, так і опосередкованої умови для звільнення заручника, вчиняє, відповідно до змісту Конвенції, злочин захоплення заручників. Також будь-яка особа, яка: а) намагається здійснити акт захоплення заручників; б) бере участь як співучасник будь-якої особи, яка здійснює чи намагається здійснити акт захоплення заручників, також здійснює злочин проти мети Конвенції. Держави-сторони Конвенції налагоджують співробітництво щодо запобігання терористичним злочинам шляхом: а) вжиття всіх практично здійснюваних заходів для запобігання підготовці в межах їх відповідних територій до вчинення цих злочинів у межах чи поза межами їх територій, зокрема й вжиття заходів для заборони на їх території незаконної діяльності осіб, груп і організацій, які заохочують, підбурюють, організують чи беруть участь у вчиненні актів захоплення заручників; б) обміну інформацією та координації адміністративних та інших відповідних заходів, спрямованих на запобігання таким злочинам [100].

Щодо окремих, точкових угод, то нині співробітництво у сфері протидії тероризму реалізується Україною на підставі низки міжнародних

документів. Наприклад, Угодою між Україною та Королівством Іспанія про співробітництво в галузі боротьби зі злочинністю від 7 листопада 2001 року організовано співробітництво з питань протидії суспільно небезпечним діянням у таких галузях, як: 1) тероризм; 2) злочини проти життя та здоров'я людини; 3) незаконні обіг, виробництво та торгівля наркотичними засобами та психотропними речовинами, а також сировиною для їх виробництва та прекурсорами; 4) нелегальна імміграція та торгівля людьми; 5) нелегальне утримання та викрадення людей; 6) фальсифікація (виготовлення, підробка) і незаконне використання особистих документів (паспорти, візи і документи на транспортні засоби); 7) контрабанда; 8) відмивання грошей, отриманих від злочинної діяльності; 9) фальсифікація (виготовлення, підробка) і незаконне розповсюдження грошей, засобів платежу, чеків і цінних паперів; 10) крадіжка транспортних засобів, їх нелегальний перепродаж та інша злочинна діяльність, пов'язана з цим; 11) нелегальна торгівля зброєю, боєприпасами, вибухівкою, стратегічною сировиною (ядерними, радіоактивними, хімічними та біологічними матеріалами), а також іншими предметами, що становлять загальну небезпеку, товарами й технологіями подвійного використання тощо. Співробітництво між Сторонами передбачає обмін інформацією та надання допомоги в оперативному супроводженні розслідування злочинів щодо: а) ідентифікації та розшуку осіб, що зникли. Ідентифікації та розшуку осіб, які вчинили або підозрюються у вчиненні злочинів на території будь-якої із Сторін, у розслідуванні яких вони є компетентними, а також їх співучасників. Ідентифікації трупів та осіб, які становлять інтерес для правоохоронних органів; б) пошуку на території однієї з Сторін, на прохання іншої Сторони, об'єктів, майна та предметів, які отримані в результаті вчинення злочину або використовувалися під час його вчинення; в) фінансування злочинної діяльності. Сторони також провадять співпрацю в галузі: а) обміну інформацією та надання допомоги для забезпечення супроводження засуджених; б) обміну інформацією та надання допомоги під час транспортування радіоактивних, вибухових і токсичних

речовин і зброї; в) обміну інформацією та взаємної допомоги для забезпечення здійснення контрольованих поставок наркотичних і психотропних речовин; г) обміну інформацією та надання допомоги для транзиту депортованих і репатрійованих осіб [199].

Іншим прикладом є Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Польща про співробітництво в сфері боротьби з організованою злочинністю від 3 березня 1999 року, якою Сторони зобов'язалися здійснювати співпрацю між органами державної безпеки й охорони громадського порядку у сфері запобігання організованій злочинності, боротьби з нею та виявлення осіб, які вчинили злочини, зокрема: 1) тероризм; 2) крадіжки радіоактивних матеріалів, їх нелегальний обіг; 3) нелегальну торгівлю зброєю, боєприпасами, вибуховими й іншими небезпечними матеріалами та їхнє нелегальне виробництво; 4) нелегальну міграцію та контрабанду людей; 5) фальшування грошей, інших засобів платежу, цінних паперів, фінансових документів, а також впровадження їх в обіг, підробка офіційних документів; злочини у сфері нелегальної економічної діяльності, зокрема злочини, пов'язані з ухиленням від сплати податків, легалізацією доходів, здобутих злочинним шляхом, та корупцією; 6) пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. З метою реалізації співробітництва, Сторони також взяли на себе обов'язки: 1) обмінюватися інформацією: а) щодо осіб, які причетні або підозрюються в причетності до організованої злочинності, щодо їхнього злочинного минулого та зв'язків; б) щодо злочинних угруповань і об'єднань, їхніх структур, найбільш характерних особливостей поведінки осіб і діяльності угруповань; в) щодо часу, місця та способу скоєння злочину, об'єктів злочинного посягання, а також щодо законів, які порушено, і заходів, яких вжито, щоб запобігти організованій злочинності чи іншим небезпечним злочинам; 2) у відповідь на клопотання іншої Сторони розпочинати відповідні заходи й реалізувати без зайвого зволікання спільно узгоджені оперативно-розшукові заходи; 3) обмінюватися досвідом та

інформацією, особливо тієї, що стосується методів боротьби з організованою злочинністю та нових форм злочинних дій; 4) обмінюватися результатами досліджень у галузі криміналістики та кримінології; 5) надавати інформацію про предмети чи зразки предметів, пов'язаних зі скоєнням злочинів; 6) з метою використання досвіду в боротьбі з організованою злочинністю надавати одна одній можливість взаємної підготовки працівників органів державної безпеки й охорони громадського порядку своїх держав для підвищення професійних знань і знайомства з технічними й іншими засобами, які використовуються в боротьбі зі злочинністю [198].

У частині взаємодії з міжнародними організаціями слід зауважити на Угоді про співробітництво між Україною та Європейською організацією з питань юстиції від 27 червня 2014 року, мета якої полягає в посиленні взаємовідносин між Україною та Євроюстом у боротьбі з тяжкими злочинами, зокрема організованою злочинністю та тероризмом [200]. Своєю чергою в межах Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27 червня 2014 року Сторони домовилися здійснювати співробітництво на двосторонньому, регіональному та міжнародному рівнях з метою запобігання та боротьби з тероризмом відповідно до міжнародного права, міжнародних норм у сфері прав людини, а також згідно з гуманітарним правом і нормами права, що регулюють статус біженців [200].

Отже, у системі нормативно-правових засад протидії терористичній діяльності Службою безпеки України міжнародні документи: а) встановлюють узгоджені на міжнародному рівні правила й вимоги щодо юридичної кваліфікації окремих видів тероризму, зокрема пов'язаних з використанням особливо небезпечних засобів і технологій; б) конкретизують процесуальні аспекти взаємодії держав у сфері боротьби з тероризмом, передусім у питаннях екстрадиції правопорушників, обміну інформацією, проведення розслідувань тощо; в) визначають спільний комплекс заходів,

інструментів і операцій, що застосовуються Україною у взаємодії з іншими державами й міжнародними організаціями.

Окреслюючи нормативні засади, проаналізуємо національний законодавчий рівень, де основним документом є Закон України «Про боротьбу з тероризмом». Закон з метою захисту особи, держави й суспільства від тероризму, виявлення та усунення причин і умов, які його породжують, визначає правові й організаційні основи боротьби з цим небезпечним явищем, повноваження та обов'язки органів виконавчої влади, об'єднань громадян і організацій, посадових осіб та окремих громадян у цій сфері, порядок координації їх діяльності, гарантії правового та соціального захисту громадян у зв'язку з участю в боротьбі з тероризмом. Положення Закону не може бути застосовано як підстава для переслідування громадян, які, діючи в межах закону, виступають на захист своїх конституційних прав і свобод [148]. Натомість адміністративно-правовий статус Служби безпеки України, зокрема повноваження, завдання, принципи діяльності правоохоронного органу й інші практико-юридичні аспекти як суб'єкта протидії тероризму, уточнено в положеннях відомчого нормативного документа – Закону України «Про Службу безпеки України» [165].

Одними з ключових форм протидії тероризму, які застосовує СБУ, є розслідування злочинів, проведення оперативно-розшукової (далі – ОРД) та контррозвідувальної діяльності, кожен з яких висвітлено в окремому законодавчому документі. Зокрема, розслідування терористичних злочинів – це частина більш широкого явища, кримінального провадження (процесу) завданнями якого, згідно із нормами КПК, є захист особи, суспільства й держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного й неупередженого розслідування та судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана

необґрунтованому процесуальному примусу та щоб до кожного учасника кримінального провадження було застосовано належну правову процедуру. У межах кримінального провадження уповноважені підрозділи СБУ використовують широкий комплекс слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, за допомогою яких збирають докази вини окремих осіб і груп у вчиненні тероризму [80].

ОРД присвячено Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність». Згідно з положеннями документа, це система гласних і негласних пошукових та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. Завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб і груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривною діяльністю спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень і в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства й держави. Підставою проведення ОРД є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про: кримінальні правопорушення, що готуються, зокрема терористичні акти; осіб, які готують вчинення кримінального правопорушення; осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання; осіб безвісно відсутніх тощо. Суб'єктами ОРД Закон визначає спеціальні оперативні підрозділи СБУ Центрального управління, регіональних органів та органів військової контррозвідки [158].

Своєю чергою Законом України «Про контррозвідувальну діяльність» відповідний формат роботи визначено як спеціальний вид діяльності у сфері забезпечення державної безпеки, яка здійснюється з використанням системи контррозвідувальних, пошукових, режимних, адміністративно-правових

заходів, спрямованих на попередження, своєчасне виявлення й запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам безпеці України, розвідувальним, терористичним та іншим протиправним посяганням спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на інтереси України. Закон декларує, що метою контррозвідувальної діяльності є попередження, своєчасне виявлення й запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам безпеці України, припинення розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на державну безпеку України, усунення умов, що їм сприяють, і причин їх виникнення. Завданнями контррозвідувальної діяльності є: добування, аналітична обробка й використання інформації, що містить ознаки або факти розвідувальної, терористичної та іншої діяльності спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на шкоду державній безпеці України; протидія розвідувальній, терористичній та іншій діяльності спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на шкоду державній безпеці України; розроблення й реалізація заходів щодо запобігання, усунення та нейтралізації загроз інтересам держави, суспільства та правам громадян [155].

Виокремимо й ККУ, завданням якого є правове забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина, власності, громадського порядку й громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру й безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням. Для здійснення цього завдання ККУ визначає, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили. На підставі ККУ відбувається визначення дій окремих осіб та груп як тероризму, а також встановлення міри кримінальної відповідальності за їх вчинення. Зокрема, терористичний акт є підставою для застосування до суб'єкта позбавлення волі на певний строк і конфіскації майна [79].

Протидія терористичній діяльності може проводитися в умовах дії особливих правових режимів, що дає підстави розглядати правові засади Законів України «Про правовий режим воєнного стану» та «Про правовий режим надзвичайного стану». Перший документ визначає зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини та громадянина й прав і законних інтересів юридичних осіб. Воєнний стан визначено Законом як особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини й громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [160].

Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» визначає зміст правового режиму надзвичайного стану, порядок його введення та припинення дії, особливості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій в умовах надзвичайного стану, додержання прав і свобод людини та громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб та відповідальність за порушення вимог або невиконання заходів правового режиму надзвичайного стану. Надзвичайний стан описано як особливий правовий режим, який може тимчасово вводиться в Україні чи в окремих її місцевостях під час виникнення надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру

не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю та здоров'ю громадян, або під час спроби захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства й передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування відповідно до законодавства повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки й здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини та громадянина й прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [161].

Одним з об'єктів терористичної діяльності є об'єкти критичної інфраструктури, захист яких входить до предмета діяльності Служби безпеки України. У цьому контексті до переліку законодавчих засад слід також віднести Закон України «Про критичну інфраструктуру». Документ визначає правові й організаційні засади створення та функціонування національної системи захисту критичної інфраструктури та є складовою законодавства у сфері національної безпеки. Законом описано, що критична інфраструктура – це системи, їх частини та їх сукупність, які є важливими для економіки, національної безпеки й оборони, порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам (об'єкти критичної інфраструктури) [157].

Отже, закони – це ключовий і найбільший рівень нормативно-правових засад протидії терористичній діяльності Службою безпеки України. Законодавчими актами врегульовано переважну кількість питань у цій сфері, а саме: порядок, організаційно-інституційна основа, мета, принципи й інші особливості боротьби з тероризмом; специфіка реалізації СБУ оперативно-розшукової, кримінально-процесуальної та контррозвідувальної діяльності в

процесі протидії терористичній діяльності; засади кримінальної відповідальності за терористичні акти; адміністративно-правовий статус Служби безпеки України як суб'єкта протидії тероризму в державі; особливості уведення та забезпечення дії правових режимів воєнного та надзвичайного стану на території України, в межах яких СБУ реалізує спеціальні заходи протидії тероризму тощо. Водночас, попри значущість законодавчих актів, вони не є кінцевим рівнем нормативно-правових засад [Error! Reference source not found.].

Також виокремимо підзаконні акти, що мають найменшу юридичну силу. Це документи, які видаються органами державної влади на виконання й уточнення положень законодавства України в формі указів, постанов, наказів, декретів тощо. Як правило, у них висвітлюють техніко-процедурні питання реалізації окремих владних повноважень, функціонування суб'єктів публічного сектору, а також будь-які інші подібні аспекти, що повноцінно не розкрито положеннями законодавства. У контексті нашого дослідження акцентуємо на Указі Президента України «Про Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України» від 14 квітня 1999 року № 379/99, постанову КМУ «Про затвердження Правил антитерористичної безпеки» від 15 жовтня 2024 року № 1172, постанову КМУ «Про затвердження Загальних вимог з кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури» від 19 червня 2019 року № 518, а також відомчі документи СБУ [151; 159]. До переліку останніх належать накази Центрального управління СБУ «Про затвердження Порядку формування та ведення переліку терористичних організацій (груп)» від 3 квітня 2025 року № 128, «Про затвердження форм планів захисту об'єктів критичної інфраструктури та рекомендації з розроблення планів захисту» від 19 січня 2024 року № 21, «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю» від 23 грудня 2020 року № 383 [152; 153; 154].

Узагальнюючи, можемо констатувати, що нормативно-правові засади протидії терористичній діяльності Службою безпеки України містяться в Конституції України, міжнародних документах (угодах, конвенціях та деклараціях), а також законодавчих і підзаконних юридичних актах. Такий правовий фундамент досить детально й повно висвітлює всі механічні особливості діяльності СБУ у сфері боротьби з тероризмом. Попри це, необхідним є вдосконалення чинних засад у контексті уточнення ролі цього правоохоронного органу. Зокрема, нормативно-правові акти, присвячені боротьбі з тероризмом, а також профільний закон слід доповнити систематизованими положеннями, які б закріплювали й більш детально розкривали зміст адміністративно-правового статусу Служби безпеки України у сфері протидії терористичній діяльності. Це зумовлено тим, що окреслений напрям є одним з ключових у діяльності Служби й має особливу актуальність на сучасному етапі розвитку українського суспільства [**Error! Reference source not found.**].

Висновки до розділу 1

Визначено, що протидія правопорушенням – це нормативно врегульована, систематизована, цільова діяльність уповноважених суб'єктів владних повноважень, яка спрямована на попередження, припинення та профілактику суспільно шкідливих і небезпечних діянь, вчинених окремими особами або групами осіб, а також притягнення останніх до встановленої законодавством міри юридичної відповідальності. Адаптуючи це визначення до контексту дисертації, зауважимо, що головна відмінність протидії полягає в об'єкті, відносно якого спрямовано її дію. У межах представленої в роботі проблематики йдеться про тероризм, сутність якого ширша, ніж індивідуальне правопорушення.

Виокремлено такі характерні ознаки тероризму: 1) його виражено у вчиненні окремими особами або групами осіб кримінально-караних, суспільно небезпечних за своїми наслідками діянь, які супроводжуються використанням зброї, вчиненням підпалів, вибухів, організацією аварій тощо; 2) терористичні акти не є стихійними насильницькими злочинами, які вчиняються раптово, а є кваліфікованими, умисними діяннями, яким передують довгий процес підготовки; 3) тероризм спричиняє численні людські жертви, найчастіше масового характеру, а також значну матеріальну шкоду суспільству й державі, або несе реальну загрозу виникнення таких негативних наслідків; 4) тероризм не обмежується кількістю суспільно небезпечних діянь і має ідеологічне, політичне, психологічне, етнічне, економічне або інше обґрунтування; 5) мета тероризму – дестабілізація державного ладу, критичне порушення публічної безпеки й порядку, насильницький вплив на органи публічного управління та/або спричинення конфліктів міжнародно чи локального характеру; 6) тероризм негативно впливає на психологічний стан соціуму, оскільки демотивує й деморалізує його представників, зумовлює існування постійної напруги, страху та незахищеності.

Встановлено, що «тероризм» – це комплексне, зумовлене політичними, ідеологічними, психологічними, етнічними, економічними або іншими чинниками суспільно небезпечне явище, виражене в діяльності окремих осіб та/або груп осіб з підготовки, організації та безпосереднього вчинення злочинів, які спричиняють масові людські жертви та матеріальну шкоду, що дестабілізує поточну життєдіяльність держави, деморалізує й демотивує її населення.

З'ясовано, що протидія терористичній діяльності (тероризму) – це діяльність спеціально уповноважених суб'єктів владних повноважень, яка спрямована на встановлення й ліквідацію політичних, ідеологічних, економічних та інших детермінантів тероризму, профілактику їх виникнення, а також виявлення та припинення діяльності окремих осіб і груп, які готують

або вчиняють терористичні акти, та забезпечення притягнення останніх до юридичної відповідальності.

Зауважено, що адміністративно-правові відносини пронизують сферу протидії терористичній діяльності, що зумовлено такими чинниками: а) вони виникають у процесі поточної діяльності уповноважених органів державної влади під час реалізації покладених на них законодавством антитерористичних повноважень; б) формуються у взаємодії між владними суб'єктами й фізичними та юридичними особами у зв'язку із застосуванням безпекових заходів, заходів адміністративного впливу тощо; в) охоплюють суспільні відносини, пов'язані із проходженням державної служби в органах, на які покладено функції протидії терористичним загрозам. Водночас у сфері протидії тероризму поряд з адміністративно-правовими виникають й інші види публічно-правових відносин, зокрема кримінально-правові, кримінально-процесуальні та міжнародно-правові.

Зазначено, що превенція – це діяльність щодо попередження вчинення правопорушень, виявлення та ліквідація їх детермінантів. У межах протидії тероризму превентивні заходи мають першочергове значення, адже недопущення вчинення терористичного акту може зберегти життя значній кількості людей і відвернути критичні наслідки матеріального характеру, наприклад, порушення транспортної інфраструктури внаслідок вибуху, виникнення екологічної катастрофи через умисний прорив дамби, руйнування пам'ятників архітектури чи об'єктів приватного будівництва тощо. Крім того, превенція забезпечує попередження паніки серед населення, що підвищує шанси затримання й притягнення до відповідальності суб'єктів вчинення відповідних суспільно небезпечних діянь.

Обґрунтовано, що як об'єкт адміністративно-правового регулювання протидія терористичній діяльності має такі особливості: по-перше, вона має публічно-правову природу, оскільки здійснюється в межах діяльності держави щодо забезпечення безпеки держави й суспільства; по-друге, протидія є сферою виникнення численних адміністративно-правових

відносин; по-третє, першочергове значення в контексті протидії мають превентивні заходи, а отже, вона має превентивну спрямованість, тобто орієнтується передусім на запобігання терористичним актам і виникненню тероризму як явища; по-четверте, суб'єктний склад протидії тероризму становить система спеціально уповноважених органів державної влади, які реалізують відповідні завдання та функції. Акцентовано, що основним суб'єктом з найширшими повноваженнями у сфері протидії тероризму є Служба безпека України.

Доведено, що адміністративно-правовий статус Служби безпеки України як суб'єкта протидії тероризму – це визначена чинним законодавством сукупність суб'єктивних юридичних характеристик, які закріплюють і розкривають положення СБУ в національній системі органів державної влади та визначають її роль у межах правовідносин, що виникають у сфері протидії терористичній діяльності.

Аргументовано, що правоохоронні органи – це спеціалізована система органів державної влади, на які законодавством України покладено здійснення правоохоронної, правозастосовної та інших пов'язаних із цим функцій. Попри спільність зазначених характеристик для різних державних інституцій, їх діяльність відрізняється за цілями, завданнями й особливостями реалізації відповідних функцій. Такі функції здійснюються із застосуванням різноманітних форм і методів. Зокрема, Служба безпеки України є ключовим правоохоронним органом у системі державних органів, що забезпечують протидію терористичній діяльності. Її правовий статус і повноваження визначаються законами України «Про Службу безпеки України» та «Про боротьбу з тероризмом».

Констатовано, що в контексті протидії терористичній діяльності незалежність Служби безпеки України від впливу інших суб'єктів державної влади є важливою передумовою ефективного виконання покладених на неї завдань, функцій і повноважень. За таких умов процеси планування, організації, пошуку та залучення додаткових ресурсів, а також безпосередня

боротьба з тероризмом здійснюються оперативно, без надмірної бюрократизації. Крім того, інституційна незалежність сприяє запобіганню незаконному використанню сил і засобів СБУ для досягнення цілей, що не передбачені законодавством або мають протиправний характер.

Здійснено аналіз організаційної структури Служби безпеки України, який засвідчує, що протидія тероризму посідає одне з ключових місць у діяльності цього органу та здійснюється на всіх рівнях його внутрішньої ієрархії. Водночас ефективність реалізації зазначеного напрямку забезпечується функціонуванням спеціалізованого, постійно діючого структурного підрозділу – Антитерористичного центру.

Узагальнено, що особливості адміністративно-правового статусу Служби безпеки України як суб'єкта протидії терористичній діяльності полягають у такому: по-перше, СБУ є ключовим правоохоронним органом у системі суб'єктів протидії тероризму; по-друге, ефективність та оперативність її діяльності забезпечуються наявністю спеціальних гарантій незалежності; по-третє, протидія тероризму в межах СБУ інституційно оформлена через функціонування спеціально уповноваженого структурного підрозділу; по-четверте, цьому правоохоронному органу надано широкі повноваження адміністративного й іншого характеру, за допомогою яких здійснюється протидія терористичним актам.

Виокремлено завдання, покладені на Службу безпеки України як ключового суб'єкта протидії терористичній діяльності, а саме: 1) виявлення та припинення протиправної діяльності окремих осіб і організованих злочинних груп, спрямованої на підготовку до вчинення терористичних актів, шляхом організації та здійснення контррозвідувальної й оперативно-розшукової діяльності; 2) організація та проведення ефективного, повного й неупередженого досудового розслідування фактів вчинення терористичних актів відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства, забезпечення притягнення винних осіб до встановленої законом кримінальної відповідальності, а також відшкодування завданих державі та суспільству

збитків; 3) виявлення економічних, ідеологічних, політичних, соціально-психологічних та інших детермінант тероризму на території України, а також планування й реалізація комплексу превентивних заходів, спрямованих на недопущення їх розвитку та трансформації у реальні загрози; 4) оперативне реагування на актуальні міжнародні терористичні загрози з боку окремих осіб і груп, причетних до терористичної діяльності або таких, що виявляють наміри її здійснення, а також протидія організації та функціонуванню відповідних структур на території України; 5) здійснення взаємодії з іноземними державами, передусім державами Європейського Союзу, міжнародними організаціями, а також іншими суб'єктами національної системи боротьби з тероризмом; 6) забезпечення адміністративно-координаційної та науково-методичної підтримки діяльності суб'єктів владних повноважень, віднесених законодавством України до національної системи боротьби з тероризмом; 7) здійснення інформаційно-просвітницької діяльності серед населення щодо актуальних терористичних загроз, пов'язаних із ними ризиків та відповідальності за вчинення терористичних правопорушень; 8) формування та вдосконалення організаційно-управлінських, нормативно-правових, матеріально-технічних та інших засад протидії терористичній діяльності в Україні як у межах діяльності Служби безпеки України, так і інших суб'єктів, визначених Законом України «Про боротьбу з тероризмом».

З'ясовано, що функції діяльності Служби безпеки України щодо протидії тероризму – це визначені нормами чинного законодавства й зумовлені цілями протидії тероризму основні напрями антитерористичної діяльності її органів і підрозділів, які реалізуються через сукупність однорідних адміністративних форм і методів. До таких функцій належить: правоохоронна, профілактична, організаційна, інформаційно-аналітична та науково-просвітницька.

Схарактеризовано, що правоохоронна функція Служби безпеки України у сфері протидії тероризму – це напрям діяльності її органів і

підрозділів, спрямований на запобігання та припинення терористичних актів, а також інших суміжних кримінальних і адміністративних правопорушень, захист прав і законних інтересів людини, громадянина та держави, а також їх відновлення в разі порушення. Зазначена функція пов'язана з реагуванням на протиправні дії та наміри й реалізується із застосуванням передбачених законом заходів державного примусу, зокрема тих, що пов'язані з обмеженням свободи правопорушників, застосуванням до них санкцій, використанням спеціальних засобів і вогнепальної зброї.

Встановлено, що профілактична функція Служби безпеки України у сфері протидії тероризму – це напрям діяльності її органів і підрозділів, пов'язаний із виявленням передумов виникнення тероризму як соціального явища, а також умов, що сприяють вчиненню терористичних актів на території держави. У межах реалізації цього напрямку СБУ: виявляє й усуває фактори, що сприяють діяльності терористичних угруповань; здійснює контроль за появою осередків міжнародних терористичних організацій в Україні; ідентифікує сфери суспільної нестабільності, у яких можуть формуватися потенційні терористичні загрози; бере участь у забезпеченні охорони й безпеки об'єктів, що можуть стати цілями терористичних посягань, зокрема об'єктів критичної інфраструктури; протидіє економічним основам тероризму, а також здійснює інші превентивні заходи як самостійно, так і у взаємодії з іншими суб'єктами владних повноважень.

Акцентовано, що організаційна функція Служби безпеки України у сфері протидії терористичній діяльності – це напрям її діяльності, пов'язаний з управлінням і координацією організаційно-інституційної складової національної системи боротьби з тероризмом в Україні. Як провідний суб'єкт у цій сфері СБУ має спеціальні повноваження, що дають змогу спрямовувати діяльність інших суб'єктів владних повноважень, формувати належні умови їх ефективної взаємодії та співробітництва, оперативно залучати необхідні сили й ресурси правоохоронних органів, а також брати безпосередню участь у формуванні та реалізації державної антитерористичної політик.

Зауважено, що інформаційно-аналітична функція передбачає здійснення діяльності органами й підрозділами Служби безпеки України щодо отримання, обробки, використання, збереження інформації, яка становить службовий інтерес та стосується питань протидії терористичній діяльності. Передусім йдеться про налагодження інформаційного обміну між СБУ та іншими органами влади, міжнародними організаціями й державами з питань терористичних загроз та осіб, які причетні до вчинення відповідних злочинів, зокрема завдяки використанню цифрових технологій. Інший приклад реалізації цієї функції – формування відомчих банків даних та інформаційно-телекомунікаційних систем, у яких оброблюється та зберігається інформація щодо досліджуваного суспільно небезпечного явища.

Зазначено, що принципи діяльності Служби безпеки України щодо протидії терористичній діяльності – це основні, фундаментальні юридичні ідеї-вимоги, згідно з якими організовано роботу органів і підрозділів СБУ за напрямом протидії тероризму на території нашої держави. До таких принципів належить: верховенство права та законність; гуманізм; прозорість; обов’язковість співробітництва; комплексність інструментів протидії; забезпечення неминучості покарання; інноваційність; підконтрольність і підзвітність.

Обґрунтовано, що Конституція України – це Основний Закон держави, що має найвищу юридичну силу та визначає фундаментальні засади правової системи, державного устрою, демократичні основи функціонування держави, а також ключові права, свободи й обов’язки людини та громадянина. Усі нормативно-правові акти, що приймаються в Україні, повинні відповідати її положенням; у протилежному випадку вони визнаються неконституційними й не підлягають застосуванню. Як нормативно-правова засада протидії тероризму Службою безпеки України Конституція України: 1) закріплює основоположні принципи діяльності Служби в цій сфері, зокрема законність, верховенство права, гуманізм тощо; 2) визначає пріоритет прав, свобод,

законних інтересів, життя та здоров'я людини в діяльності органів державної влади, зокрема Служби безпеки України під час протидії тероризму; 3) встановлює порядок формування керівництва Служби безпеки України за участю Президента України та Верховної Ради України; 4) закріплює інституційно-правові засади парламентського контролю та прокурорського нагляду за додержанням прав і свобод людини, а також законодавства України в процесі запобігання й припинення терористичної діяльності; 5) визначає порядок запровадження на території держави особливих правових режимів, у межах яких здійснюється протидія терористичним загрозам.

Доведено, що в системі нормативно-правових засад протидії терористичній діяльності Службою безпеки України міжнародні документи: а) встановлюють узгоджені на міжнародному рівні правила та вимоги щодо юридичної кваліфікації окремих видів тероризму, зокрема пов'язаних із використанням особливо небезпечних засобів і технологій; б) конкретизують процесуальні аспекти взаємодії держав у сфері боротьби з тероризмом, передусім у питаннях екстрадиції правопорушників, обміну інформацією, проведення розслідувань тощо; в) визначають спільний комплекс заходів, інструментів і операцій, що застосовуються Україною у взаємодії з іншими державами та міжнародними організаціями.

Визначено, що нормативно-правові засади протидії терористичній діяльності Служби безпеки України нині формуються Конституцією України, міжнародно-правовими актами (зокрема угодами, конвенціями та деклараціями), а також законами й підзаконними нормативно-правовими актами. Сформований правовий фундамент загалом достатньо повно та системно регламентує основні аспекти діяльності Служби безпеки України у сфері протидії тероризму. Водночас є об'єктивна потреба надалі вдосконалювати відповідні засади, передусім у частині уточнення ролі цього правоохоронного органу. Зокрема, нормативно-правові акти, присвячені боротьбі з тероризмом, а також профільний закон слід доповнити

систематизованими положеннями, які б закріплювали та більш детально розкривали зміст адміністративно-правового статусу Служби безпеки України у сфері протидії терористичній діяльності. Це зумовлено тим, що зазначений напрям є одним із ключових у діяльності Служби й має особливу актуальність на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

РОЗДІЛ 2

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБОЮ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1. Поняття та характеристика окремих елементів адміністративно-правового механізму протидії терористичній діяльності Службою безпеки України

Адміністративна діяльність Служби безпеки України щодо попередження та ліквідації терористичних загроз має системний і послідовний характер, що забезпечує високий рівень ефективності виконання покладених на органи та підрозділи цього правоохоронного відомства завдань і функцій. Це зумовлено функціонуванням спеціального адміністративно-правового механізму протидії тероризму, аналізу поняття та характеристики елементів якого буде присвячено подальше дослідження. Етимологічно слово «механізм» означає: а) пристрій, що передає або перетворює рух тіла, апарат, машина, прилад, пристрій; б) внутрішня будова, система чогось, устрій; в) послідовність перебігу, причини, наслідки, внутрішня сутність якогось явища [193, с. 516–517]. Як зауважує у своїй дисертації О. С. Жидкова, термін «mechanе» має грецьке походження, дослівно означає «знаряддя», «споруда», «пристрій», використовуваний з метою передання, перетворення енергії, руху, дії елементів системи. З огляду на це, дослідниця доходить висновку, що «зміст слова “механізм” пов’язаний з перетворенням (упорядкуванням) дій як єдиного цілого для досягнення загальної або конкретної мети» [42, с. 66–67].

Своєю чергою Х. В. Приходько зазначає, що у філософському значенні теорію «механізму» та похідних від нього категорій вивчає наука «механіцизм». Механіцизм – це спосіб тлумачення руху та взаємодії досліджуваних об’єктів з огляду на механічні закономірності. Для

механіцизму характерним є зведення складного до простого, цілого до суми частин заперечення якісно своєрідних законів у об'єктів з різноманітним типом системної організації. Акцентовано, що поняття «механізм» у сфері філософії застосовується як абстрактна категорія, який притаманні такі особливості: динаміка та взаємодія складових об'єктів, взаємообумовленість частин механізму, системна організація частин механізму, наявність простих і складних частин механізму, які обумовлюють його структуру [145, с. 131]. Отже, механізм – це структурована, функціональна категорія, яка охоплює комплекс самостійних, незалежних елементів, що в спільній роботі набувають значення єдиного об'єкта. Ключова відмінність механізму від інших подібних категорій – його динамічний характер. У будь-якому розумінні, прямому або переносному, останній завжди пов'язано з роботою чогось, діяльністю, процесом, дією тощо.

У сфері права, як визначено в роботах О. Ш. Чомахашвілі та А. С. Філіпенка, механізм – це сукупність, набір інструментів правового впливу й інших допоміжних елементів, які використовуються для досягнення певного юридично значимого результату, який породжує нові, змінює або припиняє суспільно-правові відносини [203; 206, с. 144; 207]. Згідно з іншим підходом, запропонованим С. В. Городянком, механізм слід тлумачити як сукупність правових засобів, які використовуються в процесі реалізації регулятивної функції права [32, с. 6]. У такому контексті категорія фактично ототожнена з поняттям механізму правового регулювання, який окреслено О. М. Куракіним так: «нормативно-організований, послідовний комплексний процес, спрямований на результативне втілення правових норм у життя, на впорядкування, закріплення, розвиток і вдосконалення суспільних відносин за допомогою адекватних правових засобів з метою реалізації інтересів суспільства та держави» [83, с. 7]. Водночас Т. І. Тарахонич пропонує два підходи до тлумачення механізму правового регулювання: широкий і вузький. Відповідно до першого, категорія охоплює значну сукупність елементів, що беруть участь у процесі впорядкування суспільних відносин, а

саме: норми права; нормативно-правові акти; юридичні факти; правовідносини; тлумачення; реалізацію права; законність; правосвідомість; правову культуру; правомірну поведінку; протиправну поведінку; юридичну відповідальність. Другий підхід до тлумачення змісту й побудови механізму правового регулювання є вузьким і охоплює лише ті елементи, що становлять основу регулятивної функції права. Серед них виокремлюють: норми права, нормативно-правові акти, правовідносини, реалізацію права, законність [188, с. 105–106]. Як зазначає А. В. Перепелиця, механізм правового регулювання – це впорядкування правом суспільних відносин за допомогою юридичних засобів, а саме: шляхом визначення в нормах права підстав їх виникнення, зміни чи припинення, вказівки на їх суб'єкти, об'єкт, а також шляхом визначення змісту таких відносин (прав, обов'язків і повноважень суб'єктів стосовно об'єкта) та втілення цих норм у життя як шляхом реалізації, так і через акти застосування [135, с. 89]. Своєю чергою В. Л. Яроцький пропонує розглядати категорію в значенні системи правових засобів, за допомогою яких здійснюється процес результативного правового впливу на суспільні відносини з метою їх упорядкування (власне їх правового регулювання) [215, с. 99]. На нашу думку, ототожнення правового механізму та механізму правового регулювання є хибним, адже це різні категорії, пов'язані між собою як частина й ціле. Механізм у праві є функціональною структурою, яка дає змогу досягнути будь-якого юридичного результату, внаслідок чого охоплює ширшу сукупність елементів, зокрема організаційно-правові. Причому головна мета механізму правового регулювання – це забезпечити вплив права на суспільні відносини, унаслідок чого його елементний склад вужчий: норми права, правовідносини, нормативні акти тощо.

Представлений підхід також підтверджується положеннями адміністративно-правової науки, у межах якої механізм розглядається в широкому значенні. Зокрема, Ю. О. Коваленко адміністративно-правовий механізм описує як систему адміністративно-правових засобів і факторів, що:

виконують низку функцій держави, які покладаються на неї адміністративним законодавством (чи конкретизуються нормативно-правовими актами цієї галузі права); передбачені нормами законодавства (також і суміжних галузей права) [61, с. 42]. Водночас, як зауважує Р. А. Бузунов, адміністративно-правовий механізм – це сукупність адміністративно-правових засобів, які, впливаючи на управлінські відносини, організовують їх відповідно до завдань суспільства й держави. Загальна характеристика механізму, на думку вченого, виражена в тому, що він є сукупністю юридичних засобів; засоби мають адміністративно-правовий характер; об'єктом дії є управлінські відносини; спрямований на виконання завдань суспільства і держави; активізує суб'єктів управлінських відносин, підвищує рівень їх правосвідомості, правової культури; забезпечується примусовою силою держави [21, с. 269–270].

Науковці тлумачать адміністративно-правовий механізм, опираючись на особливості сфери його застосування або з огляду на конкретний об'єкт. Багато визначень сформульовано в контексті правоохоронно-безпекової сфери. Наприклад, О. І. Дубенко визначає адміністративно-правовий механізм забезпечення безпеки особи як групу спеціальних юридичних елементів, використанням яких забезпечено систему внутрішніх і зовнішніх умов економічного, політичного, соціального, юридичного, техногенного й іншого характеру, що запобігають загрозі певного кола осіб, їх життю та здоров'ю, правам і свободам, які здійснюються органами державної влади й органами місцевого самоврядування [39, с. 6].

Під адміністративно-правовим механізмом взаємодії суб'єктів сектору безпеки й оборони щодо забезпечення національної безпеки А. В. Боровик, А. Г. Вархов та Н. З. Деревянко пропонують розуміти сукупність адміністративно-правових засобів, що об'єктивують комплекс реалізованих суб'єктами забезпечення національної безпеки нормативних, організаційних і контрольно-наглядових дій, спрямованих на забезпечення належних умов (засад), принципів, правил, стандартів і процедур функціонування процесу

реалізації взаємовідносин між суб'єктами сектору безпеки й оборони України під час виконання ним функціональних обов'язків. Сутності категорії, як вважають вчені, притаманні такі особливості: 1) механізм є складовою більш об'ємного правового явища – правового механізму забезпечення національної безпеки України; 2) він охоплює організаційний і практико-реалізаційний аспекти забезпечувального впливу держави на безпекове середовище країни, врегульовуючи внутрішньо-інституційні відносини в межах системи забезпечення національної безпеки України; 3) є основою для реалізації спільної діяльності суб'єктів сектору безпеки й оборони України [18, с. 16–17].

Своєю чергою А. О. Левчук запропоновано таке визначення поняття «адміністративно-правовий механізм запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією»: врегульована нормами адміністративного права система адміністративно-правових засобів, заходів і складових, які за умови злагодженості та єдності утворюють комплексну систему антикорупційних вимог, обмежень і заборон, реалізація яких спрямована на запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням [86, с. 4].

Один з найбільш комплексних підходів до визначення адміністративно-правового механізму запропонувала О. І. Безпалова, яка розглядає категорію в аспекті реалізації правоохоронної функції держави. Вчена доводить, що це система взаємопов'язаних і взаємозалежних адміністративно-правових засобів, за допомогою яких уповноважені на те суб'єкти здійснюють цілеспрямований вплив на відносини, що виникають у процесі реалізації правоохоронної функції держави. До характерних для адміністративно-правового механізму ознак належать такі: системність; виконання кожним елементом механізму свої специфічної функції; особливий склад суб'єктів, на які покладено обов'язок реалізації правоохоронної функції держави; зв'язок суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави між собою єдиними цілями й засадами діяльності; здійснення застосування цього механізму за допомогою адміністративно-правових норм; плановий характер;

безперервність функціонування цього механізму; підконтрольний характер; здійснення взаємодії між суб'єктами реалізації правоохоронної функції держави на засадах субординації та координації; домінуюче становище одних елементів механізму реалізації правоохоронної функції держави над іншими. Щодо елементів механізму, то О. І. Безпалова виокремлює такі: інституційна складова (суб'єкти реалізації правоохоронної функції держави); адміністративно-правові норми, які регламентують специфіку реалізації правоохоронної функції держави; принципи реалізації правоохоронної функції держави; форми й методи реалізації правоохоронної функції держави; правовідносини, у яких відбувається переведення приписів, що містяться в нормативно-правових актах, у практичну площину; ресурсна складова (кадрове, інформаційне, матеріальне, технічне забезпечення тощо) [14, с. 49–50].

Схожі аспекти простежуються в позиції Є. В. Кобко, який механізм адміністративно-правового забезпечення національної безпеки України описав як системну сукупність правових, організаційних, фінансових та інших інструментів і засобів, які використовуються державою з метою впливу, упорядкування, а також створення умов для належного функціонування суспільних відносин у досліджуваній сфері. До структурних елементів визначеного механізму належать: 1) нормативно-правові елементи, які в сукупності формують правову базу забезпечення національної безпеки, а також межі й підстави функціонування державних інституцій у відповідному напрямі: норми права (зокрема адміністративного); юридичні факти; принципи та гарантії забезпечення національної безпеки; 2) інституційні елементи: суб'єкт та об'єкт забезпечення національної безпеки в Україні; 3) організаційно-функціональні елементи, серед яких виокремлено: а) адміністративно-правові форми й методи забезпечення національної безпеки; б) матеріально-технічне забезпечення, фінансове забезпечення, кадрове забезпечення, інформаційне забезпечення діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки [57, с. 3].

Розглянемо науковий підхід В. А. Трофімцова, який дослідив зміст і структуру адміністративно-правового механізму протидії тероризму в Україні. Вчений встановив, що ця категорія є єдиною, складною, динамічною системою юридичних, організаційних, управлінських, політичних, економічних, виховних та інших заходів і методів, що розробляються та реалізуються компетентними органами державної влади (зокрема її виконавчої гілки) і посадовими особами як індивідуально, так і у взаємодії одне з одним, органами місцевого самоврядування та представниками громадськості на підставі, у порядку й межах, визначених адміністративним законодавством, з метою максимального забезпечення захисту окремих людей, їх груп, суспільства держави загалом від виявів тероризму та їх небезпечних наслідків, ефективного протистояння терористичній діяльності та викорінення тероризму як явища взагалі. За своєю сутністю та своїм призначенням, на думку дослідника, цей адміністративно-правовий механізм є комплексним державно-владним інструментом, який має і політико-правові, і організаційно-управлінські, і соціально-економічні й інші аспекти. Такий складний, багатоаспектний характер цього інструмента дає змогу його застосовувати не лише як засіб захисту суспільства й держави від виявів тероризму та їх негативних наслідків, а й надає можливість вести реальний активний наступ на це надзвичайно небезпечне, руйнівне, антисоціальне явище: виявляти й ліквідувати його ще на стадії «зародку», встановлювати та усувати як прямі чинники тероризму, так і ті умови, обставини та фактори, що сприяють його виникненню й розвитку [197, с. 248]. У складі досліджуваного механізму вчений виокремлює такі блоки: 1) нормативно-правовий, який визначає правові підстави, порядок і межі функціонування цього механізму. Тобто завдяки нормативно-правовій складовій формується правове поле, у якому має відбуватися діяльність адміністративно-правового механізму протидії тероризму. До цього блоку належать матеріальні та процедурно-процесуальні норми адміністративного права, правові принципи, юридичні гарантії, юридичні факти тощо; 2) інституціональний блок – це

система суб'єктів, які здійснюють протидію тероризму; 3) організаційний блок, змістом якого є відповідні управлінські заходи, спрямовані на підготовку й супровід досліджуваної протидії: інформаційно-аналітична робота, планування, ресурсне забезпечення тощо; 4) функціональний блок, до якого входять відповідні заходи й засоби, форми та методи, що використовуються компетентними суб'єктами під час здійснення адміністративно-правової протидії тероризму [197].

З огляду на це, адміністративно-правовий механізм протидії терористичній діяльності Служби безпеки України – це врегульована нормами чинного законодавства система спеціальних юридичних елементів, які забезпечують формування належних умов, організацію й ефективне здійснення СБУ діяльності щодо протидії тероризму як соціальному явищу, а також факторам, що зумовлюють його виникнення [130]. На нашу думку, структура цього адміністративно-правового механізму містить такі частини, перелік яких обумовлено галуззю його застосування:

1. Нормативний елемент. В основі цього елемента лежить адміністративне законодавство – це частина нормативно-правових засад протидії тероризму Службою безпеки України, яка регулює адміністративні правовідносини, а саме: внутрішню службову діяльність органів і підрозділів СБУ, взаємодію правоохоронного відомства з іншими суб'єктами державної влади та громадянами, виконання його представниками публічно-владних повноважень, не пов'язаних з кримінально-процесуальною, оперативно-розшуковою, контррозвідувальною діяльністю тощо. Адміністративне законодавство не має чіткого відмежування та складається із законів і підзаконних актів адміністративного характеру.

2. Інституційний елемент. До нього належать органи й підрозділи СБУ як суб'єкти протидії терористичній діяльності на території України. Зокрема, в організаційній структурі Служби передбачено існування спеціалізованого Антитерористичного центру, який володіє всією повнотою повноважень і необхідними інструментами для боротьби з терористичними загрозами.

Водночас останню не виключено з предмета діяльності Центрального управління та регіональних органів СБУ. Наприклад, у 2025 році працівники Головного слідчого управління та Департаменту контррозвідки СБУ попередили й забезпечили розслідування готування до терористичного акту біля однієї з будівель Служби безпеки України. У тому ж році співробітники одного з регіональних органів СБУ викрили російських агентів, які готували вчинення терористичного акту в західних областях держави [144; 191].

3. Політичний елемент. Термін «політика» походить від давньогрецького «politike» – державна діяльність [115, с. 82]. Відповідно до Великої української енциклопедії, це слово вперше використали давньогрецькі мислителі для означення міста-держави – поліса. У трактаті «Політика» Аристотель тлумачив це поняття як діяльність держави, спрямовану на забезпечення її могутності. Політику розуміли як узагальнення проблем розвитку давньогрецьких правлінь і урядів, а також як одну зі сфер діяльності, що визначає статус індивіда в державі. У період середньовіччя політиці надавали божественного походження, а всі події в суспільному житті трактували як вияв волі Божої. Нині політику визначають як діяльність соціальних груп, що полягає в боротьбі за владу, її утвердження, стійкість, утримання та використання. Політика виявляється в узгодженні та реалізації інтересів державних інститутів: співробітництві, переговорах, пошуках взаємоприйнятних рішень. Політика – це стратегічна діяльність органів державної влади стосовно внутрішніх і зовнішніх взаємодій у формі дипломатії, торгівлі, міграційної політики, міжнародної співпраці, наукових та освітніх проєктів, силової конкуренції, економічних і військово-політичних союзів. Політика є сферою програмної діяльності академічних і релігійних інституцій, політичних партій та громадських організацій у конкретному соціальному середовищі. Вона спрямована на збереження чи зміну наявного порядку, підтримання миру чи ведення війни, розподіл ресурсів, влади та власності в державно-організованому суспільстві [72]. Різновидом категорії є політика державна, логічна та якісна

побудова якої в тій чи іншій сфері суспільної життєдіяльності є запорукою ефективності публічного регулювання та управління. Як зазначає М. Пол Браун, державна політика – це обраний особою, державними органами, урядом напрям дій, завдяки якому вони задовольняють певні свої потреби чи використовують свої можливості, що відображаються в досягнутих результатах і в реальному впливові на життя суспільства [20, с. 65]. Водночас А. Ф. Мельник, Ю. О. Оболенський, А. Ю. Васіна та Л. Ю. Гордієнко доводять, що «державна політика є оптимальним синтезом об'єктивних тенденцій суспільного розвитку й переважної більшості суб'єктивних тверджень людей про свої інтереси. Формування сукупності цілей, завдань і функцій держави, що нею практично реалізуються, засобів і методів, які використовуються, віддзеркалюють сутність держави, а правове закріплення здійснюється політичною системою та виражається державною політикою» [35, с. 63]. Як зазначають В. Є. Романов, О. М. Рудік та Т. М. Брус, державна політика – це відносно стабільна, організована й цілеспрямована діяльність уряду стосовно певної проблеми, яка здійснюється ним безпосередньо чи опосередковано та впливає на життя суспільства [170, с. 14]. Отже, державна політика – це стратегічно спрямований, оптимальний, системний курс діяльності держави й органів державної влади щодо вирішення найважливіших проблем життєдіяльності суспільства, який реалізується за допомогою імперативних, владно-управлінських і регуляторних інструментів. У контексті теми дисертаційного дослідження нині вироблено два політичні вектори: державна безпекова політика й політика протидії тероризму. Кожен із них більшою чи меншою мірою впливає на антитерористичну діяльність Служби безпеки України.

Загальнобезпекова державна політика регламентована Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України”» від 14 вересня 2020 року № 392/2020, яка ґрунтується на таких основних засадах: а) стримування – розвиток оборонних і безпекових

спроможностей для унеможливлення збройної агресії проти України; б) стійкість – здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й підтримувати стає функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх уразливостей; в) взаємодія – розвиток стратегічних відносин з ключовими іноземними партнерами, передусім з Європейським Союзом і НАТО та їх державами-членами, Сполученими Штатами Америки, прагматичне співробітництво з іншими державами й міжнародними організаціями на основі національних інтересів України [130].

Тероризм визначається в Стратегії однією з основних загроз національній безпеці. Україна, прагнучи зміцнити заснований на демократичних нормах і цінностях міжнародний порядок, бере активну участь у протидії тероризму, розповсюдженню зброї масового ураження, міжнародній злочинності, наркоторгівлі, торгівлі людьми, політичному та релігійному екстремізму, нелегальній міграції, кіберзагрозам, негативним наслідкам зміни клімату, а також у попередженні й подоланні наслідків надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру. З цією метою визначено, що пріоритетними завданнями правоохоронних, спеціальних, розвідувальних та інших державних органів, відповідно до їх компетенції, є: запобігання, виявлення та припинення проявів сепаратизму, тероризму, екстремізму, припинення діяльності незаконних збройних формувань, політично мотивованого насильства й інших зазіхань на конституційний лад. Крім того, держава систематично оптимізує структуру, функції та чисельність Служби безпеки України як спеціально уповноваженого державного органу у сферах контррозвідувальної діяльності й охорони державної таємниці, головного органу в загальнодержавній системі боротьби з терористичною діяльністю, що має на меті підвищення ефективності попередження, своєчасного виявлення зовнішніх і внутрішніх загроз безпеці України, припинення розвідувальної, терористичної та іншої протиправної

діяльності спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб [163].

Своєю чергою державна політика протидії тероризму окреслена в Указі Президента України «Про Концепцію боротьби з тероризмом в Україні» від 5 березня 2019 року № 53/2019, у якій зазначено, що в останні роки ймовірність поширення тероризму в Україні набуває загрозливого характеру, чому сприяють: активізація сепаратистських рухів і провокування таких настроїв у місцях компактного проживання національних меншин; агресивні дії Російської Федерації відносно України, зокрема в Азово-Чорноморському регіоні; наявність на території України значної кількості найбільш уразливих об'єктів можливих терористичних посягань; зростання рівня злочинності, пов'язаної з незаконним обігом вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових і отруйних речовин та інших засобів масового ураження; посилення інтересу до України з боку міжнародної організованої злочинності у сферах незаконної міграції, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, контрабанди зброї, небезпечних матеріалів і наркотичних засобів, відходів біологічних та хімічних речовин, ядерних матеріалів; внутрішні міграційні процеси, зокрема спричинені збройною агресією Російської Федерації проти України, а також загострення міграційної кризи у світі. Терористичні загрози, що постали перед Україною, вимагають удосконалення функціонування загальнодержавної системи боротьби з тероризмом. З цією метою Концепцією передбачається реалізувати комплекс взаємоузгоджених заходів щодо: удосконалення інституційного механізму координації діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом; здійснення моніторингу стану та тенденцій поширення тероризму й проведення постійного системного аналізу і багатовимірного комплексного оцінювання причин та умов, що впливають на виникнення й поширення тероризму, зокрема міжнародного; постійного та своєчасного обміну між суб'єктами боротьби з тероризмом інформацією про терористичні загрози; оптимізації структури та штатної чисельності Антитерористичного центру при Службі

безпеки України та відповідних підрозділів суб'єктів боротьби з тероризмом за напрямом діяльності; уніфікації програм навчання, підготовки й перепідготовки особового складу та працівників суб'єктів боротьби з тероризмом; застосування сучасних систем безпеки на об'єктах можливих терористичних посягань; забезпечення суб'єктів боротьби з тероризмом необхідною ресурсною базою; удосконалення механізмів правового та соціального захисту осіб, які беруть участь у боротьбі з тероризмом; забезпечення повного виконання міжнародних договорів у сфері боротьби з тероризмом, укладених у межах ООН, інших міжнародних організацій, членом яких є Україна тощо [156].

4. Ресурсний елемент. Ця складова адміністративно-правового механізму протидії терористичній діяльності Службою безпеки України охоплює кадрове, матеріальне-технічне, фінансове й інше забезпечення роботи правоохоронного органу в цій сфері. Згідно із Законом України «Про Службу безпеки України», кадри СБУ становлять: співробітники-військовослужбовці, працівники, які уклали трудовий договір із Службою безпеки України, а також військовослужбовці строкової служби. До органів СБУ приймаються на конкурсній, добровільній і договірній основі громадяни України, здатні за діловими й моральними якостями, освітнім рівнем і станом здоров'я ефективно виконувати службові обов'язки. Критерії професійної придатності, зокрема юридичної обізнаності, визначено в кваліфікаційно-нормативних документах, які затверджує Голова Служби. Кількісний склад співробітників СБУ визначає Президент України за поданням Голови Служби, з огляду на потреби надійного захисту державної безпеки України, та в межах видатків, передбачених на утримання Служби безпеки України в Державному бюджеті України. Крім того, можлива підготовка службовців для органів Служби безпеки України у закладах вищої освіти та інших закладах, які належать до сфери відання СБУ [165]. Наприклад, Національна академія Служби безпеки України здійснює підготовку контррозвідників, філологів-перекладачів і фахівців у сфері інформаційної безпеки для

української спецслужби. Це єдиний в Україні вищий навчальний заклад такого спрямування. Вищий навчальний заклад має потужний науковий блок. Фахівці досліджують світові практики захисту національної державності та боротьби з тероризмом, забезпечення інформаційної безпеки, протидії розвідувально-підбивній діяльності. В Академії функціонують: Навчально-науковий гуманітарний інститут, Навчально-науковий інститут державної безпеки, Навчально-науковий інститут інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій [107].

Іншою науковою установою є Інститут Служби безпеки України – підрозділ Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Навчання поєднує фундаментальну юридичну освіту, стандарти системи професійної військової підготовки країн-членів НАТО та спеціальну підготовку співробітника спецслужби. Серед дисциплін і спецкурсів, які проходять курсанти: досудове розслідування в органах СБУ; правове забезпечення оперативно-службової діяльності; основи державної безпеки, контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності; інформаційна безпека й кібербезпека; тактико-спеціальна й оперативно-тактична підготовка [47]. Щодо другого блоку зазначеного елемента, то, відповідно до ст. 18 Закону України «Про Службу безпеки України», фінансування, матеріально-технічне й соціально-побутове забезпечення Служби безпеки України, зокрема й за напрямом протидії тероризму, здійснюється Кабінетом Міністрів України в порядку, визначеному Верховною Радою України, за рахунок коштів державного бюджету України. Пільги, компенсації та гарантії, передбачені цим Законом надаються за рахунок і в межах бюджетних асигнувань на утримання відповідних бюджетних установ. Органи місцевої державної адміністрації та місцевого самоврядування сприяють Службі безпеки України, її органам і підрозділам у вирішенні житлових та інших соціально-побутових проблем, забезпеченні транспортом і зв'язком. Служба безпеки України має адміністративні приміщення й інші споруди, об'єкти охорони здоров'я, навчального, науково-дослідного,

господарського та соціально-культурного призначення, відомчий житловий фонд [165].

5. Функціональний елемент. Це остання складова досліджуваного в дисертації адміністративно-правового механізму, яку виражено в спеціальних формах і методах, що використовуються уповноваженими органами й підрозділами Служби безпеки України для створення умов, організації та ефективного проведення протидії терористичній діяльності на території України [130].

Отже, дослідження засвідчує, що адміністративно-правовий механізм протидії терористичній діяльності Службою безпеки України складається з таких елементів, як: 1) нормативний, що охоплює адміністративне законодавство, яке регулює питання протидії; 2) інституційний елемент – спеціально уповноважені органи й підрозділи організаційної структури Служби безпеки України; 3) політичний елемент – державна безпекова політика та державна політика з боротьби з тероризмом; 4) ресурсний елемент – кадрове, матеріально-технічне, фінансове й інше забезпечення діяльності СБУ із протидії тероризму; 5) функціональний елемент – адміністративно-правові форми й методи протидії. Нині в умовах правових, організаційних та економічних реалій поєднанням виокремлених елементів досягається найвища ефективність протидії тероризму як явищу, а також виявам терористичної діяльності Службою безпеки України. Водночас окремі елементи мають складний зміст, у зв'язку з чим потребують більш детального та глибокого аналізу [130].

2.2. Адміністративно-правові форми та методи протидії терористичній діяльності Службою безпеки України

Як ключовий правоохоронний орган у системі протидії тероризму Служба безпеки України здійснює відповідну діяльність у визначених

адміністративно-правових формах, частина з яких має специфічний характер і є притаманною механізму функціонування цього відомства. Етимологічно «форма» походить від латинського «forma» (зовнішній обрис, окреслення) та має широкий спектр визначень, зокрема: спосіб вираження або існування змісту; зовнішній вигляд когось, чогось; контури, обриси предмета; структура, система організації чогось тощо [24, с. 1328].

Отже, у загальнонауковому розумінні форма – це об’єктивна характеристика зовнішнього вигляду того чи іншого об’єкта. Категорія характеризує те, яким чином когось або щось сприймають, як його бачать. Тобто це визначена певними правилами модель існування й вираження змісту явища, предмету, наукової теорії тощо. З метою визначення сутності форми в межах нашого дослідження звернемося до численних галузевих інтерпретацій цієї категорії. Наприклад, активного аналізу остання набуває в управлінні й державному управлінні. Зокрема, Л. В. Коваль так визначає форму державного управління: «будь-яке зовнішнє вираження однорідних дій державного органу, його структурних підрозділів та службових осіб, які здійснюються з метою реалізації функцій управління» [62, с. 66]. За тлумаченням О. В. Харитонова, форми управління – це шляхи здійснення цілеспрямованого впливу суб’єктів управління на об’єкти управління [205, с. 70]. «Форма управління – це той чи інший зовнішній його вияв (акт управління, адміністративний договір і тому подібне)», як зазначає В. О. Величко [26, с. 55]. Узагальнюючи різні підходи до визначення форм управлінської діяльності, І. О. Васильєв зауважує, що їх найчастіше розуміють як: а) способи здійснення, виявлення й вираження методів управління; б) практичне вираження конкретних дій органів та інших суб’єктів управління; в) зовнішнє виявлення управлінської діяльності; г) зовнішнє практичне вираження функцій управління в конкретних діях, зовнішнє практичне вираження управлінської діяльності в конкретних умовах [23, с. 66–67].

Різні підходи до визначення поняття форм характерні й для правової галузі. Наприклад, як зазначає Д. В. Лученко, що правова форма – це така організаційна форма діяльності, що завжди пов'язана з розглядом юридичної справи: правопорушення, спору про право, скарги. У цьому випадку юридична справа тлумачиться як життєва обставина, прямо передбачена законом (чи іншим нормативним актом), що потребує відповідного підтвердження та юридичного забезпечення. Правова форма, на переконання науковця, реалізується винятково уповноваженими на те органами держави, посадовими особами й іншими суб'єктами [91, с. 21–22]. Недоліком підходу Д. В. Лученко є близьке тлумачення категорії до сфери публічного управління. Подібним чином автор фактично ототожнює загальні правові форми з адміністративними, що є самостійним явищем з відмінним змістом. Своєю чергою А. О. Мовчан доводить, що в правовій теорії правовим формам притаманні характеристики загальності й абстрактності. Передусім категорія складається з норм, які мають вираження в конкретних юридичних утвореннях, режимах, що в практиці набувають сталості. Вони завжди встановлюються законодавцем. Держава за допомогою цих форм здатна стимулювати найбільш ефективну поведінку. Також науковець акцентує на тому, що правова форма сприяє організації та дисципліні в суспільних сферах [102, с. 86].

Окремі концептуальні підходи щодо категорії «форма» напрацьовано в адміністративному праві. Наприклад, на думку В. В. Малікова, вона описує «шляхи здійснення цілеспрямованого впливу суб'єкта на об'єкти в ході його діяльності. Форми показують, як практично здійснюється діяльність суб'єкта, а тому вони обов'язково охоплюють перелік конкретних дій, порядок здійснення яких врегульований спеціальними правовими актами, і вчиняються вони в чіткій послідовності» [94, с. 144]. Водночас, як зауважує Б. М. Марченко, форма – це безпосередній атрибут адміністративної діяльності, який забезпечує взаємний зв'язок, найбільш доцільну залежність її елементів; вносить у їх співвідношення упорядкованість, стабільність і

динамізм [95, с. 88]. Як зазначають В. В. Галунько, В. І. Курило, С. О. Короед, О. Ю. Дрозд, І. В. Гиренко, форми – це зовнішнє вираження однорідних за своїм характером і правовою природою груп адміністративних дій суб'єктів публічної адміністрації, здійснених у межах режиму законності для досягнення адміністративно-правової мети – публічного забезпечення прав і свобод людини й громадянина, нормального функціонування громадянського суспільства та держави [4, с. 132]. С. М. Гусарова, О. Ю. Салманова, А. Т. Комзюк, О. М. Музичук, І. Д. Казанчук описують адміністративно-правові форми як конкретні управлінські дії, що мають зовнішній вияв. За допомогою них (форм) досягається упорядкованість, стабільність і динамізм управління правовідносинами в правоохоронній сфері [6, с. 320].

У роботі С. М. Олейникова досліджувана категорія описується як «форма реалізації функцій держави», що означає організаційні за своїм характером способи практичної публічної діяльності з виконання завдань і цілей держави [114, с. 155]. Формою адміністративної діяльності органів внутрішніх справ А. В. Румянцева-Козовник визначає сукупність однорідних за своєю правовою природою та характером груп адміністративних дій, які проводяться з метою забезпечення громадської безпеки й охорони громадського порядку [171, с. 117–118]. Натомість О. М. Резнік дійшов висновку, що адміністративно-правові форми діяльності правоохоронних органів України як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави є зовнішньо вираженими діями чи рішеннями працівників правоохоронних органів України, вчиненні або прийняті ними в межах національного законодавства з метою сприяння ефективному виконанню покладених на них законом завдань щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки держави [167, с. 274].

Зазначене вище дає можливість дійти такого висновку: адміністративно-правові форми протидії терористичній діяльності Службою безпеки України – це регламентовані адміністративним законодавством

практичні моделі правореалізаційної діяльності органів і підрозділів СБУ, яка спрямована на створення правових, організаційних та інших умов для протидії тероризму як соціальному явищу, а також на своєчасне й ефективне запобігання та припинення терористичних актів. Ґрунтуючись на чинній системі нормативних засад протидії, а також інших аспектах адміністративно-правового статусу СБУ в цьому контексті, до переліку визначених адміністративно-правових форм належать такі:

1. Адміністративно-правотворча діяльність. Загальні основи явища правотворчості унормовано Законом України «Про правотворчу діяльність», відповідно до якого остання – це діяльність з: 1) планування, розроблення та прийняття (видання) нормативно-правових актів; 2) розроблення проєктів нормативно-правових актів; 3) прийняття (видання) нормативно-правових актів; 4) ведення обліку нормативно-правових актів; 5) здійснення правового моніторингу [162]. Положення закону стосуються всієї правотворчої діяльності, водночас адміністративний різновид останньої відрізняється певними особливостями. Зокрема, А. М. Апаров акцентує, що адміністративно-правотворча діяльність – це юридично упорядкована діяльність органів публічної влади, результатом якої є прийняття відповідного нормативно-правового (підзаконного) акту. Адміністративно-нормотворчий процес, продовжує автор, як і всі інші види процесів, має свою структуру, що містить адміністративно-нормотворчі стадії, адміністративно-нормотворчі режими й адміністративно-нормотворчі провадження. Вчений пропонує розрізняти: а) провадження з прийняття постанов і розпоряджень Уряду України; б) провадження з прийняття наказів, постанов, інструкцій та інших актів міністерств, інших центральних органів влади спеціальної компетенції; в) провадження з прийняття нормотворчих актів місцевими органами державної влади; г) провадження з видання локальних актів, які приймає значна кількість суб'єктів аж до керівників державних установ [9, с. 32]. Своєю чергою К. М. Глуховець визначає правотворчу діяльність органів публічного управління як діяльність уповноважених органів,

пов'язану зі створенням, зміною чи припиненням правових норм, які регулюють певну сферу суспільних відносин. Адміністративна правотворчість публічної адміністрації втілюється у формі прийняття нормативних актів. Метою такої правотворчості, як акцентує К. М. Глухверя, є створення актів, за допомогою яких реалізуються та забезпечуються права, свободи й інтереси осіб у сфері публічно-правових відносин. Завдяки правотворчості держава реалізує свої функції з управління різними сферами суспільного життя. В основі правотворчої форми правової діяльності лежить постійний процес оновлення правових норм, який має відповідати сучасному рівню суспільних відносин, сприяти їх прогресивному розвитку й ефективному здійсненню функцій держави [30, с. 192]. Правотворча діяльність має важливе значення в діяльності публічної адміністрації, адже від такої діяльності залежать позитивні результати існування України як демократичної та правової держави, її розвиток і цивілізованість. У цілому результати правотворчості відображають загальне уявлення про стан демократії та законності в країні [30, с. 192]. Як зауважує О. Л. Дзюбенко, відомча (адміністративна) правотворчість – це діяльність уповноважених керівників центральних органів виконавчої влади, які в межах своєї компетенції створюють відомчі підзаконні акти шляхом створення, зміни, доповнення, скасування правових норм, спрямованих на регулювання тих суспільних відносин, які входять до сфери їх управління. Серед основних ознак категорії вчений виокремлює такі: 1) регулює суспільні відносини, що виникають під час формування та реалізації державної політики відповідного типу; 2) спрямована на реалізацію законів України та підзаконних нормативно-правових актів вищих органів державної влади (Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та Президента України), норми яких визначають основні засади державної політики; 3) є процесом, що складається з сукупності виконуваних у певній послідовності стадій; 4) результатом правотворчої діяльності уповноважених на те центральних органів виконавчої влади (суб'єктів реалізації правоохоронної

функції держави) є відомчі нормативно-правові акти, розроблені та прийняті відповідно до визначеної на законодавчому рівні юридичної процедури. Недотримання встановленої юридичної процедури тягне за собою негативні правові наслідки та може призвести до виникнення певного дисбалансу в правовій системі; 5) здійснюється шляхом розробки нових нормативно-правових актів, внесення змін і доповнень до чинних нормативно-правових актів або шляхом їх скасування; 6) є ефективною за умови дотримання певних принципів (законності, обґрунтованості, галузевої спрямованості, професіоналізму, планування та прогнозування, науковості, використання передового досвіду) [37, с. 13–15].

Як форма протидії тероризму Службою безпеки України, адміністративно-правотворча діяльність передбачає планування, розробку та відповідне юридичне затвердження органами й підрозділами СБУ документів з питань організації та проведення заходів попередження, припинення терористичної діяльності. Результатом застосування цієї форми є: а) прийняття індивідуальних управлінських актів з кадрових, матеріально-технічних, інших питань внутрішнього значення. До них належать накази про призначення та звільнення відповідних фахівців СБУ, виділення необхідних ресурсів для проведення оперативно-розшукових, контррозвідувальних заходів; положення та методичні рекомендації службовцям СБУ тощо; б) видання підзаконних документів Служби безпеки України з питань організації діяльності органів і підрозділів СБУ, а також правоохоронних та інших органів центральної влади, місцевого самоврядування у сфері протидії тероризму. Прикладом є наказ Центрального управління СБУ «Про затвердження Порядку формування та ведення переліку терористичних організацій (груп)» від 3 квітня 2025 року № 128. Документ чітко регламентує, що таке Перелік, яким чином його ведуть і хто має право вносити відомості. Вимоги наказу передбачають неодноразове використання та звернуті до всіх без винятку вповноважених суб'єктів структури Служби безпеки України, а також інших суб'єктів, які надають необхідну інформацію

[153]; в) розробка та затвердження спільних підзаконних нормативних документів між СБУ та іншими правоохоронними органами, центральними органами державної влади й місцевого самоврядування з питань узгодження сумісних дій та заходів із протидії терористичній діяльності на території України (договори, угоди, меморандуми тощо).

2. Координація діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом. Аналізуючи сутність поняття «координація» в довідниковій літературі, В. В. Карелін виокремив такі тлумачення цієї категорії: 1) взаємозв'язок, узгодженість, поєднання; 2) погодження, зведення до відповідності, установлення взаємозв'язку, контакту в діяльності людей, між діями, поняттями; 3) узгодження, становлення функціональної взаємозалежності дій і засобів досягнення цілей, одна з функцій управління тощо [24, с. 453; 51, с. 163]. Натомість М. І. Мичко розглядає координацію як узгодження діяльності різних державних ланок державного апарату для найбільш ефективного вирішення завдань, що стоять перед ними. Координувати, на думку науковця, значить організовувати взаємодію різних органів чи структурних підрозділів одного органу [97, с. 97]. Координацію В. М. Плішкін пропонує розуміти як управлінську діяльність, спрямовану на погодження функціонування елементів системи публічних органів у режимі, який забезпечує найефективніше досягнення поставлених перед системою цілей, тобто координація, на його думку, полягає в організації передусім правовими засобами, взаємодії між елементами системи (координація – це організація взаємодії) [138, с. 505–506]. Отже, координація діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом – це форма діяльності Служби безпеки України, яка спрямована на організацію й забезпечення узгодженої функціональної взаємодії між іншими уповноваженими суб'єктами протидії тероризму, яка передбачає визначення спільних цілей, керівництво їх реалізації та здійснення контролю за їх виконанням. Відповідно до Указу Президента України «Про Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України» від

14 квітня 1999 року № 379/99 при АЦ СБУ функціонує міжвідомча координаційна комісія, яка формується в складі керівника Центру та його заступників; заступників Міністра внутрішніх справ України та Голови Державної служби України з надзвичайних ситуацій; заступника начальника Генерального штабу Збройних Сил України; заступників керівників Адміністрації Державної прикордонної служби України, Управління державної охорони України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державної пенітенціарної служби України; командувача Національної гвардії України; начальника Головного управління Служби безпеки України в місті Києві та Київській області, заступника голови Київської міської державної адміністрації, заступників керівників інших центральних органів виконавчої влади, а також інших визначених Президентом України посадових осіб. Міжвідомча координаційна комісія: 1) узгоджує концептуальні засади та проекти програм боротьби з тероризмом, рекомендації, спрямовані на вдосконалення загальнодержавної системи боротьби з тероризмом, підвищення ефективності заходів щодо виявлення й усунення причин та умов, які сприяють вчиненню терористичних актів та інших злочинів, здійснюваних з терористичною метою; 2) забезпечує координацію діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом, узгоджує між міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади спільні плани запобігання терористичним проявам та їх припинення; 3) узгоджує плани координаційних груп Центру при регіональних органах Служби безпеки України щодо запобігання терористичним проявам та їх припинення, опрацьовує рекомендації про поєднання цих планів з планами Центру; 4) розглядає пропозиції штабу Центру про створення міжвідомчих тимчасових робочих, експертних груп тощо. Основною формою діяльності Міжвідомчої координаційної комісії є засідання, які проводяться в міру потреби, але не рідше ніж один раз на квартал. У разі вчинення терористичного акту або загрози його вчинення проводяться позачергові або

надзвичайні засідання. Головуючим на засіданні Міжвідомчої координаційної комісії є керівник АЦ СБУ. Її рішення оформлюють у протоколах, що є обов'язковими для всіх членів комісії [159]. Натомість при регіональних органах СБУ функціонують регіональні координаційні групи, які, згідно з Указом: 1) збирають у встановленому порядку, узагальнюють, аналізують та оцінюють інформацію про стан і тенденції поширення терористичних загроз у регіоні; 2) розробляють рекомендації, спрямовані на вдосконалення територіальної підсистеми єдиної державної системи запобігання, реагування та припинення терористичних актів і мінімізації їх наслідків; 3) визначають потребу в силах і засобах, які можуть використовуватись у протидії терористичним проявам; 4) організовують і проводять антитерористичні операції та координують діяльність суб'єктів боротьби з тероризмом; 4-1) сприяють органам і підрозділам Служби безпеки України в проведенні контррозвідувальної діяльності в інтересах забезпечення державної безпеки; 5) організовують і проводять командно-штабні та тактико-спеціальні навчання й тренування в регіоні; 6) вносять пропозиції щодо оптимізації та вдосконалення діяльності АЦ СБУ [159].

3. Взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, міжнародними організаціями, підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності у сфері протидії тероризму. Зазначена адміністративно-правова форма полягає в налагодженні Службою безпеки України добровільної співпраці з іншими суб'єктами владних повноважень і громадськістю, яка не ґрунтується на її координаційних повноваженнях, з метою залучення додаткових сил, засобів і ресурсів для реалізації завдань і функцій у сфері протидії тероризму.

4. Проведення антитерористичної операції. Передбачає проведення комплексу спеціальних заходів одночасного адміністративного й іншого характеру, які спрямовані на подолання терористичної загрози або припинення терористичного акту на певній території України. Особливістю цієї форми є можливість уведення специфічного адміністративного режиму

антитерористичної операції, який впливає на широту та інтенсивність заходів протидії тероризму.

5. Реалізація адміністративних процедур. Законом України «Про адміністративну процедуру» встановлено, що адміністративна процедура – це визначений законом порядок розгляду та вирішення справи. Остання – це справа, що стосується публічно-правових відносин щодо забезпечення реалізації права, свободи чи законного інтересу особи та/або виконання нею визначених законом обов'язків, захисту її права, свободи чи законного інтересу, розгляд якої здійснюється адміністративним органом [147]. Наприклад, І. Б. Пробко зауважує, що адміністративна процедура – це форма адміністративного провадження, встановлена законом, іншими нормативно-правовими актами органу виконавчої влади складова порядку (алгоритму) його управлінської діяльності [166, с. 52]. Своєю чергою І. В. Бойко, О. Т. Зима та О. М. Соловійова вважають, що адміністративна процедура – це структурований, нормативно закріплений порядок прийняття адміністративних актів або укладення адміністративно-правових договорів, спрямований на вирішення конкретних справ у сфері публічного управління [16, с. 7]. Адміністративна процедура, на думку В. І. Наумова, є сукупністю дій, які послідовно вчиняються адміністративним органом з розгляду та вирішення адміністративної справи, що завершується прийняттям і, в установлених законом випадках, виконанням прийнятого адміністративного акту [106, с. 114].

Не заглиблюючись у дискусійне питання про сутність адміністративної процедури, виокремимо ключові характеристики, які притаманні цій категорії, а саме: 1) це визначена законодавством послідовність дій суб'єкта владних повноважень; 2) останні спрямовано на розгляд і вирішення певної адміністративної справи; 3) результат процедури – прийняття адміністративного, індивідуального акту, який забезпечує реалізацію суб'єктивних прав, інтересів, виконання обов'язків. У сфері протидії терористичній діяльності прикладом адміністративної процедури можна

вважати дозвільну процедур, яка реалізується СБУ в межах забезпечення дотримання на території України державної таємниці. Відповідно до Закону України «Про державну таємницю», остання є видом таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки й техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані в порядку, встановленому законодавством, державною таємницею та підлягають охороні державою. З метою охорони такої інформації в державі упроваджено дозвільний порядок провадження державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами й організаціями діяльності, пов'язаної з державною таємницею. Відповідно до ст. 20 Закону, зазначені суб'єкти мають право провадити таку діяльність після надання їм Службою безпеки України спеціального дозволу, що передбачає проведення обов'язкової експертизи. З метою визначення наявності умов для роботи з державною таємницею СБУ має право створювати спеціальні експертні комісії, до складу яких включати фахівців державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій за погодженням з їх керівниками. Дозвіл на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, надається державним органам, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям за результатами спеціальної експертизи за умови, що вони: 1) відповідно до компетенції, державних завдань, програм, замовлень, договорів (контрактів), беруть участь у діяльності, пов'язаній з державною таємницею; 2) мають приміщення для проведення робіт, пов'язаних з державною таємницею, сховища для зберігання засекречених документів та інших матеріальних носіїв секретної інформації, що відповідають вимогам щодо забезпечення секретності зазначених робіт, виключають можливість доступу до них сторонніх осіб, гарантують збереження носіїв секретної інформації; 3) дотримуються передбачених законодавством вимог режиму секретності робіт та інших заходів, пов'язаних з використанням секретної інформації,

порядку допуску осіб до державної таємниці, прийому іноземних громадян, а також порядку здійснення технічного та криптографічного захисту секретної інформації; 4) мають режимно-секретний орган, якщо інше не передбачено законодавством [150]. Важливість описаної адміністративної процедури в аспекті протидії СБУ терористичній діяльності полягає в тому, що наданий за її підсумками дозвіл є запорукою захисту відомостей таємного характеру, які потенційно може бути використано окремими особами або групами осіб для вчинення терористичних актів. Зокрема, це відомості про терористично уразливі об'єкти, які наказом Центрального управління СБУ «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю» від 23 грудня 2020 року № 383 визначено як об'єкти, порушення або зупинення функціонування яких завдасть шкоди національній безпеці України в зовнішньополітичній, воєнній, внутрішньополітичній, економічній, соціальній, науково-технічній, екологічній сфері, а також у сфері державної безпеки [152].

6. Ініціювання застосування санкцій щодо юридичних і фізичних осіб. Зазначена адміністративна форма регламентована Законом України «Про санкції». Відповідно до ст. 1 документа, з метою захисту національних інтересів, національної безпеки, суверенітету та територіальної цілісності України, протидії терористичній діяльності, а також запобігання порушенню, відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів громадян України, суспільства й держави можуть застосовуватися спеціальні економічні й інші обмежувальні заходи. Санкції можуть застосовуватися з боку України щодо іноземної держави, іноземної юридичної особи, юридичної особи, яка знаходиться під контролем іноземної юридичної особи чи фізичної особи-нерезидента, до іноземців, осіб без громадянства, суден, повітряних суден, а також суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність, а санкції у вигляді позбавлення державних нагород – проти будь-яких нагороджених осіб. Видами санкцій визначається: 1) блокування активів – тимчасове позбавлення права користуватися й розпоряджатися активами, що належать

фізичній або юридичній особі, а також активами, щодо яких така особа може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними;

2) стягнення в дохід держави активів, що належать фізичній або юридичній особі, а також активів, щодо яких така особа може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними;

3) обмеження торговельних операцій;

4) обмеження, часткове чи повне припинення транзиту ресурсів, польотів і перевезень територією України;

5) запобігання виведенню капіталів за межі України тощо [164].

Підставами для застосування санкцій, згідно зі ст. 3 Закону, є:

- 1) дії іноземної держави, іноземної юридичної чи фізичної особи, інших суб'єктів, які створюють реальні та/або потенційні загрози національним інтересам, національній безпеці, суверенітету та територіальній цілісності України, сприяють терористичній діяльності та/або порушують права і свободи людини й громадянина, інтереси суспільства та держави, призводять до окупації території, експропріації чи обмеження права власності, завдання майнових втрат, створення перешкод для сталого економічного розвитку, повноцінного здійснення громадянами України належних їм прав і свобод;
- 2) резолюції Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй;
- 3) рішення та регламенти Ради Європейського Союзу щодо забезпечення національних інтересів та національної безпеки України;
- 4) факти порушень Загальної декларації прав людини, Статуту Організації Об'єднаних Націй.

Пропозиції щодо застосування, скасування та внесення змін до санкцій виносяться на розгляд Ради національної безпеки та оборони України Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України, Національним банком України, Службою безпеки України [164].

7. Участь у боротьбі з фінансуванням тероризму. Ця модель діяльності СБУ спрямована на ліквідацію економічних джерел існування тероризму як явища та вчинення терористичних актів. У її межах Служба, відповідно до

положень Закону України «Про Служби безпеки України», має право:

- 1) одержувати в установленому законом порядку на письмову вимогу керівника органу або оперативного підрозділу Служби безпеки України від митних органів, фінансових та інших установ, підприємств, організацій (незалежно від форми власності) інформацію та документи про операції, стан рахунків і руху коштів на них за конкретний проміжок часу (з розшифруванням сум, дати призначення та контрагента платежу), вклади, внутрішньо- та зовнішньоекономічні угоди, а також завірені копії документів, на підставі яких було відкрито рахунок конкретної юридичної або фізичної особи; 2) залучати в установленому законодавством порядку до проведення перевірок, ревізій та експертиз кваліфікованих спеціалістів установ, організацій контрольних і фінансових органів; 3) одержувати в установленому законодавством порядку за письмовими запитами керівника органу або оперативного підрозділу Служби безпеки України інформацію з автоматизованих інформаційних і довідкових систем та банків даних, створюваних Верховним Судом, Офісом Генерального прокурора, Національним банком України, Антимонопольним комітетом України, Фондом державного майна України, міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування України; 4) подавати за матеріалами оперативно-розшукової діяльності до суду заяви про скасування реєстрації та припинення діяльності суб'єктів підприємництва, а також за наявності підстав, передбачених законом, подавати до суду позови про визнання недійсними угод у порядку, встановленому законодавством України; 5) входити за письмовим розпорядженням керівника органу або оперативного підрозділу Служби безпеки України за службовими посвідченнями на територію, у приміщення, склади та сховища підприємств, організацій і установ (крім іноземних дипломатичних представництв) незалежно від форми власності, на пункти пропуску через державний кордон і митниць, а також у виробничі

приміщення громадян, які займаються підприємницькою діяльністю тощо [165].

Реалізація відповідних форм передбачає застосування спеціального набору інструментів і засобів, тобто методів. Детально зміст категорії «метод» проаналізовано в дисертаційній роботі І. М. Ситара. Автор зауважує, що вона має грецьке походження від слова «methodos» і означає «шлях дослідження, спосіб пізнання». Етимологічно слово «метод» означає спосіб досягнення певної мети, сукупність правил дії, спосіб, знаряддя, які сприяють розв'язанню теоретичних і практичних проблем. Вчений також встановив, що у сфері філософії метод – це спосіб побудови й обґрунтування системи філософських знань. Тобто метод у специфічному філософському значенні – це спосіб пізнання дійсності та її відтворення в мисленні. Свідоме застосування правильного методу є суттєвою умовою успішного розвитку пізнання [146, с. 27; 180, с. 88]. Тож метод – це знаряддя, спосіб, інструмент здійснення якоїсь діяльності. Зміст методів у правовій теорії досить детально опрацював К. Є. Шевелев. Учений доводить, що правовий метод характеризує узгодження юридичних способів правового регулювання позитивного зобов'язання, дозволу й заборони. У методі як способі впливу права на поведінку людей виявляються дві властивості права: визначення поведінки людей взагалі та визначення їх поведінки щодо такого виду суспільних відносин. Крім того, К. Є. Шевелев акцентує на взаємозв'язку методу й об'єкту правового регулювання згідно з чим обрання способу впливу на суспільні відносини визначається їх типом та особливостями [210, с. 858–859].

Щодо адміністративно-правового методу, то, за визначенням С. М. Алфьорова та інших, – це сукупність правових засобів і способів (прийомів), які застосовують органи управління для забезпечення регулюючого впливу норм адміністративного права на суспільні відносини [5, с. 9]. Відповідно до досліджень Ю. П. Битяка та інших, адміністративно-правові методи слід розуміти як способи та прийоми безпосереднього й

цілеспрямованого впливу виконавчих органів (посадових осіб) на підставі закріпленої за ними компетенції, у встановлених межах і відповідній формі на підпорядковані їм органи та громадян [3, с. 146]. Водночас В. В. Середа, Ю. С. Назар, К. М. Костовська визначають категорію як «методи публічного управління» та характеризують їх так: це способи (прийоми) впливу суб'єкта управління на об'єкт управління, які використовуються для досягнення обраних цілей і завдань управління. Серед їхніх ознак учені виокремлюють такі: 1) у методах публічного управління міститься керівна воля держави, яка виявляється в юридично владних приписах публічного управління; 2) мета використання методів публічного управління та його практичне призначення полягають у забезпеченні публічного управління; 3) методи публічного управління використовуються в процесі публічної управлінської діяльності для забезпечення публічного інтересу; 4) методи публічного управління використовуються суб'єктами публічного управління як засіб реалізації закріпленої за ними компетенції; 5) зміст управлінського впливу в кожному конкретному випадку залежить від специфіки об'єкта управління (індивідуальний чи колективний, форма власності, адміністративно-правовий статус тощо), щодо якого застосовують метод управління; 6) методи публічного управління забезпечують певний порядок у системі управління, тобто вони мають організаційний характер; 7) методи публічного управління застосовують на основі чинного законодавства [178, с. 110]. Водночас у роботі Т. А. Шумейко «методи реалізації адміністративно-правового механізму формування та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні» визначено як передбачену законодавством сукупність усвідомлених (вольових) прийомів, способів і засобів, що застосовуються в межах форм реалізації цього адміністративно-правового механізму його суб'єктами (у межах їх повноважень) для вирішення комплексу завдань і досягнення мети державної політики [213, с. 227].

Отже, з огляду на зазначені наукові тлумачення можемо дійти висновку, що адміністративно-правові методи протидії терористичній

діяльності Службою безпеки України – це визначені законодавством України способи, засоби, заходи, прийоми адміністративно-владного характеру органів і підрозділів СБУ, за допомогою яких досягається виконання покладених на них завдань і функцій у сфері протидії терористичній діяльності. Систему описаних методів становлять **[Error! Reference source not found.]**:

1. Метод планування – передбачає розробку планів заходів органів і підрозділів Служби безпеки України із протидії тероризму на території держави. Планування в СБУ може приймати стратегічний і тактичний характер. У першому випадку йдеться про визначення операцій довготривалого виконання, протягом року й довше, які співвідносяться із загальнонаціональними стратегічними документами у сфері національної безпеки й боротьби з тероризмом. Прикладом тактичного планування є узгодження спільних заходів реагування на терористичні загрози між СБУ та іншими правоохоронними органами, плани протидії діяльності окремих терористичних організацій, осіб та груп, а також інші подібні документи, розраховані на короткострокове виконання обмеженого кола необхідних для вирішення конкретних питань заходів.

2. Метод аналізу. Слово «аналіз» походить з грецької мови та тлумачиться як «розкладання», «розчленовування». В українській мові термін означає загальнонауковий метод дослідження будь-якого складного об'єкта шляхом виділення його окремих елементів (властивостей, частин, відношень, підсистем, функцій) для подальшого поглибленого вивчення кожного з них. Застосовується в усіх галузях теоретичних і прикладних наук для об'єктів (явищ, процесів, систем) різного типу. Залежно від мети та способу проведення дослідження виокремлюють різні типи аналізу [8; 49; 122]. У діяльності Служби безпеки України щодо протидії тероризму аналіз є методом обробки інформації, що має значення для організації та ефективного проведення антитерористичної роботи. Аналіз має внутрішнє та зовнішнє спрямування. У першому випадку обробляються відомості про якість і

результати роботи уповноважених органів і підрозділі СБУ у сфері протидії тероризму, що надалі береться за основу для прийняття кадрових, організаційно-управлінських рішень. Наприклад, подібний аналіз здійснюється в процесі підготовки звіту Голови СБУ про діяльність Служби, який подається на розгляд Президенту України та ВРУ в порядку контролю за роботою відомства [165]. Водночас аналіз активно застосовується для обробки інформації про терористичну діяльність окремих осіб і груп, терористичні ризики, джерела суспільної нестабільності, у межах яких можливе виникнення терористичної активності, а також будь-яких інших фактів і відомостей, які становлять службовий інтерес і можуть бути використані для організації антитерористичних заходів.

3. Метод контролю. Як слушно зауважують Т. В. Майорова та В. М. Орел, контроль забезпечує отримання інформації про відповідність фактичного стану справ рівня, передбаченого планами й іншими рішеннями. Контроль є безперервним процесом, який йде від початку до кінця управлінського рішення – це його особливість. Його основний зміст полягає, по-перше, у попередженні незаконних і неекономічних, з огляду на інтереси суспільства, господарських та інших внутрішніх операцій на початковій стадії прийняття управлінського рішення; по-друге, у виявленні порушень нормального ходу діяльності та встановленні їх причин; по-третє, в узагальненні передового досвіду певної діяльності [92, с. 8–9; 120]. У контексті теми нашого дослідження зауважимо, що контроль у сфері державного управління загалом і роботі СБУ зокрема – це метод оцінки й перевірки якості та ефективності діяльності суб'єктів владних повноважень з виконання покладених на них завдань і функцій, визначення недоліків у роботі останніх, шляхів їх виправлення, а також притягнення до відповідальності винних за виникнення прогалини суб'єктів. Як і аналіз, контроль має зовнішню та внутрішню орієнтацію. Передусім метод забезпечує: 1) дотримання законності в процесі проведення антитерористичної діяльності; 2) неухильне слідування посадовими особами

СБУ вимог відомчих документів в оперативно-службовій діяльності; 3) високий рівень службової дисципліни; 4) виявлення, ліквідацію недоліків і вдосконалення внутрішньо-адміністративної діяльності органів і підрозділів СБУ тощо.

Як метод зовнішнього застосування контроль дає змогу: а) перевіряти правильність і функціональну ефективність виконання суб'єктами боротьби з тероризмом рішень АЦ СБУ як координаційного органу; б) забезпечувати дотримання органами державної влади, підприємствами, установами, організації під час роботи з державною таємницею вимог законодавства в цій сфері [**Error! Reference source not found.**].

4. Метод стандартизації – сукупність дій і заходів, спрямованих на встановлення обов'язкових, формалізованих правил і вимог безпекового характеру, якими мають керуватися органи публічного управління, а також установи, організації та підприємства всіх форм власності. Яскравим прикладом застосування цього методу є сектор захисту критичної інфраструктури. Зокрема, наказом Центрального управління СБУ «Про затвердження форм планів захисту об'єктів критичної інфраструктури та рекомендацій з розроблення планів захисту» від 19 січня 2024 року № 21 встановлено обов'язкові до врахування та використання: а) форма Плану захисту об'єкта критичної інфраструктури за проєктною загрозою національного рівня «Терористичний акт або диверсія»; б) рекомендації з розроблення плану захисту об'єкта критичної інфраструктури за проєктною загрозою національного рівня «Терористичний акт або диверсія»; в) форма Плану захисту об'єкта критичної інфраструктури за проєктною загрозою національного рівня «Економічний тероризм»; г) рекомендації розроблення плану захисту об'єкта критичної інфраструктури за проєктною загрозою національного рівня «Економічний тероризм» [154].

5. Науковий метод. Зміст методу становлять заходи й засоби наукового пізнання та навчання, які проводяться зі службовцями СБУ та представниками інших суб'єктів боротьби з тероризмом з метою

удосконалення їх професійних навичок у протидії вказаному суспільно небезпечному явищу. Науковий метод охоплює дослідження, командно-штабні навчання та тактико-спеціальні тренування. Зокрема, 2021 року СБУ провели антитерористичні навчання зі знешкодження групи «диверсантів» в Авдіївці. Тренування відбувалися на головному стратегічному об'єкті міста в умовах, максимально наближених до реальних. Участь у навчаннях взяли представники регіональних підрозділів СБУ, Збройних Сил України, штабу Об'єднаних сил, Нацгвардії, Нацполіції, Держслужби з надзвичайних ситуацій, Держприкордонслужби, органів державної влади та місцевого самоврядування. Головною метою навчальних заходів була перевірка й підвищення рівня міжвідомчої взаємодії в умовах імовірної диверсійної та терористичної загроз [177].

6. Метод примусу. Як слушно зауважує О. М. Шевчук, примус – це вплив держави на свідомість і поведінку особи незалежно від її волі та бажань з метою забезпечення належної реалізації її обов'язків, а також захисту прав та інтересів [211, с.19]. У крайніх випадках примус набуває форми обмеження відповідної особи у правах і можливостях з метою досягнення окремих цілей державного регулювання, наприклад, не допустити вчинення правопорушень, попередити суспільно-негативні, небезпечні наслідки, зокрема, терористичного характеру тощо [**Error! Reference source not found.**].

Згідно із Законом України «Про Служби безпеки України» від 25 березня 1992 року № 2229-XII СБУ має право: 1) вимагати від громадян і посадових осіб припинення правопорушень і дій, що перешкоджають здійсненню повноважень Служби безпеки України, перевіряти у зв'язку з цим документи, які посвідчують їх особу, а також проводити огляд осіб, їх речей і транспортних засобів, якщо є загроза втечі підозрюваного або знищення чи приховання речових доказів злочинної діяльності; 2) подавати органам державної влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям усіх форм власності обов'язкові для

розгляду пропозиції з питань національної безпеки, зокрема із забезпечення охорони державної таємниці; 3) складати протоколи й розглядати справи про адміністративні правопорушення, віднесені законом до компетенції Служби безпеки України, проводити особистий огляд, огляд речей, вилучення речей і документів, застосовувати інші передбачені законом заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення; 4) використовувати з наступним відшкодуванням витрат і збитків транспортні засоби, які належать підприємствам, установам і організаціям, військовим частинам та громадянам (крім транспортних засобів дипломатичних, консульських та інших представництв іноземних держав і організацій, транспортних засобів спеціального призначення), для проїзду до місця події, припинення кримінальних правопорушень, переслідування й затримання осіб, які підозрюються в їх вчиненні, доставки до лікувальних установ осіб, що потребують термінової медичної допомоги; 5) під час проведення антитерористичних операцій, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі та стримування збройної агресії проти України, а також під час виконання завдань щодо участі в обороні держави мають використовувати й застосовувати зброю та бойову техніку в установлених для з'єднань, військових частин і підрозділів Збройних Сил України порядку та випадках тощо [165].

У підсумку проведеного дослідження слід констатувати, що адміністративно-правові форми й методи протидії терористичній діяльності Служби безпеки України становлять складну, системно організовану сукупність правових інструментів, за допомогою яких забезпечується реалізація покладених на цей правоохоронний орган завдань у сфері забезпечення національної безпеки. Їх зміст визначається як нормами чинного законодавства, так і об'єктивними потребами ефективного реагування на сучасні терористичні загрози. Тож адміністративно-правові форми є зовнішнім вираженням діяльності органів і підрозділів Служби безпеки України, тоді як методи відображають конкретні способи, засоби та

прийоми її практичної реалізації. Взаємозв'язок цих категорій забезпечує цілісність адміністративно-правового механізму протидії тероризму, а також його функціональну ефективність [Error! Reference source not found.].

2.3. Підстави, порядок запровадження та зміст адміністративно-правового режиму антитерористичної операції за участю Служби безпеки України

В умовах підвищення рівня гібридних загроз, обмовлених постійним розширенням збройної агресії з боку російської федерації, питання протидії тероризму й забезпечення національної безпеки набувають особливої актуальності для України. Одним з ключових інструментів протидії терористичній діяльності є адміністративно-правовий режим антитерористичної операції, який запроваджується для нейтралізації терористичних загроз, захисту життя та здоров'я громадян, охорони об'єктів критичної інфраструктури й відновлення правопорядку. Особливе місце в механізмі реалізації цього режиму належить Службі безпеки України як спеціально уповноваженому суб'єкту у сфері боротьби з тероризмом.

Передусім слід з'ясувати сутність адміністративно-правового режиму антитерористичної операції. Зокрема, С. Ф. Константинов правовий режим пропонує розуміти як комплекс суспільних відносин певного виду діяльності, закріплений юридичними нормами та забезпечений сукупністю юридично-організаційних заходів. Учений акцентує, що категорія режимів є новою для юридичної теорії та практики, а тому її не можна віднести до досконало розроблених правових явищ [73, с. 12]. Як зазначає Т. П. Мінка, правовий режим відображає динаміку правовідносин, яка досягається шляхом трансформації всіх елементів правового впливу: як правових засобів (норм права, актів реалізації та застосування, юридичних фактів тощо), так і інших правових явищ (правосвідомості, правової культури, правових принципів,

правового прецеденту), які у взаємодії досягають мети регулювання [101, с. 127].

Категорію правового режиму Н. Коваленко тлумачить як нормативно закріплений винятковий порядок державного регулювання особливих суспільних відносин, який об'єктивується через структуровану сукупність різноманітних регулятивно-правових методів, комплекс яких визначено специфікою відносин, які регулюють. Науковець змістовно обґрунтовує, що основними атрибутами правового режиму, що зумовлюють його окремий стан серед інших правових феноменів, є такі: по-перше, це порядок регулювання, упорядкування соціальних відносин, історично зумовлений політичним режимом демократії та тісно пов'язаний з політико-правовим режимом законності; по-друге, визначальною рисою правового режиму є його обов'язкова нормативна закріпленість, сформульованість у конкретних нормативно-правових актах; по-третє, правові режими визначає та санкціонує лише держава, яка в особі уповноважених органів зобов'язана ретельно відстежувати нюанси й тенденції розвитку окремих ситуацій, положень і суспільних відносин, які потребують регулювання, крім того, правовий режим є структурованою сукупністю регулятивно-правових методів (обмежень, заборон, дозволів, додаткових зобов'язань); по-п'яте, застосування правового режиму – завжди виняток із системного правового регулювання суспільних відносин у державі, пов'язаний з потребою обмежити або, навпаки, надати додаткових прав і повноважень особам у специфічній сфері або в конкретній ситуації. Застосування правового режиму має відбуватися з обов'язковими обмеженнями за такими параметрами, як час застосування, територія застосування, об'єкт, суб'єкт [58, с. 258–259].

Розкриваючи сутність категорії «правовий режим», окреслимо підхід Л. Вакарюк, яка властивості, притаманні цьому поняттю, поділяє на дві групи: 1) загальні ознаки: закріплені на законодавчому рівні, що надає можливість суб'єктам суспільних відносин отримати певні уявлення про сторони правового режиму; обумовлені законами суспільного розвитку, на

які впливають економічні, соціальні, політичні фактори; характеризуються раціональністю, оскільки режим відображає та забезпечує відповідний порядок як в державі, у суспільстві в цілому, так і в різних організаційно-правових формах господарювання зокрема; функціонують відповідно до визначеної мети й завдань, що відображають важливі моменти організації правового життя суспільства; створюють «правовий клімат», «правову атмосферу», яку спрямовують на ту ділянку відносин, що підлягає правовій регламентації та з цією метою забезпечує допустимий рівень активності суб'єктів та межі їх правової самостійності; природа й сутність правового режиму визначається специфікою суспільних відносин, призначенням правових норм і принципів правового регулювання, що забезпечують функціонування та стабільність системи права; правовий режим є загальнозначущим, оскільки він, відповідно до економічних, політичних, культурних факторів, забезпечує соціальну стабільність, умови для гідного життя й розвитку особистості, суспільства в цілому [22]; 2) спеціальні (галузеві) ознаки правового режиму, які відображає відповідна галузь права. Зокрема, трудо-правовий режим за своїм змістом спрямовано не лише на забезпечення процесу праці та створення умов для цього, а й на її оплату, нормування праці, робочого часу, його режиму, охорони здоров'я у процесі праці, дисципліни праці, матеріальної відповідальності тощо. Загалом можна визначити, що трудо-правовий режим створює умови, які спрямовано на гідну працю й адекватну її оплату для працівника, його розвитку в процесі праці як особистості [22]. Позиція Л. Вакарюк видається теоретично розгорнутою, проте, на нашу думку, їй бракує внутрішньої логічної цілісності й чіткості. Частина цих ознак має декларативний і оціночний характер, що ускладнює їх використання як наукових критеріїв, оскільки вони не містять конкретного юридичного змісту. Водночас значна кількість характеристик фактично описує загальні властивості права або механізму правового регулювання, а не специфіку правового режиму, через що розмивається межа між цими категоріями. У визначенні не простежується

чітка структурна модель правового режиму – не окреслено його обов’язкові елементи, інструменти впливу та межі дії, що знижує аналітичну цінність підходу.

Серед основних теоретичних підходів до визначення поняття «правовий режим» А. С. Славко виокремлює такі: 1) правовий режим – це особливий порядок певної діяльності; 2) правовий режим – це сукупність засобів регуляторного впливу; 3) правовий режим – це сукупність приписів і правових норм; 4) правовий режим – це результат регуляторного впливу на суспільні відносини [181]. Цей підхід не можна назвати повним, зокрема, науковець поза увагою залишив структурний вимір правового режиму як системи взаємопов’язаних елементів, що охоплює не лише норми чи засоби впливу, а й порядок їх реалізації, гарантії, механізми контролю та відповідальності. Крім того, підходи подані як відокремлені, хоча в сучасній теорії права правовий режим розглядається інтегративно, як поєднання нормативного масиву, юридичних засобів і фактичного стану впорядкованості відносин. У своєму науковому дослідженні Л. В. Томаш також наводить цікаву думку, зазначаючи, що цілісна концепція правового режиму має важливе теоретичне та практичне значення, оскільки дає змогу: 1) науці – побачити глибину й можливості як правового регулювання, так і права; 2) законодавцю, з огляду на всі обставини й поклавши в основу необхідне поєднання юридичних засобів, що створюють оптимальні умови щодо конкретного об’єкта (чи суб’єкта діяльності), піддати виникаючі відносини особливій, специфічній регуляції; 3) правозастосувачу – застосовувати закони й інші нормативно-правові акти, чітко знаючи, що покладено в основу будь-якого поєднання юридичних засобів і чи досягаються цілі специфічного регулювання; 4) правоохоронцю – забезпечити контроль і нагляд законної та правильної (на основі принципів пріоритету прав і свобод тощо) дії механізмів реалізації [195].

Отже, проведений вище аналіз теоретичних підходів науковців дає змогу дійти висновку, що правовий режим є системно організованим,

нормативно закріпленим і цілеспрямовано сконструйованим порядком правового регулювання, який визначає особливий характер взаємодії суб'єктів права з певним об'єктом або в межах конкретної сфери суспільних відносин шляхом поєднання дозволів, заборон, обов'язків, обмежень, пільг, гарантій, санкцій тощо. Зауважимо, що антитерористична операція за участю Служби безпеки України реалізується у сфері публічного управління, тобто в площині владно-організаційної діяльності держави. Ідеться не про приватноправові, договірні чи майнові відносини, а про здійснення компетенції суб'єктами владних повноважень, координацію діяльності органів, застосування адміністративних процедур і заходів примусу, встановлення спеціального порядку поведінки для невизначеного кола осіб. Отже, режим, що виникає у зв'язку з проведенням антитерористичної операції, за своєю юридичною природою не може бути кваліфікований інакше, ніж адміністративно-правовий.

Як акцентує В. М. Завгородня, адміністративно-правовий режим може бути визначено як сукупність юридичних конструкцій, що встановлюється й реалізується в окремій сфері відносин, які становлять предмет адміністративного права, та забезпечує публічні інтереси за допомогою адміністративно-правових засобів [43, с. 35]. Як зазначає О. В. Адабаш, сутність адміністративно-правових режимів полягає в тому, що у випадках, передбачених законом для суб'єктів управлінських відносин, утворюється низка заборон, обмежень та обов'язків з метою обмеження їх можливості діяти на власний розсуд для захисту прав, свобод та інтересів громадян, громадянського суспільства та інтересів держави. Тобто суб'єкти владних повноважень, які мають повноваження щодо здійснення режимних заходів, зобов'язані вжити заходів щодо забезпечення прав і свобод громадян та національних інтересів. Своєю чергою фізичні та юридичні особи мають утриматися від вчинення заборонених дій. Кожен адміністративно-правовий режим є самостійним правовим інститутом з певним набором правових заходів, який покликаний регулювати коло правовідносин у певній, особливо

важливий для держави сфері. Отже, утворюється особливий правовий «вакуум», у якому діють особливі правила, за порушення яких учасники режиму притягуються до відповідальності. Адміністративно-правовий режим є певним набором правових засобів, яким держава регулює окремі сфери відносин [1, с. 39].

Характерними ознаками адміністративно-правових режимів, як зазначають В. Я. Настюк та В. В. Бєлєвцева, є: визначена спеціальними нормами права поведінка фізичних, посадових та юридичних осіб; вимушена докладна регламентація діяльності державних органів і громадських об'єднань; тимчасове уведення деяких додаткових правил або вилучення із загальнообов'язкових правових норм певних приписів; встановлення особливого контролю за належним додержанням правопорядку у сфері дії спеціального режиму й уведення деяких обмежувальних заходів [105, с. 24]. Адміністративно-правові режими зумовлені здебільшого небезпеками й загрозами різного характеру, пов'язаними з підривною, терористичною діяльністю, діяльністю різноманітних екстремістських організацій, а також спецслужб та організацій іноземних держав. У сучасних умовах Україна вимушена докладати необхідних зусиль щодо забезпечення своєї зовнішньої безпеки й удаватися до внутрішньодержавних режимних заходів, що створюють відповідні умови для того, щоб перешкоджати тим чи іншим акціям підривної або злочинної діяльності [105, с. 24]. На нашу думку, у окресленому підході простежується певна звуженість у розумінні природи адміністративно-правових режимів. Автори фактично пов'язують їх виникнення з наявністю небезпеки, загроз, терористичної чи підривної діяльності. Така інтерпретація надає режимам виключно охоронного, безпекового характеру й не охоплює ширшого спектра адміністративно-правових режимів, які можуть встановлюватися не лише у зв'язку з надзвичайними обставинами, а й з метою впорядкування окремих сфер управління (наприклад, дозвільні, реєстраційні, ліцензійні режими). Отже, концепція має тенденцію до ототожнення адміністративно-правового режиму

з режимами надзвичайного або спеціального характеру, що методологічно обмежує категорію.

Своєю чергою Н. Коваленко виокремлює такі ознаки адміністративно-правового режиму: сфера їх застосування – вони встановлюються у сфері управлінської діяльності органів влади; мета їх застосування – забезпечення публічних інтересів, насамперед мінімізація актуальних та уникнення потенціальних загроз; особливе методичне забезпечення – адміністративно-правовим режимам притаманне позитивне методичне орієнтування, тобто покладення на суб'єктів (державні органи, посадові особи, організації, підприємства, громадян) обов'язків діяти певним чином для досягнення конкретних цілей; причому орієнтування може мати характер загальнонормативної орієнтації, конкретного припису, доручення здійснити те чи інше юридично значуще діяння; специфічна сукупність видів юридичної відповідальності – порушення правил режиму супроводжується вжиттям заходів адміністративного примусу й подальшим притягненням до юридичної відповідальності [60].

Проведений аналіз дає змогу дійти висновку, що адміністративно-правовий режим антитерористичної операції – це встановлений нормами адміністративного законодавства особливий порядок публічно-владного регулювання суспільних відносин у зоні й у період проведення антитерористичної операції, який характеризується розширенням управлінських повноважень уповноважених суб'єктів, запровадженням спеціальних адміністративних процедур, тимчасовими обмеженнями прав і свобод фізичних та юридичних осіб, а також застосуванням заходів адміністративного примусу з метою нейтралізації терористичної загрози та забезпечення національної безпеки.

Зміст відповідного режиму найбільш доцільно розкривати крізь призму його мети й завдань запровадження. Мета є складовою поведінки та усвідомленої діяльності особи, виражається в передбаченні наслідків дій, визначенні шляхів досягнення потрібних результатів за допомогою

конкретних засобів. Поняття «мета» може тлумачитися як мотивація, бажання, напрям чи спосіб. У контексті управління мета розглядається як передбачувана ідея, яку можна реалізувати. У практичному визначенні цілей акцентується на спрямованості на інтеграцію зусиль, об'єднання різнобічних дій як окремої особи, так і організації, для формування впорядкованої системи або процесу. Мета є вихідною точкою, яка визначається системою взаємодії між суб'єктом та об'єктом управління, оскільки їхні взаємовідносини відображають взаємозв'язок мети, засобу та результату [212, с. 205]. Як зауважує Г. Федоров, мета за своєю природою суб'єктивна, адже вона є продуктом свідомого творчості людини. Але в її діяльності суб'єктивний характер мети перетворюється на об'єктивний. Тому мета в праві може розглядатися і як об'єктивна, і як суб'єктивна категорія. Об'єктивне джерело виникнення мети в праві й суб'єктивна її природа – дві органічно пов'язані між собою сторони одного й того самого явища. Усяка дія має певну мету. Будь-який вольовий акт, спрямований на досягнення тієї чи іншої мети, будучи за своєю природою суб'єктивною категорією, визначається об'єктивною дійсністю. Отже, мета є вихідним пунктом і рушійною силою вольової діяльності індивіда й водночас спрямовуючим чинником у цій діяльності [202]. Мета є певним кінцевим, бажаним результатом, якого прагне досягти той чи інший суб'єкт у процесі здійснення певної діяльності.

Отже, проведений у дисертаційному дослідженні аналіз дає змогу обґрунтувати, що метою адміністративно-правового режиму антитерористичної операції є створення й забезпечення особливого правового порядку публічного управління в умовах терористичної загрози, який дає змогу уповноваженим суб'єктам державної влади ефективно запобігати, припиняти й нейтралізувати терористичну діяльність, мінімізувати її наслідки, гарантувати захист національної безпеки, життя та здоров'я населення, а також забезпечити функціонування органів державної влади в умовах підвищеного ризику.

Досягненню вказаної мети має передувати виконання низки завдань, до яких належать такі:

- нормативне визначення та розмежування компетенції суб'єктів протидії тероризму;
- запровадження спеціальних адміністративних процедур, необхідних для оперативного прийняття управлінських рішень в умовах загрози;
- встановлення тимчасових обмежень прав і свобод фізичних та юридичних осіб у межах, визначених законом;
- застосування заходів адміністративного примусу для припинення протиправних дій та локалізації небезпечних ситуацій;
- організація особливого режиму контролю та нагляду за дотриманням встановлених правил поведінки в зоні проведення антитерористичної операції;
- забезпечення взаємодії між органами державної влади, військовими формуваннями та правоохоронними органами в межах єдиного управлінського механізму за координацією Служби безпеки України;
- мінімізація негативних соціальних, економічних і гуманітарних наслідків терористичних проявів.

Зазначене дає змогу узагальнити, що зміст адміністративно-правового режиму антитерористичної операції полягає у встановленні спеціального правового порядку діяльності органів державної влади, передусім суб'єктів, які мають повноваження у сфері протидії тероризму, серед яких основну координаційну роль відіграє Служба безпеки України. У межах цього режиму конкретизуються їх компетенція, механізми взаємодії, порядок прийняття управлінських рішень, особливості контролю та відповідальності.

Запровадження адміністративно-правового режиму антитерористичної операції має здійснюватися лише за наявності певних підстав. Як зауважує Ю. А. Джепа, підстави – це ті юридичні акти, за наявності яких трудові правовідносини вважаються припиненими. Вони охоплюють умови, які є сукупністю таких обставин, за наявності яких такі правовідносини можуть

бути припинені. Ці умови поділяються на два види, а саме: припинення трудових правовідносин на підставі розірвання трудового договору та за інших підстав. Різниця в цих двох видах полягає в тому, що передую припиненню трудових правовідносин [36, с. 11]. Отже, підстави запровадження адміністративно-правового режиму антитерористичної операції – це передбачена законом сукупність юридично значущих матеріальних та організаційно-правових обставин, встановлення яких уповноваженим суб'єктом зумовлює необхідність переходу від звичайного порядку адміністративно-правового регулювання до спеціального режиму публічного управління з метою запобігання, припинення та нейтралізації терористичної загрози. У змістовному вимірі йдеться про наявність реальної або потенційної терористичної небезпеки, яка за своїм характером, масштабом або наслідками виходить за межі можливостей ординарних управлінських механізмів і потребує централізації керівництва, концентрації владних повноважень та застосування спеціальних адміністративних процедур і примусових заходів.

У ст. 11 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» визначено, що Антитерористичним центром при Службі безпеки України антитерористична операція проводиться в разі, якщо: терористичний акт загрожує загибеллю багатьох людей чи іншими серйозними наслідками або якщо його вчинено водночас на території кількох областей, районів чи міст; ситуація, пов'язана із вчиненням або загрозою вчинення терористичного акту, є невизначеною щодо причин та обставин її виникнення й подальшого розвитку; вчинення терористичного акту зачіпає міжнародні інтереси України та її відносини з іноземними державами; реагування на вчинення дій з ознаками терористичного акту належить до компетенції різних правоохоронних та інших органів виконавчої влади; очевидною є неможливість відвернення або припинення терористичного акту силами правоохоронних і місцевих органів виконавчої влади окремого регіону [148]. В інших випадках антитерористична операція проводиться за погодженням з керівником

Антитерористичного центру при Службі безпеки України самостійно координаційною групою відповідного регіонального органу Служби безпеки України або органом виконавчої влади відповідно до їх компетенції [148]. У межах представленої в роботі проблематики зауважимо, що закон фактично не визначає підстав запровадження адміністративно-правового режиму антитерористичної операції, а лише окреслює умови її проведення як комплексу заходів. Тобто відбувається підміна категорій: підстави операційної діяльності ототожнюються з підставами запровадження спеціального правового режиму. У законі немає прямої норми про «введення режиму» з визначенням моменту його початку, територіальних меж і юридичних наслідків такого введення.

Отже, на нашу думку, підставами запровадження адміністративно-правового режиму антитерористичної операції є такі:

- 1) юридичний факт виникнення публічної небезпеки терористичного характеру, що створює реальну загрозу охоронюваним законом цінностям та потребує спеціального державного реагування;
- 2) недостатність звичайних (ординарних) механізмів публічного управління для локалізації або нейтралізації відповідної загрози;
- 3) необхідність централізації управління та концентрації владних повноважень у межах єдиного координаційного механізму;
- 4) потреба в тимчасовому встановленні особливого порядку реалізації прав і виконання обов'язків на визначеній території.

Рішення щодо проведення антитерористичної операції приймається залежно від ступеня суспільної небезпеки терористичного акту керівником Антитерористичного центру при Службі безпеки України за письмовим дозволом Голови Служби безпеки України або керівником координаційної групи відповідного регіонального органу Служби безпеки України за письмовим дозволом керівника Антитерористичного центру при Службі безпеки України, погодженим з Головою Служби безпеки України. Про рішення щодо проведення антитерористичної операції негайно інформується

Президент України [148]. Служба безпеки України під час здійснення заходів, пов'язаних з попередженням, виявленням і припиненням терористичної діяльності, у порядку, визначеному законодавством у сфері боротьби з тероризмом, виявляє фізичних осіб, юридичних осіб та організації, які відповідають критеріям, визначеним резолюціями Ради Безпеки ООН, для включення/виключення до/з відповідних санкційних переліків, зокрема переліку осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції, та оперативно перевіряє інформацію про відповідність фізичних осіб, юридичних осіб та організацій таким критеріям у межах запиту іноземної держави. Причому Служба безпеки України використовує затверджені Кабінетом Міністрів України доказові стандарти обґрунтованої підозри для включення/виключення до/з відповідних санкційних переліків [148]. Під час збору інформації для виявлення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій, які відповідають критеріям, визначеним резолюціями Ради Безпеки ООН, для включення/виключення, а також для перевірки інформації про відповідність фізичних осіб, юридичних осіб та організацій таким критеріям у межах запиту іноземної держави, Служба безпеки України користується повноваженнями, визначеними Кримінальним процесуальним кодексом України, цим Законом, іншими законами, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, указами і розпорядженнями Президента України, актами Кабінету Міністрів України, а також іншими нормативно-правовими актами [148].

Для безпосереднього управління конкретною антитерористичною операцією та керівництва силами й засобами, які залучаються до здійснення антитерористичних заходів, утворюється оперативний штаб, очолюваний керівником Антитерористичного центру при Службі безпеки України (координаційної групи відповідного регіонального органу Служби безпеки України) або особою, яка його заміщує, першим заступником чи заступником керівника Антитерористичного центру при Службі безпеки України. Порядок

діяльності оперативного штабу з управління антитерористичною операцією визначається на основі Положення про нього, яке затверджується Кабінетом Міністрів України. Керівник оперативного штабу визначає межі району проведення антитерористичної операції, приймає рішення про використання сил і засобів, що залучаються до її проведення, а в разі потреби за наявності передбачених законом підстав вносить на розгляд Ради національної безпеки і оборони України пропозиції щодо введення надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях. Втручання в оперативне управління антитерористичною операцією будь-яких осіб незалежно від посади не допускається [148].

Структурно Антитерористичний центр при Службі безпеки України складається з Міжвідомчої координаційної комісії та штабу, а також координаційних груп та їх штабів, які створюються при регіональних органах Служби безпеки України. У складі Антитерористичного центру при Службі безпеки України можуть створюватися й діяти військово-цивільні адміністрації – тимчасові державні органи, які призначені для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення безпеки та нормалізації життєдіяльності населення, правопорядку, участі в протидії диверсійним проявам і терористичним актам, недопущення гуманітарної катастрофи в районі проведення антитерористичної операції. Організація, повноваження й порядок діяльності військово-цивільних адміністрацій визначаються законом [59].

Отже, порядок запровадження адміністративно-правового режиму антитерористичної операції має такий вигляд:

- 1) визначення підстав до запровадження;
- 2) прийняття індивідуального управлінського рішення уповноваженим суб'єктом;
- 3) визначення територіальних меж дії режиму;
- 4) організація координаційного механізму;
- 5) введення спеціальних режимних заходів.

На відміну від конституційних надзвичайних режимів, запровадження антитерористичної операції не потребує указу Президента чи затвердження Верховною Радою, що засвідчує її галузевий, адміністративно-правовий характер.

Узагальнюючи, зазначимо, що адміністративно-правовий режим антитерористичної операції має особливу правову природу, яка зумовлена поєднанням імперативного методу адміністративно-правового регулювання, владно-організаційного характеру управлінських рішень і застосуванням заходів адміністративного примусу в умовах реальної або потенційної терористичної загрози. Підстави запровадження зазначеного режиму із наявністю об'єктивних обставин, які засвідчують загрозу або безпосереднє вчинення терористичного акту. Запровадження режиму не є дискреційним актом політичної доцільності, а здійснюється в межах і способ, визначених законом, що забезпечує його легітимність і відповідність принципу верховенства права. Порядок запровадження адміністративно-правового режиму антитерористичної операції характеризується централізованим управлінням, спеціальною процедурою прийняття рішення уповноваженим суб'єктом та координацією діяльності органів сектору безпеки й оборони. Ключову роль у цьому механізмі відіграє Служба безпеки України як суб'єкт, наділений спеціальною компетенцією у сфері протидії тероризму та організації міжвідомчої взаємодії.

Отже, адміністративно-правовий режим антитерористичної операції постає як комплексний правовий інструмент державного реагування на терористичні загрози, що поєднує організаційні, процедурні й примусові елементи та спрямований на забезпечення балансу між публічним інтересом у сфері безпеки та гарантіями прав і свобод людини. Його ефективність безпосередньо залежить від нормативної визначеності підстав запровадження, чіткості процедур реалізації та належного функціонування механізму міжвідомчої координації.

Висновки до розділу 2

З'ясовано, що адміністративно-правовий механізм протидії терористичній діяльності Служби безпеки України – це врегульована нормами чинного законодавства система спеціальних юридичних елементів, які забезпечують формування належних умов, організацію та ефективне здійснення СБУ діяльності щодо протидії тероризму як соціальному явищу, а також факторам, що зумовлюють його виникнення. Елементами цього механізму є такі: 1) нормативний, що охоплює адміністративне законодавство, яке регулює організаційно-управлінські аспекти діяльності СБУ за відповідним напрямом; 2) інституційний елемент – сукупність спеціально уповноважених органів і підрозділів, що входять до організаційної структури Служби; 3) політичний елемент – державна безпекова політика й державна політика у сфері боротьби з тероризмом; 4) ресурсний елемент – кадрове, матеріально-технічне, фінансове й інше забезпечення діяльності СБУ; 5) функціональний елемент – адміністративно-правові форми та методи протидії.

Зауважено, що державна політика – це стратегічно спрямований, оптимальний, системний курс діяльності держави й органів державної влади щодо вирішення найважливіших проблем життєдіяльності суспільства, який реалізується за допомогою імперативних, владно-управлінських і регуляторних інструментів. У контексті теми дисертаційного дослідження зазначено, що нині вироблено два політичні вектори: державна безпекова політика й політика протидії тероризму. Кожен з них більшою або меншою мірою впливає на антитерористичну діяльність Служби безпеки України.

Доведено, що адміністративно-правові форми протидії терористичній діяльності Службою безпеки України – це регламентовані адміністративним законодавством практичні моделі правореалізаційної діяльності органів і підрозділів СБУ, яка спрямована на створення правових, організаційних та інших умов для протидії тероризму як соціальному явищу, а також на

своєчасне й ефективне запобігання та припинення терористичних актів. До таких форм належать: адміністративно-правотворча діяльність; координація діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом; взаємодія із органами державної влади, місцевого самоврядування, міжнародними організаціями, підприємствами, організація та установами всіх форм власності з питань протидії тероризму; проведення антитерористичної операції; реалізація адміністративних процедур; участь у боротьбі з фінансуванням тероризму.

Встановлено, що координація діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом – це форма діяльності Служби безпеки України, спрямована на організацію та забезпечення функціональної взаємодії між уповноваженими суб'єктами протидії тероризму на території України, що передбачає узгодження спільних цілей, керівництво їх реалізацією та контроль за їх виконанням.

Акцентовано, що загальними ознаками категорії «адміністративна процедура» є такі: 1) це визначена законодавством послідовність дій суб'єкта владних повноважень; 2) останні спрямовано на розгляд і вирішення певної адміністративної справи; 3) результат процедури – прийняття адміністративного, індивідуального акту, який забезпечує реалізацію суб'єктивних прав, інтересів, виконання обов'язків.

Аргументовано, що адміністративно-правові методи протидії терористичній діяльності Службою безпеки України – це визначені законодавством України способи, засоби, заходи, прийоми адміністративно-владного характеру органів і підрозділів СБУ, за допомогою яких досягається виконання покладених на них завдань та функцій у сфері протидії терористичній діяльності. До цих методів належить: метод планування; метод аналізу; метод контролю; метод стандартизації; науковий метод; метод примусу.

Виокремлено, що правовий режим є системно організованим, нормативно закріпленим і цілеспрямовано сконструйованим порядком правового регулювання, який визначає особливий характер взаємодії

суб'єктів права з певним об'єктом або в межах конкретної сфери суспільних відносин шляхом поєднання дозволів, заборон, обов'язків, обмежень, пільг, гарантій, санкцій тощо.

Констатовано, що адміністративно-правовий режим антитерористичної операції – це встановлений нормами адміністративного законодавства особливий порядок публічно-владного регулювання суспільних відносин у зоні й у період проведення антитерористичної операції, який характеризується розширенням управлінських повноважень уповноважених суб'єктів, запровадженням спеціальних адміністративних процедур, тимчасовими обмеженнями прав і свобод фізичних та юридичних осіб, а також застосуванням заходів адміністративного примусу з метою нейтралізації терористичної загрози та забезпечення національної безпеки.

Обґрунтовано, що метою адміністративно-правового режиму антитерористичної операції є створення й забезпечення особливого правового порядку публічного управління в умовах терористичної загрози, який дає змогу уповноваженим суб'єктам державної влади ефективно запобігати, припиняти й нейтралізувати терористичну діяльність, мінімізувати її наслідки, гарантувати захист національної безпеки, життя та здоров'я населення, а також забезпечити функціонування органів державної влади в умовах підвищеного ризику.

Запропоновано такий перелік завдань адміністративно-правового режиму антитерористичної операції: нормативне визначення та розмежування компетенції суб'єктів протидії тероризму; запровадження спеціальних адміністративних процедур, необхідних для оперативного прийняття управлінських рішень в умовах загрози; встановлення тимчасових обмежень прав і свобод фізичних та юридичних осіб у межах, визначених законом; застосування заходів адміністративного примусу для припинення протиправних дій та локалізації небезпечних ситуацій; організація особливого режиму контролю й нагляду за дотриманням встановлених правил поведінки в зоні проведення антитерористичної операції;

забезпечення взаємодії між органами державної влади, військовими формуваннями та правоохоронними органами в межах єдиного управлінського механізму за координацією Служби безпеки України; мінімізація негативних соціальних, економічних і гуманітарних наслідків терористичних проявів.

Узагальнено, що зміст адміністративно-правового режиму антитерористичної операції полягає у встановленні спеціального правового порядку діяльності органів державної влади, передусім суб'єктів, які мають повноваження у сфері протидії тероризму, серед яких ключову координаційну роль відіграє Служба безпеки України. У межах цього режиму конкретизуються їх компетенція, механізми взаємодії, порядок прийняття управлінських рішень, особливості контролю та відповідальності.

Зауважено, що Закон України «Про боротьбу з тероризмом» фактично не визначає підстав запровадження адміністративно-правового режиму антитерористичної операції, а лише окреслює умови її проведення як комплексу заходів. Тобто відбувається підміна категорій: підстави операційної діяльності ототожнюються з підставами запровадження спеціального правового режиму. У законі немає прямої норми про «введення режиму» з визначенням моменту його початку, територіальних меж і юридичних наслідків такого введення.

Аргументовано, що підставами запровадження адміністративно-правового режиму антитерористичної операції є такі: 1) юридичний факт виникнення публічної небезпеки терористичного характеру, що створює реальну загрозу охоронюваним законом цінностям і потребує спеціального державного реагування; 2) недостатність звичайних (ординарних) механізмів публічного управління для локалізації або нейтралізації відповідної загрози; 3) необхідність централізації управління та концентрації владних повноважень у межах єдиного координаційного механізму; 4) потреба в тимчасовому встановленні особливого порядку реалізації прав і виконання обов'язків на визначеній території.

Схарактеризовано, що порядок запровадження адміністративно-правового режиму антитерористичної операції має такий вигляд: 1) визначення підстав до запровадження; 2) прийняття індивідуального управлінського рішення уповноваженим суб'єктом; 3) визначення територіальних меж дії режиму; 4) організація координаційного механізму; 5) введення спеціальних режимних заходів. Акцентовано, що, на відміну від конституційних надзвичайних режимів, запровадження антитерористичної операції не потребує указу Президента чи затвердження Верховною Радою, що засвідчує її галузевий, адміністративно-правовий характер.

Визначено, що адміністративно-правовий режим антитерористичної операції має особливу правову природу, яка зумовлена поєднанням імперативного методу адміністративно-правового регулювання, владно-організаційного характеру управлінських рішень і застосуванням заходів адміністративного примусу в умовах реальної або потенційної терористичної загрози. Підстави запровадження зазначеного режиму пов'язані з наявністю об'єктивних обставин, які засвідчують загрозу або безпосереднє вчинення терористичного акту. Запровадження режиму не є дискреційним актом політичної доцільності, а здійснюється в межах і способами, визначені законом, що забезпечує його легітимність і відповідність принципу верховенства права. Порядок запровадження адміністративно-правового режиму антитерористичної операції характеризується централізованим управлінням, спеціальною процедурою прийняття рішення уповноваженим суб'єктом і координацією діяльності органів сектору безпеки й оборони. Ключову роль у цьому механізмі відіграє Служба безпеки України як суб'єкт, наділений спеціальною компетенцією у сфері протидії тероризму та організації міжвідомчої взаємодії.

Констатовано, що адміністративно-правовий режим антитерористичної операції постає як комплексний правовий інструмент державного реагування на терористичні загрози, що поєднує організаційні, процедурні та примусові елементи та спрямований на забезпечення балансу між публічним інтересом

у сфері безпеки та гарантіями прав і свобод людини. Його ефективність безпосередньо залежить від нормативної визначеності підстав запровадження, чіткості процедур реалізації й належного функціонування механізму міжвідомчої координації.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБОЮ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1. Особливості взаємодії Служби безпеки України з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони в питаннях протидії терористичній діяльності

Протидія терористичній діяльності за своєю природою є міжвідомчою й багаторівневою, оскільки охоплює оперативно-розшукові, контррозвідувальні, військові, інформаційні та управлінські компоненти. Жоден суб'єкт сектору безпеки й оборони не має повний спектр ресурсів і повноважень, необхідних для самостійної нейтралізації терористичних загроз. Тому основним чинником ефективності діяльності Служби безпеки України за відповідним напрямом є налагодження дієвої та результативної взаємодії з іншими суб'єктами сектору безпеки й оборони.

Загалом взаємодія – це узгоджена діяльність двох або більше суб'єктів, спрямована на досягнення спільної мети шляхом координації їх повноважень, ресурсів і дій. У психології взаємодія – це процес безпосереднього або опосередкованого впливу людей одне на одного, що породжує їх взаємну обумовленість і зв'язок. Причинна обумовленість становить головну особливість взаємодії, коли кожна з взаємодіючих сторін є причиною іншої та наслідком одночасного зворотного впливу протилежної сторони, що визначає розвиток об'єктів та їх структур. Якщо під час взаємодії виявляється протиріччя, то воно є джерелом саморуху та саморозвитку явищ і процесів. Під взаємодією в психології розуміється не лише вплив людей одне на одного, а й безпосередня організація їх спільних дій, що надає можливість групі реалізувати загальну для її членів діяльність.

Соціальна психологія ґрунтується на тому, що взаємодія завжди має інтерсуб'єктивний характер, ознаками якого є: предметність (наявність спільної конкретної мети, що зумовлює спільність дій у ході її досягнення); ситуативність, або регламентованість конкретними обставинами; тривалість, інтенсивність, норми та правила взаємодії; рефлексивність (рефлексивна багатозначність) – можливість для взаємодії бути виявом як суб'єктивних намірів, так і наслідком спільної участі в колективній діяльності; експлікованість – можливість спостереження, реєстрації конкретних дій індивідів, суб'єктів взаємодії [76, с. 82]. У сфері філософії взаємодія – це поняття для позначення впливу речей одне на одного для відображення взаємозв'язків між різними об'єктами для характеристики форм людського буття, людської діяльності й пізнання. У понятті «взаємодія» фіксуються прямі та «зворотні» впливи речей одне на одного, обміни речовиною, енергією й інформацією між різними об'єктами, між організмами й середовищем, форми кооперації людей у різних ситуаціях співробітництва. Взаємодія охоплює прямі й опосередковані відносини між об'єктами й системами. Прикладами прямих взаємодій оперує класична механіка, коли розглядає зіткнення та відштовхування, що передають рух від одного тіла до іншого. У суспільній області прикладом взаємодії може бути безпосереднє спілкування між людськими індивідами [118]. Як зазначає О. О. Піменова, соціальна взаємодія – це така форма спілкування осіб, соціальних спільностей, верств, угруповань, за якою систематично здійснюється їх вплив один на одного, реалізується соціальна дія кожного з партнерів, досягається пристосування дій одного до дій іншого, спільність у розумінні ситуації, сенсу дій і певний ступінь солідарності або згоди між ними [184].

Поняття взаємодії активно використовується в межах різних сфер суспільного життя й у контексті діяльності різноманітних суб'єктів. До прикладу, І. П. Козаченко та В. Л. Регульський вважають, що взаємодія – це своєрідна модель комплексного здійснення оперативно-розшукових та інших правоохоронних заходів, які здійснюються з огляду на відповідні умови

оперативної ситуації (обстановки). Тобто взаємодія є концентрацією сил, засобів і методів для досягнення поставленої мети, здійснення відповідних спільних заходів, вибором таких тактичних прийомів або їх комбінацій, які найкраще забезпечують виконання завдань у винятково короткі терміни силами і засобами, що є в розпорядженні суб'єктів взаємодії, при найменших затратах і під час безумовного дотримання чинного законодавства [65, с. 177–203]. У межах окресленої в роботі проблематики зауважимо на підході А. В. Носача. Взаємодію Служби безпеки України з органами державної влади та громадськістю у сфері протидії тероризму вчений визначає як засновану на національних і міжнародних правових актах, узгоджену за метою, місцем і часом її спільну діяльність з іншими не підпорядкованими їй компетентними суб'єктами, що реалізується з метою профілактики, попередження, виявлення й припинення терористичних дій, забезпечення притягнення винних осіб до відповідальності, встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню таких дій, їх усунення, та полягає у вчиненні спільних дій, об'єднанні сил і засобів [113, с. 188].

Взаємодію підрозділів СБУ з правоохоронними органами у сфері протидії контрабанді наркотичних засобів В. Л. Ортинський розуміє як спільну, основану на чіткому дотриманні правових норм, діяльність СБУ та інших правоохоронних органів, яка проводиться в конкретних формах, за допомогою спеціально визначених методів, узгоджених за місцем і часом, з метою протидії контрабанді наркотичних засобів [121, с. 7]. Водночас М. С. Ткаченко взаємодію правоохоронних органів України з питань протидії корупційним правопорушенням тлумачить як спільну, взаємоузгоджену діяльність уповноважених органів державної влади, яка передбачає можливість їх взаємного впливу одне на одного з метою досягнення певного кінцевого результату. Отже, взаємодія відображає рівень і напрями впливу одного суб'єкта на інший, а також надає можливість поєднати специфічні повноваження різних правоохоронних органів, що сприяє швидшому, якіснішому й більш результативному вирішенню проблем у сфері протидії та

попередження корупційних правопорушень [192]. Своєю чергою Ю. Ф. Кравченко розглядає взаємодію в системі органів внутрішніх справ як такий стан взаємозв'язків між елементами системи органів внутрішніх справ, за якого вони справляють взаємний вплив одне на одного й на відповідну сферу діяльності. Автор розрізняє позитивну й негативну взаємодію. Позитивна взаємодія в органах внутрішніх справ – це такий режим взаємозв'язків між елементами системи органів внутрішніх справ, який забезпечує погоджене функціонування з метою розв'язання загальних завдань. Водночас негативна взаємодія в органах внутрішніх справ – це такий режим взаємозв'язків між елементами системи органів внутрішніх справ, за якого функціонування цих елементів спрямоване на досягнення протилежних цілей (вплив та дії кожного спрямовані на те, щоб перешкодити розвитку іншого суб'єкта) [138, с. 503; 190].

Отже, проведений аналіз дає змогу дійти висновку, що взаємодія Служби безпеки України з іншими суб'єктами сектору безпеки й оборони у сфері протидії терористичній діяльності є врегульованою нормами адміністративного права системою узгоджених владно-організаційних відносин та управлінських відносин, які виникають між СБУ й іншими суб'єктами в процесі реалізації їх компетенції та спрямовані на забезпечення єдиного, скоординованого й безперервного державного реагування на терористичні загрози.

Значення відповідної взаємодії розкривається так:

- по-перше, забезпечує узгодженість компетенції та процедур діяльності різних за правовим статусом і функціональним призначенням суб'єктів;
- по-друге, мінімізує ризик управлінських колізій і дублювання повноважень;
- по-третє, підвищує ефективність використання оперативних, інформаційних і силових ресурсів;

- по-четверте, створює правові гарантії законності під час застосування заходів безпеки;
- по-п'яте, забезпечує безперервність реагування на загрози в умовах кризових ситуацій;
- по-шосте, посилює інституційну спроможність держави у сфері національної безпеки.

Аналізуючи особливості взаємодії Служби безпеки України з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони в питаннях протидії терористичній діяльності, зосередимо увагу на правових засадах такої спільної діяльності. Зокрема, ст. 8 Закону України «Про боротьбу з корупцією» регулює взаємодію суб'єктів, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом. Суб'єкти, які, згідно з цим Законом безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом, зобов'язані: 1) взаємодіяти з метою припинення кримінально протиправної діяльності осіб, причетних до тероризму, зокрема міжнародного, фінансування, підтримки чи вчинення терористичних актів і кримінальних правопорушень, які скоєні з терористичною метою; 2) здійснювати обмін інформацією щодо: заволодіння чи виникнення загрози заволодіння терористичними групами (терористичними організаціями) зброєю, вибуховими речовинами, іншими засобами масового ураження; перетинання державного кордону України її громадянами, іноземцями та особами без громадянства з метою вчинення терористичних актів; виявлених у пасажирів проїзних документів, що дають право на проїзд у транспортних засобах міжміського та міжнародного сполучення, з ознаками підроблення; використання чи загрози використання терористами, терористичними групами чи терористичними організаціями засобів зв'язку та комунікаційних технологій; 3) сприяти забезпеченню ефективного прикордонного контролю, контролю за виданням документів, що посвідчують особу, та проїзних документів з метою запобігання їх фальсифікації, підробленню або незаконному використанню; 4) запобігати діям або пересуванню терористів, терористичних груп чи терористичних організацій, а також осіб, які

підозрюються у вчиненні терористичних актів або причетності до міжнародних терористичних груп чи організацій; 5) припиняти спроби іноземців, щодо яких є дані про їх причетність до міжнародних терористичних груп чи організацій, здійснювати транзитний проїзд через територію України; 6) надавати персональні дані громадян України, іноземців або осіб без громадянства, що перебувають на території України, на підставі запитів (звернень) державних органів, які мають право на здійснення контррозвідувальної діяльності [148].

У ст. 7 Закону України «Про боротьбу з корупцією» виокремлено координаційні повноваження Антитерористичного центру при Службі безпеки України, зокрема: підготовка, організація та проведення антитерористичних операцій і координація діяльності суб'єктів, які ведуть боротьбу з тероризмом чи залучаються до конкретних антитерористичних операцій, діяльності уповноважених підрозділів суб'єктів боротьби з тероризмом та Антитерористичного центру при Службі безпеки України, що полягає в здійсненні ними в умовах безпосереднього підвищеного ризику для життя та здоров'я заходів (зокрема й силових) з протидії незаконним збройним (воєнізованим) формуванням (групам), терористичним організаціям (групам), розвідувально-диверсійним групам, припинення терористичних актів і кримінальних правопорушень, вчинюваних із терористичною метою, участі в забезпеченні режиму воєнного й надзвичайного стану в разі їх оголошення (оперативно-бойова діяльність); національна координація виконання резолюцій Ради Безпеки ООН щодо протидії міжнародному тероризму [148]. До складу координаційних груп при регіональних органах Служби безпеки України входять керівники регіональних органів Служби безпеки України, територіальних органів Національної поліції, регіональних органів та територіальних підрозділів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, відповідних органів з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення Автономної Республіки Крим, обласних, Київської,

Севастопольської міських державних адміністрацій, у регіонах, де дислоковано органи охорони державного кордону, підрозділи Управління державної охорони України, – їх керівники, а також представники інших місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій. Координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України очолюють відповідно начальник Головного управління Служби безпеки України в Автономній Республіці Крим, начальник управління Служби безпеки України в області, містах Києві та Севастополі. Склад координаційних груп при регіональних органах Служби безпеки України затверджується відповідно Радою міністрів Автономної Республіки Крим, головою обласної державної адміністрації, головою виконавчого органу Київської чи Севастопольської міської ради [148].

Аналіз положень 7 та 8 згаданого вище Закону дає можливість констатувати, що він має низку систематичних недоліків у межах регулювання взаємодії Служби безпеки України з іншими суб'єктами сектору безпеки й оборони в питаннях протидії терористичній діяльності, зокрема: по-перше, законодавча конструкція побудована за моделлю інституційного переліку та загальних повноважень, але без належної процесуальної деталізації взаємодії. Норми не встановлюють чіткого механізму координації між уповноваженими суб'єктами, не визначають алгоритму прийняття міжвідомчих рішень, порядку формування спільного оперативного управління та юридичної сили координаційних рішень для інших органів; по-друге, відсутність нормативного розмежування компетенції в умовах перетину функцій, зокрема Закон не визначає критерії пріоритетності повноважень різних органів у разі, коли їх юрисдикції збігаються (наприклад, у площині оперативно-розшукових, контррозвідувальних чи силових заходів). Не врегульовано питання єдиного оперативного керівництва поза межами формально оголошеної антитерористичної операції, що створює ризик фрагментації управління; по-третє, немає комплексної моделі інформаційної взаємодії. Закон не визначає

обов'язкових стандартів обміну інформацією, строків її передання, порядку доступу до міжвідомчих інформаційних ресурсів, а також відповідальності за порушення таких процедур. У сучасних умовах мережових загроз така невизначеність значно знижує превентивний потенціал системи.

Частково недоліки правового регулювання взаємодії Служби безпеки України з іншими суб'єктами сектору безпеки й оборони в питаннях протидії терористичній діяльності законодавець намагається вирішити в «Концепції боротьби з тероризмом в Україні». У документі вказано, що запобігання терористичній діяльності передбачає вирішення таких завдань: оптимізацію завдань і повноважень суб'єктів боротьби з тероризмом із використанням досвіду, набутого під час проведення антитерористичної операції в Донецькій та Луганській областях, а також кращого світового досвіду у сфері боротьби з тероризмом; запровадження дієвих механізмів взаємодії й обміну інформацією між суб'єктами боротьби з тероризмом та іншими державними органами; реалізація суб'єктами боротьби з тероризмом комплексу взаємоузгоджених заходів правового, організаційного, адміністративного, режимного й технічного характеру щодо усунення внутрішніх і зовнішніх причин виникнення та поширення тероризму в Україні, мінімізації його негативного впливу [156]. Своєю чергою концепцією передбачено, що виявлення та припинення терористичної діяльності передбачає вирішення таких завдань: реалізацію за єдиним задумом комплексу взаємоузгоджених планових оперативно-розшукових, розвідувальних, оперативно-технічних та інших передбачених законодавством заходів із викриття діяльності терористичних організацій, терористичних груп, окремих терористів щодо підготовки або вчинення терористичних актів; організацію та проведення спеціальних операцій з метою усунення терористичної загрози, припинення діяльності терористичних організацій, терористичних груп, окремих терористів, спрямованої на підготовку або вчинення терористичних актів; уточнення порядку взаємодії суб'єктів боротьби з тероризмом у різних ситуаціях [156].

Також увагу слід зосередити на міжнародному співробітництві, яке в контексті боротьби з тероризмом передбачає вирішення таких завдань, як: активізація міжнародного співробітництва з міжнародними організаціями, які здійснюють боротьбу з тероризмом, з метою залучення їх допомоги для підвищення ефективності боротьби з тероризмом в Україні; продовження діяльності щодо приєднання України до міжнародних договорів у сфері боротьби з тероризмом, укладених у межах ООН, інших міжнародних організацій, членом яких є Україна; координація й удосконалення взаємодії суб'єктів боротьби з тероризмом із правоохоронними органами та спеціальними службами іноземних держав, антитерористичними структурами ООН, ОБСЄ, НАТО, ЄС, іншими міжнародними організаціями, що здійснюють боротьбу з тероризмом, на підставі міжнародних договорів; укладення міжнародних договорів про співробітництво у сфері боротьби з тероризмом між суб'єктами боротьби з тероризмом і відповідними органами іноземних держав; налагодження постійного обміну досвідом із відповідними органами іноземних держав і міжнародними організаціями, які здійснюють боротьбу з тероризмом [156].

Якщо розглянути зазначену вище Концепцію крізь призму міжвідомчої взаємодії, її ключовий недолік полягає не так в окремих прогалинах, як у тому, що немає цілісної управлінської логіки побудови системи. Документ декларує провідну роль Служби безпеки України, але не трансформує цю роль у структурований механізм інтеграції інших суб'єктів сектору безпеки й оборони в єдину систему прийняття рішень. У результаті координація описується як функція, проте не як процедура. Через це виникає розрив між стратегічним рівнем формулювання завдань і операційним рівнем їх реалізації. Концепція не визначає, яким чином має відбуватися узгодження позицій різних органів у динамічних ситуаціях, хто формує остаточне управлінське рішення в разі розбіжностей, як забезпечується вертикальна й горизонтальна інтеграція сил різної відомчої підпорядкованості. Відсутність такої логіки означає, що провідний статус СБУ не набуває чітко окресленого

імперативного змісту, а інші суб'єкти зберігають автономність, що потенційно ускладнює синхронізацію дій.

Визначаючи особливості взаємодії Служби безпеки України з іншими суб'єктами сектору безпеки й оборони в питаннях протидії терористичній діяльності, не можна не зауважити на правозастосовній практиці. Ще до початку повномасштабного вторгнення Служба безпеки України провела в Херсонській області масштабні багатоступінчасті антитерористичні навчання. Під час тренувальних заходів увагу було зосереджено на морській прибережній зоні регіону, а також адмінмежі з тимчасово окупованою територією АР Крим. У навчаннях брали участь підрозділи СБУ, Збройних сил України, Державної прикордонної служби, Національної поліції та Держслужби спеціального транспорту. Заходи проводилися в умовах, максимально наближених до реальних. За даними спецслужби, у ході відпрацювання тренувальних завдань під посиленням контролю і охороною перебували стратегічно важливі об'єкти критичної інфраструктури Херсонщини. Передусім це стосується морських портів, об'єктів енергопостачання, аеропорту, мостів і газовидобувних веж. Учасники навчань здійснюють спільні режимно-обмежувальні заходи в морських прибережних населених пунктах регіону. Тренування проводяться в суворій відповідності до вимог чинного законодавства України та з безумовним дотриманням прав і свобод людини [175].

З початку 2024 року Служба безпеки України провела 17 антитерористичних операцій на території Донецької та Луганської областей. Про це повідомляють «Новини Краматорського району» з посиланням на брифінг зі спікером СБУ Г. Прищепою. За її даними, у населених пунктах, зокрема у Слов'янську (3 операції), Новогродівці, Богоявленці/Вугледарі, Мирнограді (2 операції), Костянтинівці, Краматорську, Кураховому, Покровську, Селидовому (2 операції), Іскрі, Новопавлівці, Торецьку Донецької області та Новолюбівці Луганської області були проведені контртерористичні заходи. У період з початку

2024 року СБУ через Державну воєнно-кримінальну розвідку передано 476 повідомлень інформації щодо намірів агресора щодо наступу, його дислокації та маршрутів переміщення. У 60 випадках підтверджено успішне виконання українськими Збройними Силами ударів по ворожих цілях за наданими координатами від СБУ, що спричинило значні втрати у військовій техніці та живій силі ворога [33].

СБУ разом із Національною поліцією провела низку антитерористичних заходів. Наприклад, у січні 2023 року на території одного з районів Харкова Служба безпеки України провела антитерористичні контрдиверсійні заходи за участю органів військового управління та інших правоохоронних структур із залученням військової техніки, озброєння та радіотехнічних засобів. Метою планованих заходів було підвищення безпеки мирного населення Харкова, посилення захищеності об'єктів критичної інфраструктури, а також виявлення й затримання можливих диверсійних груп. У спецслужбі попередили, що під час антитерористичних контрдиверсійних заходів можливе обмеження проходу або проїзду на деяких вулицях міста, перевірка документів громадян, огляд автомобільного транспорту [176]. 26 червня 2025 року СБУ та Нацполіція провели безпекові заходи в центрі Києва, зокрема в Шевченківському районі, з метою перевірки антитерористичного й контрдиверсійного захисту місць масового перебування людей. Спецслужби звернулись з проханням до киян і гостей мати при собі документи, що посвідчують особу, й не затримуватися на вулиці після початку комендантської години. Спецслужби провели огляд території й окремих будівель – помешкань, офісів, місць загального користування в багатоповерхівках, кав'ярні тощо. Також здійснили перевірку громадян, що перебувають у цих будівлях та біля них [143].

У вересні 2024 року Служба безпеки України спільно з Національною поліцією нейтралізували в Чернігівській області диверсійну групу, яка на замовлення спецслужб РФ намагалася знищити об'єкти «Укрзалізниці» поблизу кордону. У телеграм-каналі СБУ повідомили, що через підпали

релейних шаф і сигнальних установок окупанти сподівалися зірвати перевезення особового складу, техніки та боєприпасів Сил оборони на передову. До складу диверсійної групи входило четверо жителів Одеської та Чернігівської областей. Фігуранти шукали легкі гроші в телеграм-каналах, де згодом були завербовані російською спецслужбою. Для виконання ворожого завдання диверсанти спочатку розвідували локації залізничного енергообладнання, а потім фотографували їх для погодження цілей з окупантами. Після команди від куратора фігуранти вчиняли підпали за допомогою легкозаймистої суміші. У такий спосіб, як зазначають у СБУ, вони намагалися знищити чотири релейні шафи. Співробітники СБУ затримали диверсантів на гарячому. Слідчі Служби безпеки повідомили їм про підозру за ч. 2 ст. 28 і ч. 2 ст. 113 Кримінального кодексу України (диверсія, вчинена за попередньою змовою групою осіб в умовах воєнного стану) [174].

У грудні 2025 року СБУ та Нацполіція звітували, що затримали трьох чоловіків, які здійснили подвійний терористичний акт у Києві 11 грудня. Затримання відбулося по «гарячих слідах» протягом 6 годин після вчинення вибухів. Усі троє затриманих – громадяни України, уродженці Одеської та Донецької областей віком 23, 27 та 25 років. У Києві вони працювали різноробочими на будівництві й одночасно шукали «легкі заробітки» в телеграм-каналах, де їх і завербував ворог. Отримавши завдання на вчинення теракту, фігуранти розподілили ролі та, конспіруючись, придбали складові до саморобних вибухових пристроїв у різних промислових магазинах. Після виготовлення вибухівки вони розмістили її за координатами, які їм дав куратор. А для трансляції та координації вибуху вони встановили поблизу місця теракту мобільні телефони, які в режимі онлайн передавали відео ворогу [173]. Обидва вибухи відбулися на промзоні, яку патрулювали співробітники Нацгвардії. Перший підрив стався, коли поруч із СВП проходили двоє нацгвардійців. Унаслідок цього один з них загинув, а інший військовослужбовець та охоронець локації зазнали травм різного ступеня

тяжкості. Наступний вибух стався під час прибуття на місце події працівників правоохоронних органів – цього разу від вибуху постраждали ще двоє працівників поліції. У межах кримінального провадження за ч. 3 ст. 258 Кримінального кодексу України (терористичний акт, що призвів до загибелі людини) затриманим повідомлено про підозру [173].

Отже, узагальнення норм чинного законодавства, наукових поглядів вчених і правозастосовної практики дає можливість виокремити такі особливості взаємодії Служби безпеки України з іншими суб'єктами сектору безпеки й оборони в питаннях протидії терористичній діяльності:

- по-перше, СБУ в межах відповідної взаємодії не лише виконує роль координатора, а й є безпосереднім реалізатором антитерористичних заходів;

- по-друге, проведення контрдиверсійних і антитерористичних заходів відбувається на основі узгоджених планів, із визначенням відповідальних органів, сил і засобів;

- по-третє, у таких правовідносинах відбувається чіткий розподіл компетенції, наприклад, СБУ, як правило, забезпечує оперативно-розшукову та контррозвідувальну складову, Національна поліція – силову підтримку та слідчі дії, а Збройні Сили або інші військові формування – охорону периметру, блокування районів тощо;

- по-четверте, активне використання таких форм взаємодії як координаційні групи або штаби, де представники різних органів приймають спільні рішення в режимі реального часу;

- по-п'яте, взаємодія передбачає регулярний і систематичний обмін розвідувальними даними, орієнтуваннями, матеріалами кримінальних проваджень, аналітичними висновками;

- по-шосте, на відміну від інших форм міжвідомчої співпраці, ця взаємодія має превентивний і реактивний характер і пов'язана із застосуванням заходів державного примусу.

– по-сьоме, реалізація спільних заходів відбувається в умовах потенційного обмеження прав і свобод, що потребує підвищених гарантій законності та пропорційності.

3.2. Удосконалення адміністративного законодавства у сфері протидії терористичній діяльності Службою безпеки України та перспективи його адаптації до норм Європейського Союзу

Чинне адміністративне законодавство, яке регламентує діяльність Служби безпеки України у сфері протидії тероризму, сформоване в різні періоди й за різних безпекових умов, що зумовлює його фрагментарність, наявність колізій і недостатню узгодженість із сучасною моделлю сектору безпеки й оборони. У практичній площині це виявляється в складнощах координації між суб'єктами, невизначеності процедур реалізації окремих повноважень і недостатній інтегрованості адміністративно-правових механізмів реагування на новітні терористичні загрози. Додаткової актуальності досліджувана проблематика набуває у зв'язку з євроінтеграційним курсом України та необхідністю гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу. Адаптація адміністративно-правових норм до *acquis* ЄС у сфері протидії тероризму передбачає не лише імплементацію окремих директив чи регламентів, а й системне переосмислення підходів до регулювання повноважень, процедурних гарантій, міжвідомчої взаємодії та захисту прав людини у процесі реалізації антитерористичних заходів.

З'ясуємо, якими є норми та стандарти Європейського Союзу у сфері протидії терористичній діяльності. Головним успіхом політики ЄС у боротьбі з тероризмом є гармонізація правових баз держав-членів. Союз встановив спільні стандарти й процедури для злочинів, пов'язаних з тероризмом, методи розслідування та судову співпрацю. Стикаючись із тривалою та

еволюціонуючою терористичною загрозою, Європейський Союз дедалі активніше й амбітніше формує власну політику у сфері протидії тероризму. Попри те, що первинна відповідальність за боротьбу зі злочинністю та забезпечення національної безпеки залишається за державами-членами, ЄС відіграє важливу роль у забезпеченні міждержавної співпраці, координації дій, часткової гармонізації законодавства, а також надає фінансову підтримку для реагування на транснаціональні загрози. Усвідомлення взаємозв'язку між розвитком і стабільністю, а також між внутрішнім і зовнішнім вимірами безпеки, суттєво вплинуло на формування зовнішньої діяльності ЄС у сфері протидії тероризму. Упродовж останніх років фінансування відповідних заходів з боку ЄС зростало, що сприяло поглибленню співпраці між національними правоохоронними органами та посиленню інституційної підтримки з боку спеціалізованих органів Союзу, зокрема Європолу, eu-LISA та Євроюсту. Прийняті останніми роками нормативні акти й інструменти зосереджені, зокрема, на гармонізації визначень терористичних злочинів і санкцій за їх вчинення, удосконаленні механізмів обміну інформацією та даними, посиленні контролю за зовнішніми кордонами, протидії фінансуванню тероризму, а також регулюванні обігу вогнепальної зброї [222].

Основні міжнародно-правові акти Ради Європи у сфері протидії тероризму ухвалюються її двома ключовими інституціями – Комітетом міністрів та Парламентською асамблеєю. Комітет міністрів є статутним органом Ради Європи, до складу якого входять міністри закордонних справ держав-членів або їхні постійні представники; саме він приймає рішення та відкриває для підписання міжнародні договори. Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЄ) виконує дорадчу функцію та ухвалює рекомендації, резолюції й висновки, які не мають обов'язкової сили, але відіграють суттєву роль у формуванні політики Організації. Підхід Ради Європи до протидії тероризму ґрунтується на триєдиній моделі: зміцнення правової бази, усунення причин тероризму та забезпечення захисту фундаментальних

цінностей. Обидва органи, зокрема ПАРЄ, здійснюють позасудовий моніторинг політики й практики держав-членів у цій сфері [221]. Своєю чергою Рада Європи ухвалила низку міжнародно-правових актів, спрямованих на протидію тероризму. Ключовим рамковим договором у цій сфері є Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму (CETS № 196), прийнята 16 травня 2005 року та така, що набула чинності 1 червня 2007 року. Вона замінила Європейську конвенцію про боротьбу з тероризмом (CETS № 90), прийняту 27 січня 1977 року і чинну з 4 серпня 1978 року. Основною метою нової Конвенції є підвищення ефективності чинних міжнародних інструментів у сфері боротьби з тероризмом. Водночас документ орієнтований на посилення превентивного компоненту державної політики держав-членів. Зокрема, Конвенція передбачає криміналізацію окремих діянь, які створюють передумови для вчинення терористичних злочинів, зокрема публічних провокацій до їх вчинення, вербування та навчання з терористичною метою. Крім того, вона спрямована на зміцнення співробітництва у сфері запобігання тероризму як на внутрішньодержавному рівні через розвиток національних політик превенції, так і на міжнародному рівні шляхом удосконалення механізмів екстрадиції, взаємної правової допомоги та інших форм міждержавної взаємодії [221].

22 жовтня 2015 року було прийнято Додатковий протокол до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму (CETS № 217) (який набрав чинності 1 липня 2017 року). Він кваліфікує низку дій, включаючи участь в об'єднанні чи групі з метою тероризму, отримання терористичної підготовки, поїздки за кордон з метою тероризму та фінансування або організацію поїздок з цією метою, як кримінальний злочин. Цей Додатковий протокол було прийнято у відповідь на Резолюцію Ради Безпеки 2178 (2014), яка відображає оцінки Організації Об'єднаних Націй про те, що в Іраку та Сирії було/є щонайменше 25 000 іноземних бойовиків, які вступили до лав Ісламської держави (включаючи з деяких європейських та азійських країн, що входять до її складу). Вперше в міжнародному праві цей документ кваліфікує підготовку

актів тероризму – на початковому етапі (вербування, навчання, а також підготовка та фінансування поїздок з метою тероризму) – як кримінальний злочин. Водночас у травні 2015 року Рада Європи започаткувала трирічний план дій щодо протидії насильницькому екстремізму та радикалізації, зокрема в школах і в'язницях, а також в Інтернеті. Як Комітет міністрів, так і Парламентська асамблея дуже активно ухвалювали низку декларацій, резолюцій та рекомендацій щодо широкого кола питань, пов'язаних з тероризмом. Деякі з них включають низку нововведень, наприклад, Конвенцію Ради Європи про відмивання, пошук, вилучення та конфіскацію доходів від злочинної діяльності та про фінансування тероризму (CETS № 198) (прийнята 16 травня 2005 року, набула чинності 1 травня 2008 року), яка є першим міжнародним договором, що охоплює як запобігання, так і контроль над відмиванням грошей та фінансуванням тероризму. У 2015 році Комітет міністрів ухвалив План дій щодо боротьби з насильницьким екстремізмом і радикалізацією, що призводить до тероризму (CM(2015) від 19 травня 2015 року). Він має дві основні цілі: 1) зміцнити правову базу проти тероризму та насильницького екстремізму; 2) запобігати насильницькій радикалізації та боротися з нею шляхом вжиття конкретних заходів у державному секторі, зокрема в школах та в'язницях, а також в Інтернеті [221].

Рада Європи зробила значний внесок у запобігання та придушення тероризму шляхом реалізації Стратегії боротьби з тероризмом на 2018–2022 роки. Щодо встановлення стандартів, то через спеціалізований Комітет з питань боротьби з тероризмом (CDCT) Рада Європи розробила такі три нові Рекомендації, один набір Керівних принципів та один інструмент, спрямований на посилення національного потенціалу в конкретних сферах:

1) Рекомендація CM/Rec(2021) про заходи, спрямовані на захист дітей від радикалізації з метою тероризму, яка зосереджена на захисті дитини від радикалізації шляхом залучення фахівців першої лінії, громадянського суспільства та приватного сектору, а також на розробці стратегій

запобігання, спрямованих на реалізацію цієї моделі з урахуванням найкращих інтересів дитини;

2) Рекомендація CM/Rec(2022) щодо використання інформації, зібраної в зонах конфліктів, як доказів у кримінальному провадженні, пов'язаному з терористичними злочинами, яка надає державам-членам рекомендації щодо можливого використання інформації, зібраної в зонах конфліктів, у розслідуваннях і національних кримінальних провадженнях проти осіб, підозрюваних у причетності до терористичної діяльності, за умови, якщо така інформація була зібрана відповідно до верховенства права й у повній відповідності до стандартів прав людини, встановлених Європейською конвенцією з прав людини. Ця Рекомендація є подальшою дією Ради Європи щодо підтримки держав-членів у боротьбі з явищем іноземних бойовиків-терористів (ІБТ). Вона ґрунтується на стандартах, запроваджених 2015 року Додатковим протоколом до Конвенції про запобігання тероризму (CETS № 217), який сприяв введенню низки кримінальних злочинів, пов'язаних з ІБТ, до правових систем держав-членів;

3) Рекомендація CM/Rec(2022) щодо оцінки ризиків осіб, обвинувачених або засуджених за терористичні злочини, яка містить рекомендації щодо інструментів і процесів, що вважаються найефективнішими для оцінки ризиків, що становлять ці категорії осіб, на які компетентні органи повинні покладатися під час пошуку балансу між індивідуальними свободами й необхідністю забезпечення безпеки широкої громадськості. Вона охоплює всі етапи, на яких може бути використана така оцінка, від судового етапу до потенційного виконання вироків і звільнення з в'язниці, надаючи рекомендації щодо того, як належним чином проводити оцінку ризиків і використовувати результати цього процесу для підтримки судових рішень або заходів безпеки [217].

Окрім зазначеного, зауважимо, що ЄС посилив спроможність протидіяти тероризму завдяки низці ініціатив. Порядок денний ЄС із боротьби з тероризмом, ухвалений 2020 року, дав змогу краще прогнозувати,

запобігати, захищати й реагувати на терористичні загрози. Директива про боротьбу з тероризмом, яку впроваджено в усіх державах-членах, криміналізує такі дії, як проходження навчання з терористичною метою та фінансування тероризму. У звіті також акцентовано на тривалій проблемі повернення іноземних бойовиків-терористів до ЄС. Для її розв'язання докладаються значні зусилля, зокрема здійснюються систематичні перевірки в Шенгенській інформаційній системі. Захист громадських місць від терористичних загроз є одним з пріоритетів. Програма радників ЄС із питань захисної безпеки мобілізувала експертів для оцінювання й посилення безпеки громадських просторів, заходів підвищеного ризику та критичної інфраструктури. Крім того, ЄС збільшив фінансування заходів із захисту місць релігійного поклоніння, зокрема у відповідь на збільшення кількості виявів антисемітизму [218].

ЄС має низку агентств, що забезпечують інституційну підтримку його політики у сфері протидії тероризму. Європол надає оперативну й аналітичну допомогу національним правоохоронним органам; Frontex сприяє координації та посиленню охорони зовнішніх кордонів ЄС; а EU INTSEN здійснює аналіз розвідувальної інформації та готує оцінки раннього попередження. Діяльність цих структур підкріплюється спеціалізованими інструментами обміну й обробки даних. Зокрема, система реєстрації імен пасажирів (PNR) забезпечує систематичний збір і аналіз даних про авіапасажирів, тоді як Шенгенська інформаційна система (SIS) функціонує як масштабна база даних для оперативного обміну інформацією та розміщення сигналів щодо осіб, підозрюваних у терористичній діяльності, у режимі реального часу. Це суттєво посилює транскордонну взаємодію та координацію правоохоронних органів держав-членів. Після терористичних атак у Мадриді 2004 року ЄС запровадив посаду Координатора ЄС з питань боротьби з тероризмом для нагляду за імплементацією Стратегії ЄС у цій сфері. Чинний координатор, Bartjan Wegter, призначений у лютому 2024 року, відіграє важливу роль у просуванні узгоджених міністрами

внутрішніх справ ініціатив, зокрема щодо зміцнення правової бази Європолу для обробки великих масивів даних [219].

Зазначене надає можливість дійти висновку, що діяльність Європейського Союзу у сфері протидії тероризму за останнє десятиліття характеризується системністю, поступовим розширенням предмета регулювання й посиленням превентивної складової, хоча вона зберігає допоміжний (субсидіарний) характер щодо національних компетенцій держав-членів. Зокрема, ЄС зумів мінімізувати розбіжності між національними правопорядками через гармонізацію визначень терористичних злочинів і криміналізацію підготовчих дій. Це значно звузило можливості для використання відмінностей у законодавстві різних країн. Водночас відбулася інституційна консолідація: посилення ролі Європол та Євроюст трансформувало співпрацю з консультативної у практично-операційну. Окремою перевагою є створення інтегрованого інформаційного середовища безпеки. Використання таких систем, як Шенгенська інформаційна система, дає змогу забезпечувати постійний транскордонний моніторинг ризиків у межах простору свободи пересування. Це важливо, адже відкриті кордони без спільних баз даних спричиняли б значні ризики. Крім того, ЄС продемонстрував стратегічний зсув від реактивної моделі до превентивної: боротьба з радикалізацією, контроль фінансування, захист критичної інфраструктури та публічних просторів стали системними елементами політики, а не ситуативною відповіддю на конкретні атаки. Отже, позитивний досвід ЄС полягає у формуванні багаторівневої моделі протидії тероризму, що поєднує право, інституції та цифрові інструменти в межах узгодженого безпекового простору.

Отже, цілком логічним і доцільним кроком є вдосконалення адміністративного законодавства у сфері протидії терористичній діяльності Службою безпеки України з огляду на перспективу його адаптації до норм Європейського Союзу. Зауважимо, що закритість СБУ як державного органу спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує

державну безпеку України, ускладнює наукові пошуки у відповідному напрямі. Причому окреслена проблема також досить поверхнево розглядалась і на рівні законодавчому.

До прикладу, «Концепція боротьби з тероризмом в Україні» намагається вирішити завдання щодо забезпечення підвищення ефективності боротьби з тероризмом, зокрема вказано, що це потребує вдосконалення механізму функціонування загальнодержавної системи боротьби з тероризмом. З цією метою передбачено реалізувати комплекс взаємоузгоджених заходів щодо: удосконалення інституційного механізму координації діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом; здійснення моніторингу стану й тенденцій поширення тероризму та проведення постійного системного аналізу й багатовимірною комплексного оцінювання причин та умов, що впливають на виникнення та поширення тероризму, зокрема й міжнародного; постійного та своєчасного обміну між суб'єктами боротьби з тероризмом інформацією про терористичні загрози; оптимізації структури та штатної чисельності Антитерористичного центру при Службі безпеки України та відповідних підрозділів суб'єктів боротьби з тероризмом за напрямом діяльності; уніфікації програм навчання, підготовки й перепідготовки особового складу та працівників суб'єктів боротьби з тероризмом; застосування сучасних систем безпеки на об'єктах можливих терористичних посягань; забезпечення суб'єктів боротьби з тероризмом необхідною ресурсною базою; удосконалення механізмів правового та соціального захисту осіб, які беруть участь у боротьбі з тероризмом; забезпечення повного виконання міжнародних договорів у сфері боротьби з тероризмом, укладених у межах ООН, інших міжнародних організацій, членом яких є Україна; удосконалення й розширення взаємодії суб'єктів боротьби з тероризмом із правоохоронними органами та спеціальними службами іноземних держав, антитерористичними структурами ООН, ОБСЄ, НАТО, ЄС, іншими міжнародними організаціями, що здійснюють боротьбу з тероризмом, на підставі міжнародних договорів; забезпечення на регулярній

основі обміну досвідом суб'єктів боротьби з тероризмом із відповідними органами іноземних держав і міжнародними організаціями, що здійснюють боротьбу з тероризмом, стажування й навчання за кордоном українських фахівців у межах міжнародного співробітництва [156].

Дослідимо науковий рівень представлення цієї проблеми. До прикладу, як зазначає О. О. Козенко, попри недосконалий рівень вирішення проблеми боротьби з тероризмом на міжнародному рівні, Служба безпеки України продовжує як активну співпрацю з міжнародним співтовариством у межах міжнародного права, так і бере участь у військових діях із захисту суверенітету та територіальної цілісності України проти російської федерації. Незважаючи на успіхи України в протистоянні вторгненню й наслідки запроваджених наразі масштабних санкцій, російські збройні та нерегулярні сили продовжують щодня тероризувати українське мирне населення [66]. Досить змістовною та цікавою є думка С. Г. Киренка та О. Троцького, які доводять, що складна ситуація, у якій опинилась Україна, спонукає до пошуків нових рішень і напрацювання більш дієвих антитерористичних заходів на національному, регіональному та глобальному рівнях. Цей процес є складним і вимагає відмови від усталених стереотипних підходів в оцінці суспільної небезпеки тероризму, актуалізує наукові дослідження з цієї проблематики, що мають важливе значення. На думку вчених, для України найбільша терористична загроза виникає не з огляду на тенденції розвитку міжнародного тероризму, а через агресивну політику росії, спрямовану на дестабілізацію та дезінтеграцію нашої держави. Аналізуючи українське законодавство у сфері протидії тероризму, можемо зазначити, що в Україні загалом є необхідна законодавча база й умови для забезпечення успішної протидії тероризму. Україна створила профільне законодавство, а також єдину державну систему запобігання, реагування та припинення терористичних актів і мінімізації їх наслідків, визначила порядок прийняття рішень у відповідній сфері. Це є необхідною основою для забезпечення успішної протидії тероризму. Однак стратегія протидії є концептуально

застарілою, оскільки не врегульовує повною мірою окреслену проблематику [52]. Такий підхід має як конструктивні, так і дискусійні елементи в контексті вдосконалення діяльності з протидії тероризму, що зокрема впливають і на роботу СБУ. Водночас позитивним є акцент на необхідності оновлення підходів до оцінки терористичних загроз і відмови від застарілих стереотипів, що створює підґрунтя для модернізації аналітичної, оперативної та стратегічної роботи СБУ. Обґрунтованим також є визначення ключової загрози у вигляді агресивної політики росії, що відповідає реальним безпековим умовам і дає змогу чітко окреслити пріоритети діяльності. Водночас негативним моментом є певна суперечливість між тезою про достатність нормативної бази й визнанням концептуальної застарілості стратегії протидії. Це засвідчує недооцінку проблем практичної реалізації та стратегічного планування. Крім того, підхід зосереджується переважно на зовнішньому джерелі загрози, що може звужувати увагу до внутрішніх чинників радикалізації та новітніх форм терористичної діяльності.

Своєю чергою Д. М. Павлов іще 2014 року акцентував, що в Україні оптимізація роботи сектора безпеки й оборони щодо протидії тероризму, зокрема техногенному, може бути досягнута за рахунок розширення повноважень Ради національної безпеки й оборони та створення в складі Державної служби надзвичайних ситуацій підрозділу, завданням якого має стати розвідка (передусім аналітична) у сфері протидії ядерному й техногенному тероризму. Крім того, є нагальна потреба вдосконалення національного законодавства у сфері протидії техногенному тероризму, узгодження термінів і понять, уведених різними законодавчими й нормативними актами, причому необхідно спиратися на світовий досвід та аналіз закономірностей і тенденцій, що спостерігаються в боротьбі проти тероризму. Щодо перших кроків, то вчений пропонує продовжити роботу в цьому напрямі й прискорити підготовку пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення нормативно-правової бази у сфері протидії тероризму та

проведення необхідних організаційних змін з метою подання цих матеріалів на розгляд Президенту України. Є також необхідність прийняття низки нормативно-правових актів, які врегулювали б питання антитерористичної діяльності з огляду на зміни характеру загроз і небезпек, які виникли перед нашою державою в умовах зростання військово-терористичної загрози. Зокрема, йдеться про Закон України «Про протидію екстремізму та сепаратизму» [124].

Отже, у науковій літературі вчені здебільшого акцентували на загальних проблемах протидії терористичній діяльності, не зосереджуючи увагу на роботі Служби безпеки України. Водночас у кожній науковій позиції є раціональна думка, яку слід використати українському законодавцю в межах покращення відповідної діяльності:

– по-перше, доцільно переглянути концептуальні засади боротьби з тероризмом в Україні. Чинна Концепція боротьби з тероризмом формувалася в безпековому контексті, який значно відрізняється від сучасного. На момент її прийняття Україна перебувала в умовах гібридної агресії обмеженої інтенсивності, тоді як після 2022 року безпекове середовище трансформувалося у формат повномасштабної війни з масованим застосуванням регулярних військ, ракетного озброєння, безпілотних систем і кібератак. Документ 2019 року орієнтувався переважно на класичні й гібридні форми терористичної діяльності, однак сучасні загрози поєднують елементи державного терору, диверсійної активності, інформаційно-психологічних операцій і кібертероризму, що вимагає іншої методології оцінки ризиків та міжвідомчої координації. Крім того, значно змінилася нормативна база сектору безпеки й оборони, розширилися повноваження та функціональні завдання таких інституцій, як Служба безпеки України, а також трансформувалася роль Ради національної безпеки й оборони України в стратегічному плануванні. Концепція 2019 року не враховує повною мірою інтеграцію України до євроатлантичного безпекового простору, необхідність гармонізації з сучасними стандартами ЄС і НАТО, а також досвід протидії

терористичним і диверсійним проявам у період активних бойових дій. Вона також потребує оновлення з огляду на розвиток цифрових технологій, використання штучного інтелекту в безпекових процесах, критичну вразливість енергетичної та транспортної інфраструктури й підвищення ролі цивільно-військової взаємодії. Отже, ухвалення нової Концепції дало б змогу системно переосмислити понятійний апарат, чітко розмежувати терористичні вияви й воєнні злочини в умовах міжнародного збройного конфлікту, оновити механізми координації між суб'єктами боротьби з тероризмом, закласти сучасну модель управління ризиками й забезпечити стратегічну відповідність реальним викликам національній безпеці;

– по-друге, у Законах України «Про Службу безпеки України» та «Про боротьбу з тероризмом» доцільно більш детально уточнити повноваження СБУ в межах реалізації превентивних антитерористичних заходів, зокрема це стосується: механізмів моніторингу; застосування обмежувальних заходів; уточнення механізмів запровадження спеціальних адміністративних режимів та гарантії дотримання прав людини під час їх реалізації.

– по-третє, доцільно розробити та прийняти «Типове положення про Порядок взаємодії Служби безпеки України з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони в питаннях протидії терористичній діяльності». Цей документ має визначити нормативні, організаційні та процедурні засади координації міжвідомчої діяльності з огляду на вимоги законодавства України у сфері національної безпеки, боротьби з тероризмом і режимів правового воєнного чи надзвичайного стану. Положення має встановлювати порядок ініціювання та проведення спільних антитерористичних заходів, алгоритми створення міжвідомчих координаційних груп або штабів, процедури інформаційного обміну, стандарти документування рішень, правила доступу до інформації з обмеженим доступом, а також механізми спільного планування, оцінки ризиків і післяопераційного аналізу. Окремий розділ повинен регламентувати взаємодію в умовах кризових ситуацій і масштабних терористичних актів, порядок залучення сил і засобів, питання

логістичного, технічного та ресурсного забезпечення, а також комунікацію з громадськістю в межах компетенції;

– по-четверте, формування більш чітких процедур адміністративного контролю й нагляду, а також посилення інструментів міжвідомчої інформаційної взаємодії, зокрема через цифровізацію обміну даними, стандартизацію аналітичних процедур і правове врегулювання використання сучасних технологій у сфері контртерористичної діяльності.

Узагальнимо, що перспективи адаптації національного законодавства до норм Європейського Союзу пов'язані з імплементацією положень *acquis* ЄС у сфері боротьби з тероризмом, зокрема гармонізацією підходів до криміналізації терористичних злочинів, процедур запобігання радикалізації та стандартів захисту прав людини. Особливого значення набуває узгодження адміністративних процедур з вимогами щодо пропорційності втручання в права та свободи, забезпечення ефективного судового контролю та прозорості діяльності спецслужб. Адаптація також передбачає розвиток механізмів міжнародного співробітництва, обміну інформацією та участі в спільних безпекових ініціативах, що відповідають практиці держав-членів ЄС. У стратегічній перспективі це сприятиме підвищенню інституційної спроможності СБУ, зміцненню довіри з боку європейських партнерів та інтеграції України до спільного безпекового простору.

Висновки до розділу 3

З'ясовано, що взаємодія Служби безпеки України з іншими суб'єктами сектору безпеки й оборони у сфері протидії терористичній діяльності є врегульованою нормами адміністративного права системою узгоджених владно-організаційних відносин та управлінських відносин, які виникають між СБУ й іншими суб'єктами у процесі реалізації їх компетенції та спрямовані на забезпечення єдиного, скоординованого та безперервного

державного реагування на терористичні загрози. Значення відповідної взаємодії полягає в такому: по-перше, забезпечує узгодженість компетенцій та процедур діяльності різних за правовим статусом і функціональним призначенням суб'єктів; по-друге, мінімізує ризик управлінських колізій і дублювання повноважень; по-третє, підвищує ефективність використання оперативних, інформаційних і силових ресурсів; по-четверте, створює правові гарантії законності під час застосування заходів безпеки; по-п'яте, забезпечує безперервність реагування на загрози в умовах кризових ситуацій; по-шосте, посилює інституційну спроможність держави у сфері національної безпеки.

Здійснено аналіз положень «Концепції боротьби з тероризмом в Україні» та зауважено: якщо дослідити цю Концепцію в контексті міжвідомчої взаємодії, її ключовий недолік полягає не так в окремих прогалинах, як у тому, що немає цілісної управлінської логіки побудови системи. Документ декларує провідну роль Служби безпеки України, але не трансформує цю роль у структурований механізм інтеграції інших суб'єктів сектору безпеки й оборони в єдину систему прийняття рішень. У результаті координація описується як функція, проте не як процедура. Через це виникає розрив між стратегічним рівнем формулювання завдань і операційним рівнем їх реалізації. Концепція не визначає, яким чином має відбуватися узгодження позицій різних органів у динамічних ситуаціях, хто формує остаточне управлінське рішення в разі розбіжностей, як забезпечується вертикальна й горизонтальна інтеграція сил різної відомчої підпорядкованості. Відсутність такої логіки означає, що провідний статус СБУ не набуває чітко окресленого імперативного змісту, а інші суб'єкти зберігають автономність, що потенційно ускладнює синхронізацію дій.

Схарактеризовано такі особливості взаємодії Служби безпеки України з іншими суб'єктами сектору безпеки й оборони в питаннях протидії терористичній діяльності: по-перше, СБУ в межах відповідної взаємодії виконує не лише роль координатора, а й є безпосереднім реалізатором

антитерористичних заходів; по-друге, проведення контрдиверсійних і антитерористичних заходів відбувається на основі узгоджених планів, із визначенням відповідальних органів, сил і засобів; по-третє, у таких правовідносинах відбувається чіткий розподіл компетенції, наприклад, СБУ, як правило, забезпечує оперативно-розшукову та контррозвідальну складову, Національна поліція – силову підтримку та слідчі дії, а Збройні Сили або інші військові формування – охорону периметру, блокування районів тощо; по-четверте, активне використання таких форм взаємодії як координаційні групи або штаби, де представники різних органів приймають спільні рішення в режимі реального часу; по-п'яте, взаємодія передбачає регулярний і систематичний обмін розвідувальними даними, орієнтуваннями, матеріалами кримінальних проваджень, аналітичними висновками; по-шосте, на відміну від інших форм міжвідомчої співпраці, ця взаємодія має превентивний і реактивний характер та пов'язана із застосуванням заходів державного примусу; по-сьоме, реалізація спільних заходів відбувається в умовах потенційного обмеження прав і свобод, що потребує підвищених гарантій законності та пропорційності.

Акцентовано, що діяльність Європейського Союзу у сфері протидії тероризму за останнє десятиліття характеризується системністю, поступовим розширенням предмета регулювання та посиленням превентивної складової, хоча вона зберігає допоміжний (субсидіарний) характер щодо національних компетенцій держав-членів. Зокрема, ЄС зумів мінімізувати розбіжності між національними правопорядками через гармонізацію визначень терористичних злочинів і криміналізацію підготовчих дій. Це суттєво звузило можливості для використання відмінностей у законодавстві різних країн. Водночас відбулася інституційна консолідація: посилення ролі Європол та Євроюст трансформувало співпрацю з консультативною в практично-операційну. Перевагою є створення інтегрованого інформаційного середовища безпеки. Використання таких систем, як Шенгенська інформаційна система, дає змогу забезпечувати постійний транскордонний

моніторинг ризиків у межах простору свободи пересування. Це важливо, адже відкриті кордони без спільних баз даних спричиняли б значні загрози. Крім того, ЄС продемонстрував стратегічний рух від реактивної моделі до превентивної: боротьба з радикалізацією, контроль фінансування, захист критичної інфраструктури та публічних просторів стали системними елементами політики, а не ситуативною відповіддю на конкретні атаки. Отже, позитивний досвід ЄС полягає у формуванні багаторівневої моделі протидії тероризму, що поєднує право, інституції та цифрові інструменти в межах узгодженого безпекового простору.

Зауважено на доцільності переглянути концептуальні засади боротьби з тероризмом в Україні. Чинна Концепція боротьби з тероризмом формувалася в безпековому контексті, який суттєво відрізнявся від сучасного. На момент її прийняття Україна перебувала в умовах гібридної агресії обмеженої інтенсивності, тоді як після 2022 року безпекове середовище трансформувалося у формат повномасштабної війни з масованим застосуванням регулярних військ, ракетного озброєння, безпілотних систем і кібератак. Документ 2019 року орієнтувався переважно на класичні й гібридні форми терористичної діяльності, однак сучасні загрози поєднують елементи державного терору, диверсійної активності, інформаційно-психологічних операцій і кібертероризму, що вимагає іншої методології оцінки ризиків і міжвідомчої координації. Крім того, значно змінилася нормативна база сектору безпеки й оборони, розширилися повноваження та функціональні завдання таких інституцій, як Служба безпеки України, а також трансформувалася роль Ради національної безпеки і оборони України в стратегічному плануванні. Концепція 2019 року не враховує повною мірою інтеграцію України до євроатлантичного безпекового простору, необхідність гармонізації з сучасними стандартами ЄС і НАТО, а також досвід протидії терористичним і диверсійним проявам у період активних бойових дій. Вона також потребує оновлення з огляду на розвиток цифрових технологій, використання штучного інтелекту в безпекових процесах, критичну

вразливість енергетичної та транспортної інфраструктури та підвищення ролі цивільно-військової взаємодії. Отже, ухвалення нової Концепції дало б змогу системно переосмислити понятійний апарат, чітко розмежувати терористичні вияви та воєнні злочини в умовах міжнародного збройного конфлікту, оновити механізми координації між суб'єктами боротьби з тероризмом, закласти сучасну модель управління ризиками й забезпечити стратегічну відповідність реальним викликам національній безпеці.

Доведено, що в Законах України «Про Службу безпеки України» та «Про боротьбу з тероризмом» доцільно більш детально уточнити повноваження СБУ в межах реалізації превентивних антитерористичних заходів, зокрема це стосується: механізмів моніторингу; застосування обмежувальних заходів; уточнення механізмів запровадження спеціальних адміністративних режимів та гарантії дотримання прав людини під час їх реалізації.

Визначено необхідність розробки та прийняти «Типового положення про Порядок взаємодії Служби безпеки України з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони в питаннях протидії терористичній діяльності». Цей документ має визначити нормативні, організаційні та процедурні засади координації міжвідомчої діяльності з огляду на вимоги законодавства України у сфері національної безпеки, боротьби з тероризмом і режимів правового воєнного чи надзвичайного стану. Положення має встановлювати порядок ініціювання та проведення спільних антитерористичних заходів, алгоритми створення міжвідомчих координаційних груп або штабів, процедури інформаційного обміну, стандарти документування рішень, правила доступу до інформації з обмеженим доступом, а також механізми спільного планування, оцінки ризиків і післяопераційного аналізу. Окремий розділ повинен регламентувати взаємодію в умовах кризових ситуацій і масштабних терористичних актів, порядок залучення сил і засобів, питання логістичного, технічного й ресурсного забезпечення, а також комунікацію з громадськістю в межах компетенції.

Окреслено необхідність формування більш чітких процедур адміністративного контролю й нагляду, а також посилення інструментів міжвідомчої інформаційної взаємодії, зокрема через цифровізацію обміну даними, стандартизацію аналітичних процедур і правове врегулювання використання сучасних технологій у сфері контртерористичної діяльності.

Узагальнено, що перспективи адаптації національного законодавства до норм Європейського Союзу пов'язані з імплементацією положень *acquis* ЄС у сфері боротьби з тероризмом, зокрема гармонізацією підходів до криміналізації терористичних злочинів, процедур запобігання радикалізації та стандартів захисту прав людини. Важливого значення набуває узгодження адміністративних процедур із вимогами щодо пропорційності втручання в права і свободи, забезпечення ефективного судового контролю та прозорості діяльності спецслужб. Адаптація також передбачає розвиток механізмів міжнародного співробітництва, обміну інформацією та участі в спільних безпекових ініціативах, що відповідають практиці держав-членів ЄС. У стратегічній перспективі це сприятиме підвищенню інституційної спроможності СБУ, зміцненню довіри з боку європейських партнерів та інтеграції України до спільного безпекового простору.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає в тому, щоб з'ясувати сутність і розкрити особливості адміністративно-правових засад протидії терористичній діяльності Службою безпеки України, на основі чого надати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства в цій сфері. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових висновків, основні з них такі:

1. Поняття «протидія терористичній діяльності (тероризму)» визначено як діяльність спеціально уповноважених суб'єктів владних повноважень, спрямовану на встановлення та ліквідацію політичних, ідеологічних, економічних та інших детермінантів тероризму, профілактику їх виникнення, а також виявлення та припинення діяльності окремих осіб і груп, які готують або вчиняють терористичні акти, та забезпечення притягнення останніх до юридичної відповідальності.

Обґрунтовано, що як об'єкт адміністративно-правового регулювання протидія терористичній діяльності характеризується такими особливостями: по-перше, вона має публічно-правову природу, оскільки здійснюється в межах діяльності держави щодо забезпечення безпеки держави та суспільства; по-друге, протидія є сферою виникнення численних адміністративно-правових відносин; по-третє, першочергове значення в контексті протидії мають превентивні заходи, а отже, вона має превентивну спрямованість, тобто орієнтується передусім на запобігання терористичним актам і виникненню тероризму як явища; по-четверте, суб'єктний склад протидії тероризму становить система спеціально уповноважених органів державної влади, які реалізують відповідні завдання та функції. Доведено, що основним суб'єктом з найширшими повноваженнями у сфері протидії тероризму є саме Служба безпеки України.

2. Узагальнено особливості адміністративно-правового статусу Служби безпеки України як суб'єкта протидії терористичній діяльності, які полягають у такому: по-перше, СБУ є ключовим правоохоронним органом у системі суб'єктів протидії тероризму; по-друге, ефективність та оперативність її діяльності забезпечуються наявністю спеціальних гарантій незалежності; по-третє, протидія тероризму в межах СБУ інституційно оформлена через функціонування спеціально уповноваженого структурного підрозділу; по-четверте, цьому правоохоронному органу надано широкі повноваження адміністративного та іншого характеру, за допомогою яких здійснюється протидія тероризму.

3. Виокремлено такі завдання, покладені на Службу безпеки України як ключового суб'єкта протидії терористичній діяльності: 1) виявлення та припинення протиправної діяльності окремих осіб і організованих злочинних груп, спрямованої на підготовку до вчинення терористичних актів, шляхом організації та здійснення контррозвідувальної й оперативно-розшукової діяльності; 2) організація та проведення ефективного, повного й неупередженого досудового розслідування фактів вчинення терористичних актів; 3) виявлення економічних, ідеологічних, політичних, соціально-психологічних та інших детермінант тероризму; 4) оперативне реагування на актуальні міжнародні терористичні загрози; 5) здійснення взаємодії з іноземними державами, передусім державами Європейського Союзу, міжнародними організаціями, а також іншими суб'єктами національної системи боротьби з тероризмом; 6) забезпечення адміністративно-координаційної та науково-методичної підтримки діяльності суб'єктів владних повноважень, віднесених законодавством України до національної системи боротьби з тероризмом; 7) здійснення інформаційно-просвітницької діяльності серед населення.

Аргументовано, що функції діяльності Служби безпеки України щодо протидії тероризму – це визначені нормами чинного законодавства та зумовлені цілями протидії тероризму основні напрями антитерористичної

діяльності її органів і підрозділів, які реалізуються через сукупність однорідних адміністративних форм і методів. До таких функцій запропоновано віднести: правоохоронну, профілактичну, організаційну, інформаційно-аналітичну та науково-просвітницьку.

З'ясовано, що принципи діяльності Служби безпеки України щодо протидії терористичній діяльності – це основні, фундаментальні юридичні ідеї-вимоги, згідно з якими організовано діяльність органів і підрозділів СБУ за напрямом протидії тероризму на території нашої держави. До зазначених принципів зараховано такі: верховенство права та законність; гуманізм; прозорість; обов'язковість співробітництва; комплексність інструментів протидії; забезпечення неминучості покарання; інноваційність; підконтрольність та підзвітність.

4. Констатовано, що нормативно-правові засади протидії терористичній діяльності Служби безпеки України на сьогодні формуються із Конституції України, міжнародно-правових актів (зокрема угод, конвенцій та декларацій), а також законами й підзаконними нормативно-правовими актами. Встановлено, що сформований правовий фундамент у досліджуваній сфері загалом достатньо повно та системно регламентує основні аспекти діяльності Служби безпеки України у сфері протидії тероризму, водночас існує об'єктивна потреба в подальшому вдосконаленні відповідних засад, передусім у частині уточнення ролі Служби безпеки України як суб'єкта протидії тероризму. Зокрема, нормативно-правові акти, присвячені боротьбі з тероризмом, а також профільний закон доцільно доповнити систематизованими положеннями, які б закріплювали та більш детально розкривали зміст адміністративно-правового статусу Служби безпеки України саме у сфері протидії терористичній діяльності. Це зумовлено тим, що зазначений напрям є одним з ключових у діяльності Служби та має особливу актуальність на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

5. Встановлено, що адміністративно-правовий механізм протидії терористичній діяльності Служби безпеки України – це врегульована

нормами чинного законодавства система спеціальних юридичних елементів, які забезпечують формування належних умов, організацію та ефективне здійснення СБУ діяльності щодо протидії тероризму як антисоціальному явищу, а також факторам, що зумовлюють його виникнення. Виокремлено такі елементи цього механізму: 1) нормативний, що включає в себе адміністративне законодавство, яке регулює організаційно-управлінські аспекти діяльності СБУ за відповідним напрямом; 2) інституційний елемент – сукупність спеціально уповноважених органів і підрозділів, що входять до організаційної структури Служби; 3) політичний елемент – державна безпекова політика та державна політика у сфері боротьби з тероризмом; 4) ресурсний елемент – кадрове, матеріально-технічне, фінансове та інше забезпечення діяльності СБУ; 5) функціональний елемент – адміністративно-правові форми й методи протидії тероризму.

6. Доведено, що адміністративно-правові форми протидії терористичній діяльності Службою безпеки України – це регламентовані адміністративним законодавством практичні моделі правореалізаційної діяльності органів і підрозділів СБУ, яка спрямована на створення правових, організаційних та інших умов для протидії тероризму як соціальному явищу, а також на своєчасне й ефективне запобігання та припинення терористичних актів. Розкрито такі адміністративно-правові форми протидії терористичній діяльності Службою безпеки України: адміністративно-правотворча діяльність; координація діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом; взаємодія з органами державної влади, місцевого самоврядування, міжнародними організаціями, підприємствами, організація та установами всіх форм власності з питань протидії тероризму; проведення антитерористичної операції; реалізація адміністративних процедур; участь у боротьбі з фінансуванням тероризму.

Аргументовано, що адміністративно-правові методи протидії терористичній діяльності Службою безпеки України – це визначені законодавством України способи, засоби, заходи та прийоми

адміністративно-владного характеру, якими наділені органи та підрозділи СБУ з метою виконання покладених на них завдань та функцій у сфері протидії терористичній діяльності. До цих методів віднесено: метод планування; метод аналізу; метод контролю; метод стандартизації; науковий метод; метод примусу.

7. Акцентовано увагу на тому, що адміністративно-правовий режим антитерористичної операції має особливу правову природу, яка зумовлена поєднанням імперативного методу адміністративно-правового регулювання, владно-організаційного характеру управлінських рішень і застосуванням заходів адміністративного примусу в умовах реальної або потенційної терористичної загрози. Підстави запровадження зазначеного режиму пов'язані із наявністю об'єктивних обставин, які свідчать про загрозу або безпосереднє вчинення терористичного акту. Встановлено, що запровадження відповідного режиму не є дискреційним актом політичної доцільності, а здійснюється в межах і способами, визначених законом, що забезпечує його легітимність та відповідність принципу верховенства права. Порядок запровадження адміністративно-правового режиму антитерористичної операції характеризується централізованим управлінням, спеціальною процедурою прийняття рішення уповноваженим суб'єктом і координацією діяльності органів сектору безпеки й оборони. Доведено, що ключову роль у цьому механізмі відіграє Служба безпеки України як суб'єкт, наділений спеціальною компетенцією у сфері протидії тероризму та організації міжвідомчої взаємодії.

8. Виокремлено такі особливості взаємодії Служби безпеки України з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони в питаннях протидії терористичній діяльності: по-перше, СБУ в межах відповідної взаємодії не лише виконує роль координатора, а й слугує безпосереднім реалізатором антитерористичних заходів; по-друге, проведення контрдиверсійних і антитерористичних заходів відбувається на основі узгоджених планів, з визначенням відповідальних органів, сил і засобів; по-третє, у таких

правовідносинах відбувається чіткий розподіл компетенції, наприклад, СБУ зазвичай забезпечує оперативно-розшукову та контррозвідальну складову, Національна поліція – силову підтримку та слідчі дії, а Збройні Сили або інші військові формування – охорону периметра, блокування районів тощо; по-четверте, активне використання таких форм взаємодії, як координаційні групи або штаби, де представники різних органів приймають спільні рішення в режимі реального часу; по-п'яте, взаємодія передбачає регулярний та систематичний обмін розвідувальними даними, орієнтуваннями, матеріалами кримінальних проваджень, аналітичними висновками; по-шосте, на відміну від інших форм міжвідомчої співпраці, ця взаємодія має превентивний і реактивний характер та пов'язана із застосуванням заходів державного примусу; по-сьоме, реалізація спільних заходів відбувається в умовах потенційного обмеження прав і свобод, що потребує підвищених гарантій законності та пропорційності.

9. Зазначено, що з метою вдосконалення адміністративного законодавства у сфері протидії терористичній діяльності Службою безпеки України необхідно:

– по-перше, переглянути концептуальні засади боротьби з тероризмом в Україні, адже діюча на сьогодні Концепція боротьби з тероризмом формувалась у безпековому контексті, який суттєво відрізнявся від сучасного. На момент її прийняття Україна перебувала в умовах гібридної агресії обмеженої інтенсивності, тоді як після 2022 року безпекове середовище трансформувалося у формат повномасштабної війни з масованим застосуванням регулярних військ, ракетного озброєння, безпілотних систем та кібератак;

– по-друге, у законах України «Про Службу безпеки України» та «Про боротьбу з тероризмом» більш детально уточнити повноваження СБУ в межах реалізації превентивних антитерористичних заходів. Зокрема, це стосується: механізмів моніторингу; застосування обмежувальних заходів;

уточнення механізмів запровадження спеціальних адміністративних режимів і гарантії дотримання прав людини під час їх реалізації.

– по-третє, розробити та прийняти Типове положення про Порядок взаємодії Служби безпеки України з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони в питаннях протидії терористичній діяльності, яке має визначити нормативні, організаційні та процедурні засади координації міжвідомчої діяльності з урахуванням вимог законодавства України у сфері національної безпеки, боротьби з тероризмом та дії правових режимів воєнного чи надзвичайного стану;

– по-четверте, сформувані більш чіткі процедури адміністративного контролю та нагляду, а також посилити інструменти міжвідомчої інформаційної взаємодії, зокрема через цифровізацію обміну даними, стандартизацію аналітичних процедур і правове врегулювання використання сучасних технологій у сфері контртерористичної діяльності.

Зауважено, що перспективи адаптації національного законодавства до норм Європейського Союзу пов'язані з імплементацією положень *acquis* ЄС у сфері боротьби з тероризмом, зокрема гармонізацією підходів до криміналізації терористичних злочинів, процедур запобігання радикалізації та стандартів захисту прав людини. Наголошено, що особливого значення набуває узгодження адміністративних процедур з вимогами щодо пропорційності втручання в права і свободи, забезпечення ефективного судового контролю та прозорості діяльності спецслужб. Адаптація також передбачає розвиток механізмів міжнародного співробітництва, обміну інформацією та участі в спільних безпекових ініціативах, що відповідають практиці держав-членів ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адабаш О. В. Поняття, сутність та ознаки адміністративно-правових режимів. *Європейські перспективи*. 2013. № 12. С. 36–40.
2. Адміністративне право України : підручник / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Юрид. літ., 2003. 896 с.
3. Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк, В. В. Богущкий, В. М. Гаращук та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка. Харків : Право, 2001. 624 с.
4. Адміністративне право України : навч. посіб. / В. В. Галунько, В. І. Курило, С. О. Короєд, О. Ю. Дрозд та ін. ; за ред. проф. В. В. Галунька. Херсон : Грінь Д. С., 2015. Т. 1. Загальне адміністративне право. 272 с.
5. Адміністративне право. Загальна частина : навч. посіб. / С.М. Алфьоров, С. В. Ващенко, М. М. Долгополова, А. П. Купін. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 215 с.
6. Актуальні проблеми адміністративно-правового регулювання діяльності Національної поліції України : монографія / С. М. Гусарова, О. Ю. Салманова, А. Т. Комзюк, О. М. Музичук, І. Д. Казанчук ; заг. ред. С. М. Гусарова ; МВС України ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Факт, 2022. 452 с.
7. Акуліч А. В. Особливості правового статусу працівника прокуратури як суб'єкта трудового права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Луганськ, 2010. 176 с.
8. Аналіз. *Велика українська енциклопедія*. URL: <https://vue.gov.ua/Аналіз>.
9. Апаров А. М. Адміністративно-нормотворчий процес як вид адміністративного процесу. *Держава та регіони*. Серія : Право. 2012. № 4 (38). С. 32–35.
10. Багатомовний юридичний словник-довідник / І. О. Голубовська, В. М. Шовковий, О. М. Лефтерова та ін. Київ : Київ. ун-т, 2012. 543 с.

11. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Система протидії злочинності: поняття та сутність. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 2 (10). С. 168–177.
12. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів : монографія / МВС України ; ХНУВС. Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2011. 250 с.
13. Бараш Є. Ю. Сучасні ризики скоєння терористичних актів: аналіз та правова характеристика. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 3 (90). С. 150–158.
14. Безпалова О. І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави : монографія. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2014. 544 с.
15. Благодир А. А. Застосування примусу під час провадження слідчих дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2009. 206 с.
16. Бойко І. В., Зима О. Т., Соловйова О. М. Адміністративна процедура : конспект лекцій / за заг. ред. І. В. Бойко. Харків : Право, 2017. 132 с.
17. Бомбергер І. Л. До питання про поняття та ознаки правоохоронних органів у правовій доктрині та законодавстві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2020. Вип. 61, Т. 1. С. 16–20.
18. Боровик А. В., Вархов А. Г., Дерев'янко Н. З. Адміністративно-правовий механізм взаємодії суб'єктів сектору безпеки й оборони щодо забезпечення національної безпеки: питання теорії та практики : монографія. Одеса : Юридика, 2024. 186 с.
19. Братель С. Г. Функції правоохоронної сфери. *Право і суспільство*. 2015. № 4. С. 63–66.
20. Браун М. Пол. Посібник з аналізу / пер. з англ. Київ : Основи, 2000. 243 с.

21. Бузунов Р. А. Адміністративно-правове регулювання кредитно-модульної системи організації навчального процесу (в ВНЗ системи МВС) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2007. 434 с.
22. Вакарюк Л. В. Поняття та сутність правового режиму. *Публічне право*. 2018. № 1 (29). С. 223–229.
23. Васильєв І. О. Контрольна діяльність штабів органів внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпропетровськ, 2010. 253 с.
24. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2003. 1440 с.
25. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад, і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
26. Величко В. О. Організаційно-правові питання діяльності місцевої державної адміністрації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2001. 208 с.
27. Вітвіцька Н. В. Адміністративно-правовий статус поліцейського офіцера громади : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2025. 271 с.
28. Гвоздій В. А. Адміністративно-правовий статус органів адвокатського самоврядування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2020. 290 с.
29. Герасименко О. М. Протидія Службою безпеки України кримінальним правопорушенням на об'єктах критичної інфраструктури: поняття та зміст. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 4. С. 323–330.
30. Глуховець К. М. Адміністративна правотворчість в діяльності публічної адміністрації: сутнісна характеристика. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 191–194.
31. Голіна В. В. Злочинності – організовану протидію : наук. вид. Харків : Рубікон, 1998. 128 с.

32. Городянко С. В. організаційно-правове забезпечення безпеки діяльності працівників ОВС України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2007. 20 с.
33. Гринь А. З початку 2024 року СБУ провела 17 антитерористичних операцій на Донеччині та Луганщині. *Новини Краматорського району*. URL: <https://kramrayon.com.ua/kram/sbu-provela-17-antiteroristichnih-operacij-na-donechchini-ta-luganshini/>.
34. Декларація про міри з ліквідації міжнародного тероризму : прийнята від 09.12.1994. *Організація Об'єднаних Націй*. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/terrdec1.shtml.
35. Державне управління : навч. посіб. / А. Ф. Мельник, Ю. О. Оболенський, А. Ю. Васіна, Л. Ю. Гордієнко ; за ред. А. Мельник. Київ : Знання-Прес, 2003. 343 с.
36. Джепа Ю. А. Юридичні гарантії права на працю при припиненні трудових правовідносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Луганськ, 2009. 21 с.
37. Дзюбенко О. Л. Теоретичний аспект відомчої нормотворчості. *Право і суспільство*. 2009. № 4. С. 12–16.
38. Додіна Е. Е. Адміністративно-правовий статус громадських організацій в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2001. 176 с.
39. Дубенко О. І. Адміністративно-правовий механізм забезпечення безпеки особи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2009. 21 с.
40. Дудник Л. М. Адміністративно-правове забезпечення діяльності податкової міліції щодо протидії фіктивному підприємництву : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2008. 209 с.
41. Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом (ETS N 90) : підписана 27.01.1977 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 14. Ст. 1055.

42. Жидкова О. С. Цивільно-правовий механізм захисту прав на недоторканість ділової репутації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2008. 215 с.
43. Завгородня В. М. Категорія «адміністративно-правовий режим» у понятійному апараті адміністративного права. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2012. № 1 (6). С. 31–35.
44. Завгородня Ю. С. Запобігання правопорушенням, що вчиняються дітьми, як категорія адміністративного права. *Право і суспільство*. 2024. № 1. Ч. 1. С. 174–179.
45. Загальна теорія держави і права : підручник / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. В. М. Цвіка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.
46. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови. Харків : Фоліо, 2002. 540 с.
47. Інститут Служби безпеки України. *Служба безпеки України*. URL: <https://ssu.gov.ua/institute-ssu>.
48. Ісаков М. Г. Правовий статус підприємства як суб'єкта господарювання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Донецьк, 2006. 227 с.
49. Каламбет С. В., Іванов С. В., Півняк Ю. В. Методологія наукових досліджень. Дніпропетровськ : Герда, 2015. 192 с.
50. Канцір В., Серкевич І. Сучасне розуміння поняття тероризму. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2017. № 865. С. 449–456.
51. Карелін В. Щодо координації діяльності суб'єктів застосування адміністративно-правових режимів у сфері організації виконання покарань. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 162–167.
52. Киренко С. Г., Троцький О. О. Сучасні аспекти протидії терористичній діяльності. *DICTUM FACTUM*. 2022. № 2 (12). С. 83–98.

53. Кириченко О. В. Теоретико-прикладні засади оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки кримінальною поліцією : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 475 с.

54. Кириченко О. В. Теоретичні засади формування системи оперативно-розшукової протидії злочинності. *Забезпечення правопорядку та протидії злочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 17 червня 2021 р. Дніпро, 2021. С. 12–17.

55. Кіяшко В. І. Правове регулювання діяльності керівника підприємства, установи, організації як учасника трудових правовідносин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2010. 178 с.

56. Кобзар О. Особливості здійснення превентивної діяльності поліцією України. *Юридичний вісник*. 2015. № 4. С. 170–174.

57. Кобко Є. В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки держави : дис... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2023. 400 с.

58. Коваленко Н. В. До питання про об'єкти (предмет) режимного адміністративно-правового регулювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2019. Вип. 40. С. 28–33.

59. Коваленко Н. В. Правовий режим антитерористичної операції. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Юридичні науки. 2015. Вип. 2 (2). С. 135–140.

60. Коваленко Н. Поняття та ознаки адміністративно-правового режиму. *Адміністративне право і процес*. 2020. № 1. С. 106–110.

61. Коваленко Ю. О. Адміністративно-правовий механізм інформаційного забезпечення протидії корупції в правоохоронних органах України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2018. 239 с.

62. Коваль Л. В. Адміністративне право України : курс лекцій. Київ : Основи, 1994. 154 с.

63. Коваль Л. В. Адміністративне право : курс лекцій для студ. юрид. вузів та ф-тів. 3-є вид. Київ : Вентурі, 1998. 208 с.
64. Ковальський В. С. Функції права: ціннісний та сутнісний вимір. *Юридична Україна*. 2012. № 9. С. 4–9.
65. Козаченко І. П., Регульський В. Л. Правові, морально-етичні та організаційні основи оперативно-розшукової діяльності : монографія. Львів : Львів. ін-т внутр. справ при Нац. акад. внутр. справ України, 2000. 219 с
66. Козенко О. О. Правовий статус та повноваження Служби безпеки України у загальнодержавній системі боротьби з тероризмом. *Вісник кримінального судочинства*. 2024. № 1/2. С. 120–133.
67. Козін А. О. Адміністративно-правовий механізм взаємодії органів виконавчої влади з органами місцевого самоврядування: теоретичні та праксеологічні аспекти : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2025. 418 с.
68. Колодій А. М. Принципи права України : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 208 с.
69. Колодій А. М. Основи муніципального права України. Глава 8. *Правознавство : підручник* / А. І. Берлач, С. С. Бичкова, Д. О Карпенко, А. М. Колодій, А. Ю. Олійник, В. І. Осадчий. Київ : Правова єдність, 2008. С. 272–309.
70. Коломоець Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 576 с.
71. Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму : підписана 16.05.2005 р. *Офіційний вісник України*. 2007. № 65. Ст. 2536.
72. Кондратенко О. Ю. Політика. *Велика українська енциклопедія*. URL: <https://vue.gov.ua/Політика/>.
73. Константінов С. Ф. Адміністративно-правовий статус іноземців в Україні та механізм його забезпечення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2002. 18 с.
74. Конституційне право : підручник / О. С. Бакумов, Л. Д. Варунц, Т. І. Гудзь та ін.; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука ;

передм. М. І. Марчука ; МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2019. 484 с.

75. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Офіційний вісник України*. 2010. № 72, ч. 1. Ст. 2598.

76. Корнєв М. Н., Коваленко А. Б. Соціальна психологія : підручник. Київ : Київська книжкова фабрика, 1995. 304 с.

77. Кравцова Т. М., Калініченко Г. В. Це раз про сутність та ознаки функцій державного управління. *Право і безпека*. 2011. № 1 (38). С. 25–29.

78. Крижна В. В. Окремі аспекти дослідження генезису правоохоронної функції держави. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 17 травня 2019 р. / ХНУВС. Харків, 2019. С. 110–111.

79. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

80. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

81. Кримінально-виконавче право України : підручник / за заг. ред. професора О. М. Джузи. Київ : Атіка, 2009. 642 с.

82. Кувакін С. В. Організаційні форми управління органами внутрішніх справ: загальнотеоретичний аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2001. 17 с.

83. Куракін О. М. Механізм правового регулювання теоретико-правова модель : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2016. 40 с.

84. Куц В. Протидія злочинності: сутність і зміст. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4. С. 104–112.

85. Лакійчук Я. О. Адміністративно-правове забезпечення превентивної діяльності поліції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2019. 219 с.
86. Левчук А. О. Адміністративно-правовий механізм запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2021. 260 с.
87. Литвин І. І. Адміністративно-правове регулювання взаємодії місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2009. 217 с.
88. Литвиненко В. І. Поняття і класифікація завдань правоохоронних органів як суб'єктів протидії корупції в Україні. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2015. № 16. С. 418–424.
89. Литвинов О. М. Сучасні проблеми управління профілактикою злочинів в Україні : монографія. Херсон : ОЛДІ плюс, 2003. 312 с.
90. Ліпкан В. А., Никифорчук Д. Й., Руденко М. М. Боротьба з тероризмом : монографія. Київ : Знання України, 2002. 254 с.
91. Лученко Д. В. Контрольне провадження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2003. 180 с.
92. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 376 с.
93. Макаренко О. М. Щодо з'ясування терміну „профілактика правопорушень” та суміжних з ним понять. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2001. Вип. 22. С. 45–51.
94. Маліков В. В. Адміністративно-правові форми забезпечення громадського порядку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2014. Вип. 28, т. 2. С. 144–147.
95. Марченко Б. М. Адміністративна діяльність Державної прикордонної служби України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпропетровськ, 2009. 223 с.

96. Мельник Р. С., Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право : навч. посіб. / за заг. ред. Р. С. Мельника. Київ : Ваіте, 2014. 376 с.
97. Мичко М. І. Теоретичні і практичні проблеми організації роботи в апараті прокуратури області : монографія. Донецьк : Донеччина, 2000. 160 с.
98. Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму : підписана 14.09.2005 р. ; ратифікована Україною 15.03.2006 р., набрала чинності 25.10.2007 р. *Офіційний вісник України*. 2007. № 88. Ст. 3247.
99. Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом : підписана 15.12.1997 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_374.
100. Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників : підписана 17.12.1979 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_087.
101. Мінка Т. П. Онтологічна характеристика правового режиму. *Право і суспільство*. 2012. № 3. С. 123–127.
102. Мовчан А. О. Правове регулювання відносин із добору кадрів у ринкових умовах : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2009. 201 с.
103. Москович Л. М. Організаційно-правові проблеми статусу суддів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2003. 224 с.
104. Намясенко О. К. Правовий статус судді Конституційного суду України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2009. 196 с.
105. Настюк В. Я., Белєвцева В. В. Адміністративно-правові режими в Україні : монографія. Харків : Право, 2009. 128 с.
106. Наумов В. І. Система, зміст і значення адміністративних процедур у діяльності регіональних управлінь МВС України. *Адміністративне право і процес*. 2015. № 2 (12). С. 112–117.
107. Національна академія СБУ. *Служба безпеки України*. URL: <https://ssu.gov.ua/natsionalna-akademiia>.

108. Нижник Н. Р. Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи : підручник. Київ : Оріяни, 1998. 192 с.
109. Нікітін А. В. Філософсько-правовий аналіз девіантної поведінки особистості : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Київ, 2004. 163 с.
110. Новий тлумачний словник української мови : в 4 т. / уклад. : В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. Київ : Аконіт, 1998. Т. 1 : А–Є. 941 с.
111. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / уклад. : В. Яременко, О. Сліпушко. 2-ге вид., виправ. Київ : Аконіт, 2003. Т. 3 : П–Я. 863 с.
112. Новікова Л. В. Кримінальна відповідальність за фінансування тероризму : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 22 с.
113. Носач А. В. Адміністративно-правові форми діяльності служби безпеки України з протидії тероризму : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2017. 222 с.
114. Олейников С. М. Функції держави і правові форми її діяльності. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2012. Вип. 23. С. 150–161.
115. Олефір В. І. Державна міграційна політика України (організаційно-правовий аспект) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2005. 497 с.
116. Олійник А. Ю., Гурарєв С. Д., Слюсаренко О. Л. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 176 с.
117. Олійник В. С. Конституційне право людини на особисту недоторканість і його забезпечення органами внутрішніх справ України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2006. 224 с.
118. Олійник І. Л. Організаційно-правові засади взаємодії міліції (поліції) країн-учасниць СНД у боротьбі з правопорушеннями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Донецьк, 2005. 232 с.

119. Онопоненко П. В. Правоохоронні функції української держави: зміст і реалізація : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2005. 18 с.
120. Орел В. М. Сутність і роль контролю як функцій управління. *Ефективна економіка*. 2013. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3763>.
121. Ортинський В. Взаємодія підрозділів правоохоронних органів України у протидії контрабанді наркотичних засобів: теоретичні та практичні аспекти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2017. № 884. С. 4–10.
122. Остапчук М. В., Рибак А. І., Ванюшкін О. С. Методологія та організація наукових досліджень : підручник. Одеса : Фенікс, 2014. 376 с.
123. Павличенко П. П., Литвиненко Д. А. Соціологія : навч. посіб. Київ : Лібра, 2000. 254 с.
124. Павлов Д. М. Правові й організаційні проблеми протидії техногенному (технологічному) та ядерному тероризму і шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2014. № 10–2. Т. 1. С. 68–71.
125. Падалка О. А. Адміністративно-правовий статус Національної поліції України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2016. 23 с.
126. Палка В. В. Адміністративно-правовий статус Служби безпеки України як суб'єкта протидії терористичній діяльності. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 415–419.
127. Палка В. В. Завдання діяльності Служби безпеки України щодо протидії терористичній діяльності. *Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у 21-му сторіччі* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 18–19 лютого 2025 р. / Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2025. С. 71–73.

128. Палка В. В. Нормативно-правові засади протидії терористичній діяльності Службою безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2025. № 1. С. 75–79.
129. Палка В. В. Поняття протидії терористичній діяльності. *KELM*. 2023. № 7(59). С. 500–504 (Республіка Польща).
130. Палка В. В. Принципи діяльності Служби безпеки України щодо протидії терористичній діяльності. *Тенденції та перспективи розвитку юридичної науки сьогодні*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 16–17 квіт. 2024 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2024. С. 136–139.
131. Палка В. В. Протидія терористичній діяльності як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 20–21 квіт. 2023 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 144–146.
132. Палка В. В. Сутність та характеристика структури адміністративно-правового механізму протидії терористичній діяльності Службою безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2025. № 2. С. 54–58.
133. Параниця С. П. Адміністративно-правові засади обігу зброї та пристроїв для відстрілу патронів, спорядженими гумовими снарядами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2009. 231 с.
134. Перелік терористичних організацій (груп). *Служба безпеки України*. URL: <https://ssu.gov.ua/perelik-terorystychnykh-orhanizatsii-hrup>.
135. Перепелиця А. В. Адміністративно-правове регулювання підготовки персоналу для органів внутрішніх справ України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2009. 272 с.
136. Питання Служби безпеки України : Указ Президента України від 27.12.2005 р. № 1860/2005. *Офіційний вісник України*. 2005. № 52. Ст. 3264.
137. Пікуля Т. О. Правоохоронні органи в механізмі держави України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2004. 203 с.

138. Плішкін В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ : підручник / за ред. Ю. Ф. Кравченка. Київ : НАВСУ, 1999. 702 с.
139. Плотнікова А. В. Кримінальна відповідальність за організацію заняття проституцією : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2010. 260 с.
140. Подковенко Т. Протидія злочинності: аксіологічний аспект. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 1 (21). С. 32–39.
141. Подоляка А. М. Адміністративно-правове регулювання охорони громадського порядку в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 42 с.
142. Полковніченко О. М. Сутність та зміст правоохоронної функції держави. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2011. № 3 (54). С. 39–43.
143. Пономаренко Б. СБУ раптово почала перевірки будинків та перехожих у центрі Києва: в чому причина. *Інформатор Київ*. URL: <https://kiev.informator.ua/uk/sbu-raptovo-pochala-perevirki-budinkiv-ta-perehozhih-u-centri-kiyeva-v-chomu-prichina>.
144. Правоохоронці попередили терористичний акт біля будівлі одного із структурних підрозділів СБУ. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pravooxoronci-poperedili-teroristicinii-akt-bilya-budivli-odnogo-iz-strukturnix-pidrozdiliv-sbu>.
145. Приходько Х. В. Представницька функція Верховної Ради – парламенту України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2004. 199 с.
146. Причепий Є. М., Черній А. М., Чекаль Л. А. Філософія : підручник для студ. вищ. навч. закл. Київ : Академвидав, 2006. 592 с.
147. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 р. № 2073-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 15. Ст. 50.
148. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 р. № 638-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 25. Ст. 180.

149. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 50.

150. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 р. № 3855-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 16. Ст. 422.

151. Про затвердження Правил антитерористичної безпеки : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.10.2024 р. № 1172. *Офіційний вісник України*. 2024. № 95. Ст. 6145.

152. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю : Наказ Центрального управління Служби безпеки України від 23.12.2020 р. № 383. *Офіційний вісник України*. 2021. № 7. Ст. 374.

153. Про затвердження Порядку формування та ведення переліку терористичних організацій (груп) : Наказ Центрального управління Служби безпеки України від 03.04.2025 р. № 128. *Офіційний вісник України*. 2025. № 37. Ст. 2496.

154. Про затвердження форм планів захисту об'єктів критичної інфраструктури та рекомендацій з розроблення планів захисту : Наказ від 19.01.2024 р. № 21. *Міністерство охорони здоров'я України*. URL: <https://moz.gov.ua/uploads/ckeditor/Критична%20інфра/2024/15-02%2024/наказ%20Служби%20безпеки%20України%20від%2019.01.2024%20№%2021.pdf>.

155. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від 26.12.2002 р. № 374-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 12. Ст. 89.

156. Про Концепцію боротьби з тероризмом в Україні : Указ Президента України від 05.03.2019 р. № 53/2019. *Офіційний вісник України*. 2019. № 5. Ст.

157. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16.11.2021 р. №1882-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 5. Ст. 13.

158. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.

159. Про Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України : Указ Президента України від 14.04.1999 р. № 379/99. *Офіційний вісник України*. 2010. № 7. Ст. 302.

160. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 1509.

161. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 р. № 1550-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 23. Ст. 176.

162. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 р. № 3354-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 93. Ст. 364.

163. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України": Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. *Офіційний вісник України*. 2020. № 75. Ст. 2377.

164. Про санкції : Закон України від 14.08.2014 р. № 1644-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 40. Ст. 2838.

165. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992р. № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.

166. Пробко І. Б. Провадження у справах про порушення законодавств з фінансових питань : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2009. 237 с.

167. Рєзнік О. М. Адміністративно-правові засади діяльності правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2019. 509 с.

168. Рибачук М. В. Запобігання тероризму органами внутрішніх справ України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.08. Київ, 2010. 17 с.

169. Ринажевський Б. М. Адміністративно-правове регулювання діяльності військової служби правопорядку у Збройних Силах України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2010. 339 с.
170. Романов В., Рудік О., Брус Т. Вступ до аналізу державної політики : навч. посіб. Київ : Основи, 2001. 235 с.
171. Румянцева-Козовник А. В. Форми та методи адміністративної діяльності ОВС з охорони прав дитини. *Європейські перспективи*. 2014. № 3. С. 116–122.
172. Сажнев І. В. Деякі питання щодо визначення поняття «правоохоронна функція держави». *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2000. № 4. С. 73–81.
173. СБУ затримала виконавців теракту в Дарницькому районі Києва. *Новинарня*. URL: <https://novynarnia.com/2025/12/12/sbu-zatrymala-vykonavcziv-teraktu-v-darnyckomu-rajoni-kyyeva>.
174. СБУ й Нацполіція затримали диверсантів, які за завданням спецслужб РФ підпалювали об'єкти "Укрзалізниці" поблизу кордону. *Інтерфакс – Україна*. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/1004333.html>.
175. СБУ повідомила про проведення антитерористичних навчань на Херсонщині. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-sbu-navchannia/31203828.html>.
176. СБУ попереджає про антитерористичні контрдиверсійні заходи у Харкові. *Інтерфакс* – *Україна*. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/883106.html>.
177. СБУ провела антитерористичні навчання зі знешкодження групи «диверсантів» в Авдіївці. *Армія-inform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/05/31/sbu-provela-antyterorystychni-navchannya-zi-zneshkodzhennya-grupy-dyversantiv-v-avdiyivczi/>.
178. Середа В. В., Назар Ю. С., Костовська К. М. Адміністративне право України (у схемах та коментарях) : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 300 с.

179. Сидоренко О. І. Сутність та ознаки тероризму. *Юридичний науковий журнал*. 2021. № 3. С. 294–297.
180. Ситар І. М. Онтологічні функції права : дис. ... канд. юрид. наук : Львів, 2008. 208 с.
181. Славко А. С. Підходи до законодавчого визначення поняття «правовий режим». *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Юридичні науки. 2017. № 3. С. 57–60.
182. Слепець В. М. Європейське право у галузі оподаткування (загальнотеоретичні та історико-правові аспекти) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2002. 182 с.
183. Словник української мови : в 11 т. / редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. ; АН Української РСР ; Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1977. Т. 8 : Природа-Ряхтливий. 927 с.
184. Соціологія : навч. посіб. / за ред. О. О. Піменової. Луцьк : Луцький нац. техн. ун-т, 2011. URL: <http://lib.lntu.info/book/fof/filosofii/2011/11-74/page10.html>.
185. Соціологія : навч. посіб. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 440 с.
186. Степаненко К. В. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод громадян України за кордоном : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпропетровськ, 2009. 229 с.
187. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доповн. Київ : Атіка, 2009. 640 с.
188. Тарахонич Т. І. Механізм правового регулювання: теоретико-правові аспекти. *Правова держава*. 2002. Вип. 13. С. 103–108.
189. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
190. Теорія управління в органах внутрішніх справ : навч. посіб. / за ред. В. А. Ліпкана. Київ : КНТ, 2007. 884 с.

191. Теракт проти поліцейських на замовлення РФ: на Буковині поліція та СБУ викрили російських агентів-наркоділків. 04.02.2025. *Головне управління Національної поліції в Полтавській області*. URL: <https://pl.npu.gov.ua/news/terakt-proty-politseiskikh-na-zamovlennia-rf-na-bukovyni-politsiia-ta-sbu-vykryly-rosiiskikh-ahentiv-narkodilkiv>.

192. Ткаченко М. С. Організаційно-правові засади притягнення працівників до дисциплінарної відповідальності : дис. ... канд. юрид. наук : Харків, 2019. 221 с.

193. Тлумачний словник української мови : понад 12 500 статей (близько 40 000 слів) / за ред. д-ра філолог. наук, проф. В. С. Калашника. 2-ге вид., випр. і доповн. Харків : Прапор, 2005. 992 с.

194. Толстов І. В., Даніл'ян В. О. Соціологія : навч. посіб. Харків : УкрДУЗТ, 2018. 284 с.

195. Томаш Л. В. Правовий режим: поняття та ознаки. Науковий вісник Чернівецького ун-ту. Серія : Правознавство. 2005. № 282. С. 20–25.

196. Трофімова Л. В. Організаційно-правове забезпечення діяльності юридичних підрозділів органів Державної податкової служби України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2003. 203 с.

197. Трофімцов В. А. Адміністративно-правовий механізм протидії тероризму в Україні. *Митна справа*. 2015. № 5 (101), ч. 2. С. 245–250.

198. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Польща про співробітництво в сфері боротьби з організованою злочинністю : підписана 03.03.1999 р. *Офіційний вісник України*. 2004. № 11. Ст. 706.

199. Угода між Україною та Королівством Іспанія про співробітництво у галузі боротьби зі злочинністю : підписана 07.11.2001 р. *Офіційний вісник України*. 2004. № 4. Ст. 216.

200. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : підписана 27.06.2014 р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Ст. 83.

201. Угода про співробітництво між Україною та Європейською організацією з питань юстиції : підписана 27.06.2016 р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 23. Ст. 647.
202. Федоров Г. Громадянське суспільство і держава. *Закон і життя*. 2003. № 10–11. URL: http://refs.co.ua/70987-Cel_i_cennost_prava_Grazhdanskoe_obshestvo_i_gosudarstvo.html.
203. Філіпенко А. С. Адміністративно-правове регулювання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2008. 284 с.
204. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. Київ : Головна редколегія УРЕ, 1973. 560 с.
205. Харитонов О. В. Дозвільна система в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2004. 197 с.
206. Чомахашвілі О. Ш. Адміністративно-правове регулювання охорони прав на промислові зразки в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2008. 217 с.
207. Чомахашвілі О. Ш. Механізм адміністративно-правового регулювання прав на промислові зразки в Україні. *Віче*. 2008. № 12. С. 30–32.
208. Чумак В. В. Адміністративно-правові засади діяльності поліції Грузії, країн Балтії та України: порівняльний аналіз : монографія. Харків : Константа, 2019. 490 с.
209. Шатерніков М. І. Адміністративно-правовий статус господарських судів: сутність і зміст. *Право і безпека*. 2016. № 2 (61). С. 60–64.
210. Шевелєв К. Є. Щодо питання визначення методів правового регулювання оплати праці. *Форум права*. 2011. № 3. С. 858–861.
211. Шевчук О. М. Засоби державного примусу в правовій системі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Харків, 2013. 22 с.
212. Шершньова З. Є. Стратегічне управління : підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : КНЕУ, 2004. 699 с.

213. Шумейко Т. А. Адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2022. 504 с.

214. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 5 : П–С. 2003. 736 с.

215. Яроцький В. Л. Цінні папери в механізмі правового регулювання майнових відносин : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2007. 438 с.

216. Яцюк О. В. Провадження у справах про злочини, що вчинені організованими групами, на досудових стадіях кримінального процесу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Запоріжжя, 2005. 200 с.

217. Council of Europe Committee on Counter-Terrorism (CDCT). URL: <https://rm.coe.int/09000001680a9ad67>.

218. Dr. Anna Pinggen Progress Report on the Implementation of the EU Security Union Strategy. URL: <https://eucrim.eu/news/progress-report-on-the-implementation-of-the-eu-security-union-strategy/>.

219. Palka V. Characteristics of Certain Administrative and Legal Forms and Methods of Counteracting Terrorist Activity by the Security Service of Ukraine. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 6. P. 130–135.

220. The EU's counter-terrorism policy remains under-developed and in need of reform. URL: <https://www.cer.eu/insights/amidst-complex-threats-how-can-eu-fight-terrorism-more-effectively>.

221. The European region. URL: <https://www.unodc.org/cld/fr/education/tertiary/terrorism/module-5/key-issues/european-region.html>.

222. Understanding EU counter-terrorism policy. URL: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2025\)767233](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2025)767233).

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Палка В. В. Поняття протидії терористичній діяльності. *KELM*. 2023. № 7(59). С. 500–504 (Республіка Польща).
2. Palka V. Characteristics of Certain Administrative and Legal Forms and Methods of Counteracting Terrorist Activity by the Security Service of Ukraine. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 6. Р. 130–135.
3. Палка В. В. Нормативно-правові засади протидії терористичній діяльності Службою безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2025. № 1. С. 75–79.
4. Палка В. В. Сутність та характеристика структури адміністративно-правового механізму протидії терористичній діяльності Службою безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2025. № 2. С. 54–58.
5. Палка В. В. Адміністративно-правовий статус Служби безпеки України як суб'єкта протидії терористичній діяльності. *Право та державне управління*. 2025. № 3. С. 415–419.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Палка В. В. Протидія терористичній діяльності як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 20–21 квіт. 2023 р.)*. Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 144–146.
7. Палка В. В. Принципи діяльності Служби безпеки України щодо протидії терористичній діяльності. *Тенденції та перспективи розвитку юридичної науки сьогодні: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 16–17 квіт. 2024 р.)*. Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2024. С. 136–139.

8. Палка В.В. Завдання діяльності Служби безпеки України щодо протидії терористичній діяльності. *Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у 21-му сторіччі: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18–19 лют. 2025 р.)*. Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2025. С. 71–73.